

Institut projektového řízení a. s.

www.institutpr.eu

**Analýza zahraničních úprav mimosoudních dohod
o péči ve vybraných zemích Evropské unie
i právních systémů mimo Evropskou unii**

2015

OBSAH

1.	ÚVOD.....	2
2.	ZÁKLADNÍ PŘÍSTUPY K RODINNÉMU PRÁVU V EVROPSKÝCH ZEMÍCH, KOORDINACE A MEZINÁRODNÍ SPOLUPRÁCE	4
2.1.	ZÁKLADNÍ ÚPRAVA RODINNÉHO PRÁVA A MODELÝ RODINNÉHO PRÁVA V EVROPĚ.....	4
2.2.	MEZINÁRODNÍ PRVEK V OBLASTI RODINNÉHO PRÁVA A OCHRANY DĚTÍ	16
3.	MIMOSODNÍ DOHODY O PÉČI A HMOTNÁ PODPORA NÁHRADNÍ PÉČE O DÍTĚ V ČESKÉ REPUBLICE	21
3.1.	MIMOSODNÍ DOHODY O PÉČI, VÝŽIVĚ NEBO STYKU S DÍTĚTEM.....	21
3.2.	ANALÝZA HMOTNÉ PODPORY NÁHRADNÍ PÉČE O DÍTĚ, O KTERÉ NEROZHODL SOUD	29
4.	DÁNSKO	33
4.1.	MIMOSODNÍ DOHODY O PÉČI, VÝŽIVĚ NEBO STYKU S DÍTĚTEM.....	33
4.2.	ANALÝZA HMOTNÉ PODPORY NÁHRADNÍ PÉČE O DÍTĚ, O KTERÉ NEROZHODL SOUD	38
5.	PORTUGALSKO.....	44
5.1.	MIMOSODNÍ DOHODY O PÉČI, VÝŽIVĚ NEBO STYKU S DÍTĚTEM.....	44
5.2.	ANALÝZA HMOTNÉ PODPORY NÁHRADNÍ PÉČE O DÍTĚ, O KTERÉ NEROZHODL SOUD	53
6.	RAKOUSKO	59
6.1.	MIMOSODNÍ DOHODY O PÉČI, VÝŽIVĚ NEBO STYKU S DÍTĚTEM.....	59
6.2.	ANALÝZA HMOTNÉ PODPORY NÁHRADNÍ PÉČE O DÍTĚ, O KTERÉ NEROZHODL SOUD	67
7.	SPOLKOVÁ REPUBLIKA NĚMECKO	73
7.1.	MIMOSODNÍ DOHODY O PÉČI, VÝŽIVĚ NEBO STYKU S DÍTĚTEM.....	73
7.2.	ANALÝZA HMOTNÉ PODPORY NÁHRADNÍ PÉČE O DÍTĚ, O KTERÉ NEROZHODL SOUD	84
8.	VELKÁ BRITÁNIE	92
8.1.	MIMOSODNÍ DOHODY O PÉČI, VÝŽIVĚ NEBO STYKU S DÍTĚTEM.....	92
8.2.	ANALÝZA HMOTNÉ PODPORY NÁHRADNÍ PÉČE O DÍTĚ, O KTERÉ NEROZHODL SOUD	95
9.	KRÁTKÝ POHLED DO MIMOEVRPSKÝCH SYSTÉMŮ.....	97
10.	SEZNAM LITERATURY A PRÁVNÍCH PŘEDPISŮ	102
11.	SEZNAM ZKRATEK	106

1. ÚVOD

Analýza zahraničních právních úprav mimosoudních dohod o péči o dítě ve vybraných zemích Evropské unie a právních systémů mimo Evropskou unii (dále jen „Analýza mimosoudních dohod o péči“) byla zpracována v rámci předem definovaného projektu Ministerstva práce a sociálních věcí „Kodifikace právní úpravy podpory rodin, náhradní rodinné péče a systému péče o ohrožené děti“ financovaného prostřednictvím fondů Evropského hospodářského prostoru (EHP) pro období let 2009 – 2014 z Programu CZ04 „Ohrožené děti a mládež“ a státního rozpočtu (reg. č. projektu: EHP-CZ04-PDP-1-001-01-2014). Analýza bude sloužit jako podklad při přípravě Zákona o podpoře rodin, náhradní rodinné péči a systému ochrany dětí a novelizaci souvisejících právních předpisů, které jsou součástí Plánu legislativních prací vlády na rok 2015.

V souladu se zadáním ze strany objednatele, Ministerstva práce a sociálních věcí, se analýza zabývá systémy rodinného práva a ochrany dětí v následujících státech: Rakouská republika (dále jen „Rakousko“), Dánské království (dále jen „Dánsko“), Spolková republika Německo, Portugalská republika (dále jen „Portugalsko“) a Spojené království Velké Británie a Severního Irska (dále jen „Velká Británie“). Každé z těchto zemí je věnována samostatná kapitola, která se dále člení do dvou tematických částí:

- a) analýza úpravy vykonatelných mimosoudních dohod o péči, výživě nebo styku s dětmi v příslušné zemi; problematika soudních rozhodnutí o péči a výživě dítěte v případě rozvodu nebo rozluky manželství (zejména rozbor skutečnosti, zda je takové rozhodnutí nutné, jaké věci jsou v rámci rozhodnutí řešeny atd.), zpoplatnění soudních řízení vedených ve jmenovaných záležitostech;
- b) analýza hmotné podpory náhradní péče o dítě, o které nerozhodl soud, tj. dávek pěstounské péče v případě, kdy dítě do cizí péče svěřují rodiče smlouvou popř. s přivolením správního úřadu bez souhlasu soudu.

Otázky řešené touto analýzou úzce souvisí s **pojetím ochrany dítěte v dané zemi**, resp. s tím, jaká míra ingerence soudů a správních orgánů do oblasti rodičovských práv a rodičovské odpovědnosti v příslušném státě existuje. Dílčím analýzám, které se věnují systémům jednotlivých evropských zemí, proto předchází teoretická část, která sleduje různé přístupy k rodinnému právu (zejména k otázce pojetí rodičovské odpovědnosti, resp. práv a povinností rodičů a dalších osob odpovědných za výchovu dítěte) a k ochraně práv dítěte. Teoretická část se zabývá rovněž koordinačními aktivitami v oblasti rodinně-právní legislativy na úrovni Evropské unie (dále jen „EU“). Vzhledem k tomu, že Analýza mimosoudních dohod o péči je zpracovávána pro účely plánovaných změn v národní legislativě, věnuje se jedna z kapitol také právní úpravě řešené problematiky v České republice. Závěrečná část analýzy je věnována stručnému popisu dvou mimoevropských systémů reprezentujících dva přístupy k otázkám rodičovské odpovědnosti a ochraně práv dětí (Spojené státy americké a Austrálie).

2. ZÁKLADNÍ PŘÍSTUPY K RODINNÉMU PRÁVU V EVROPSKÝCH ZEMÍCH, KOORDINACE A MEZINÁRODNÍ SPOLUPRÁCE

2.1. Základní úprava rodinného práva a modely rodinného práva v Evropě

Pojetí rodinného práva je v každé evropské zemi svébytné, lze však vysledovat několik základních systémů (modelů), které se promítají jak do oblasti pojetí rodičovské odpovědnosti, tak přístupů k ochraně dětí. Jak bylo řečeno v úvodu této analýzy, základní odlišnost spočívá ve vztahu mezi společností (státem), rodinou (rodiči dítěte) a dítětem samotným. Projevuje se ve způsobu, jakým soudy, veřejná správa nebo další instituce vstupují do základního vztahu mezi rodičem a dítětem a také v šíři oprávnění rodičů jednat samostatně (aniž by k platnosti tohoto jednání bylo nutné rozhodnutí soudu nebo jiného orgánu) ve věcech péče o dítě, jeho výživě a dalších záležitostech řešených touto analýzou. Tato analýza se zaměřuje na problematiku mimosoudních dohod o péči, výživě nebo styku s dítětem. Kromě příslušné národní legislativy ovlivňují tento systém také mezinárodní úmluvy, evropská legislativa a z ní vyplývající soudní rozhodnutí. Tyto dokumenty ovlivňují nejen samotné „meritorní“ rozhodování, ale také otázky spojené s uznáním a výkonem rozhodnutí.

Z hlediska mezinárodního práva jsou základní východiska přístupu k rodičovství pro všechny evropské země stejná. Ochranu rodiny zaručuje článek 8 odst. 1 Úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod (**Evropská úmluva o lidských právech**)¹ podle něhož má každý „právo na respektování svého soukromého a rodinného života, obydlí a korespondence“, přičemž tentýž článek v odst. 2 stanoví, že „státní orgán nemůže do výkonu tohoto práva zasahovat kromě případů, kdy je to v souladu se zákonem a nezbytné v demokratické společnosti v zájmu národní bezpečnosti, veřejné bezpečnosti, hospodářského blahobytu země,

¹ Sdělení Federálního ministerstva zahraničí č. 209/1992 Sb., o Úmluvě o ochraně lidských práv a základních svobod.

předcházení nepokojům a zločinnosti, ochrany zdraví nebo morálky nebo ochrany práv a svobod jiných.“

Všechny evropské země jsou signatáři **Úmluvy o právech dítěte** z roku 1989², která podobně jako Evropská úmluva o lidských právech zaručuje právo (v tomto případě dítěte) na zachování jeho rodinných svazků (shodou okolností jde rovněž o čl. 8 odst. 1 Úmluvy o právech dítěte). Dítě nemůže být odděleno od rodičů proti jejich vůli, ledaže příslušné úřady na základě soudních rozhodnutí a v souladu s platným právem určí, že takové oddělení je v zájmu dítěte. Dítě oddělené od jednoho nebo obou rodičů má právo udržovat osobní kontakty, s výhradou toho, kdy by udržování těchto kontaktů bylo v rozporu se zájmy dítěte (článek 9 odst. 1 a odst. 3 Úmluvy o právech dítěte). Jedním z kritérií pro hodnocení a určování „nejlepšího zájmu dítěte“ je podle Obecného komentáře č. 14 Výboru pro práva dítěte z roku 2013³ „ochrana rodinného prostředí a udržování vztahu dítěte“, přičemž odchod dítěte z péče vlastních rodičů je vnímán jako krajní řešení naplnění zájmu dítěte. Navíc nejde jen o samotný vztah mezi rodičem a dítětem. Podle článku 70 tohoto komentáře *„zachování rodinného prostředí znamená zachování pout dítěte v širším smyslu. Tato pouta se vztahují na širší rodinu, jako jsou prarodiče, strýcové/tety, stejně tak i přátelé, škola a širší okolí, a jsou obzvláště důležité v případech, kdy jsou rodiče odděleni a žijí na různých místech.“* Státy, které přistoupily k Úmluvě o právech dítěte, jsou nabádány, aby aktivně vytvářely a realizovaly opatření na podporu rodičů, tak aby mohli zastávat rodičovskou odpovědnost.⁴ Je přitom preferována sdílená rodičovská odpovědnost. Výbor pro

² Sdělení Federálního ministerstva zahraničních věcí č. 104/1991 Sb., o Úmluvě o právech dítěte.

³ General comment No. 14 on the right of the child to have his or her best interests taken as a primary consideration (art. 3, para. 1) (2013). New York: OSN. Dostupné z: <http://www.crin.org/docs/GC.14.pdf>.

⁴ Tamtéž, čl. 61: *„Vzhledem k tomu, že oddělení od rodičů má na dítě velmi silný dopad, by mělo být zvažováno jako poslední možné opatření, například je-li dítě v ohrožení, že dojde k bezprostřední újmě na zdraví, nebo když je toto řešení jinak nezbytné; k oddělení by nemělo docházet, jestliže je možné využít mírnějších opatření, která by dítě chránila. Před rozhodnutím o oddělení by měl stát poskytnout rodičům podporu, aby mohli převzít svoji rodičovskou zodpovědnost a obnovit nebo zvýšit svoji schopnost o dítě se postarat, ledaže je oddělení nutné, aby bylo dítě chráněno. Ekonomické důvody nemohou být k oddělení dítěte od jeho rodičů dostačující.“*

práva dítěte je názoru, že „obecně je v nejlepší zájmu dítěte sdílená rodičovská péče. Při rozhodování ohledně rodičovských povinností je však jediným kritériem nejlepší zájem konkrétního dítěte. Jestliže zákon automaticky svěřuje dítě do péče jednomu, či oběma rodičům, děje se tak v rozporu se zájmem dítěte. Při posuzování nejlepšího zájmu dítěte musí soudce zvážit společně s ostatními faktory, které jsou k danému případu relevantní, i právo dítěte na zachování svých vztahů s oběma rodiči.“

Obecný komentář č. 14 se zabývá rovněž výkladem pojmu „péče o dítě“ a „ochrana dítěte“. Podle Výboru pro práva dítěte musí být tyto termíny chápány také „v širším smyslu, protože jejich význam není přesně stanoven omezujícími či negativními termíny (jako např. „chránit dítě před újmou“), ale spíše ve vztazích ke všeobecným vzorům, které zajišťují blaho dítěte a jeho rozvoj. Blaho dětí v širším slova smyslu zahrnuje jejich základní materiální, fyzické, vzdělávací a emocionální potřeby, stejně jako potřebu lásky a bezpečí.“ Citově založená péče je základní potřebou dětí. Jestliže rodiče, či primárně pečující osoby nenaplnují citové potřeby dítěte, musí být podniknuty takové kroky, „aby si dítě mohlo vytvořit silnou náklonnost.“ Děti si potřebují vytvářet náklonnost k pečující osobě již ve velmi raném věku a taková náklonnost, „pokud je přiměřená, musí být trvalá, aby poskytla dítěti stabilní prostředí.“⁵

Na Úmluvu o právech dítěte navazuje **Evropská úmluva o výkonu práv dětí** z roku 1996.⁶ Účelem této úmluvy je podporovat práva dětí, poskytnout jim procesní práva a usnadnit jejich výkon. Pro účely této úmluvy se za „soudní řízení, které se týká dítěte“, myslí soudní nebo rovnocenné správní řízení v rodinných věcech, zejména pak to, v němž jde o výkon rodičovské zodpovědnosti, o otázky pobytu dítěte a práva styku s rodiči a dalších osob s dítětem. Evropská úmluva o výkonu práv dětí ukládá signatářským státům celou řadu povinností. V oblasti procesních práv jde za prvé o právo dítěte na informace, které zaručuje dítěti,

⁵ Tamtéž, články 71 a 72.

⁶ Sdělení Ministerstva zahraničních věcí č. 54/2001 Sb. m. s., o přijetí Evropské úmluvy o výkonu práv dětí.

„které má podle vnitrostátních předpisů dostatečnou schopnost chápat situaci“, následující práva:

- a) dostávat příslušné informace;
- b) být konzultováno a moci vyjádřit svůj názor;
- c) být informováno o možných důsledcích vyhovění jeho názoru a o možných důsledcích jakéhokoliv rozhodnutí.

Druhým okruhem procesních práv dítěte je právo požádat o ustanovení zvláštního zástupce (článek 4 Evropské úmluvy o výkonu práv dětí). Dítě má právo *„požádat osobně nebo prostřednictvím jiných osob nebo orgánů o ustanovení zvláštního zástupce v soudním řízení, které se jej týká, pokud podle vnitrostátních předpisů osoby, mající rodičovskou zodpovědnost, nemohou dítě z důvodu konfliktu zájmů zastupovat.“* Státy mohou podle svého uvážení přiznat dítěti další procesní práva, zejména:

- a) právo požadovat pomoc vhodné osoby dle volby dítěte, která mu pomůže vyjádřit jeho názor;
- b) právo požadovat (samo nebo prostřednictvím vhodných osob nebo orgánů) ustanovení zástupce a tam, kde je to na místě, advokáta;
- c) právo určit si svého vlastního zástupce;
- d) právo vykonávat některá nebo všechna práva účastníka řízení.

Evropská úmluva o výkonu práv dětí ukládá i povinnosti soudním orgánům. Podle článku 6 této úmluvy musí soudní nebo správní orgán v řízení, které se týká dítěte před vynesemím rozhodnutí:

- a) Posoudit, zda má informace dostatečné k tomu, aby mohl rozhodnout v nejlepším zájmu dítěte a, je-li to třeba, opatřit si další informace, zejména od osob, které mají rodičovskou zodpovědnost.
- b) Pokud se podle vnitrostátních předpisů má za to, že dítě dostatečně chápe, zabezpečit, aby dítě obdrželo všechny příslušné informace; ve vhodných případech dítě vyslechnout, je-li to třeba neveřejně. Zjišťování názoru dítěte

má probíhat (pokud to není ve zjevném rozporu s nejlepšími zájmy dítěte) buď přímo, nebo prostřednictvím jiných osob nebo orgánů způsobem, který je přiměřený chápání dítěte.

c) Vztít názor dítěte náležitě v úvahu.

S ohledem na realitu v České republice stojí jistě za zmínku článek 7 Evropské úmluvy o výkonu práv dětí „Povinnost rychlého projednání věci“, podle něhož *„v řízení, které se týká dítěte, je soudní orgán povinen konat rychle, aby nedošlo ke zbytečným průtahům. K tomu musí směřovat i procesní předpisy zabezpečující rychlý výkon rozhodnutí. V naléhavých případech musí mít soudní orgán pravomoc vydat rozhodnutí, jež jsou vykonatelná okamžitě.“*

V otázkách řešených touto analýzou, tedy výživného, styku rodičů s dětmi atd., existuje několik „speciálních“ mezinárodních úmluv. Ze starších dokumentů lze jmenovat úmluvy upravující spolupráci při vymáhání výživného⁷, novější je pak úmluva řešící citlivou otázku styku rodiče a dítěte.⁸

Cílem **Úmluvy o vymáhání výživného** z roku 1956 je usnadnění vymáhání výživného osobě, která žije na území jednoho ze smluvních států a uplatňuje právní nárok na výživné podléhající soudní pravomoci jiného smluvního státu. V každé zemi je pro tyto účely určen přijímající a odesílající soudní nebo správní orgán. V České republice tuto roli plní Úřad pro mezinárodně-právní ochranu dětí, který spolupracuje s partnerskými organizacemi z jiných smluvních států. Primární snahou je dosáhnout dohody o plnění vyživovací povinnosti. Pokud taková dohoda není možná, poskytuje Úřad pro mezinárodně-právní ochranu dětí oprávněné osobě právní pomoc. Ta je poskytována na základě žádosti. Pokud žádost a přiložené podklady splňují všechny náležitosti, podá Úřad pro mezinárodně-právní ochranu dětí návrh k zahraničnímu soudu nebo postoupí věc k dalšímu řízení příslušnému cizímu orgánu nebo organizaci. O tomto úkonu,

⁷ Vyhláška ministra zahraničních věcí č. 33/1959 Sb., o Úmluvě o vymáhání výživného v cizině; Vyhláška ministra zahraničních věcí č. 132/1976 Sb., o Úmluvě o uznání a výkonu rozhodnutí o vyživovací povinnosti.

⁸ Sdělení Ministerstva zahraničních věcí č. 91/2005 Sb. m. s., o sjednání Úmluvy o styku s dětmi.

průběhu a výsledcích řízení úřad žadatele o výživné pravidelně informuje. V případě žádostí o vymáhání výživného v České republice osobou žijící v zahraničí Úřad pro mezinárodně-právní ochranu dětí uplatňuje následující postup:

1. Posoudí, zda žádost splňuje všechny náležitosti podle evropských nařízení nebo mezinárodních smluv, případně požádá o doplnění dokladů.
2. Zašle písemnou výzvu povinné osobě v České republice a vyzve ji k dobrovolnému uhrazení dluhu ve stanovené lhůtě a k placení běžného výživného.
3. Pokud povinný nereaguje, Úřad pro mezinárodně-právní ochranu dětí zjistí ekonomickou situaci povinného a následně podá návrh na uznání a výkon rozhodnutí k příslušnému soudu v České republice. Tento úřad v soudním řízení zastupuje navrhovatele (oprávněného žijícího v cizině), podniká jeho jménem všechny kroky potřebné pro dosažení úhrady výživného a zabezpečení převodů vymožených částek do ciziny. Úřad pro mezinárodně-právní ochranu dětí a odesílající orgán v cizině se vzájemně informují o podniknutých opatřeních, jakož i o průběhu a výsledku výkonu rozhodnutí o výživném.⁹

Z řady evropských mezinárodních dokumentů lze jmenovat například **Úmluvu o styku s dětmi** z roku 2003.¹⁰ Cílem této úmluvy je:

- a) stanovit všeobecné zásady pro vydávání rozhodnutí o styku;
- b) stanovit vhodné ochranné nástroje a záruky k zajištění řádného uplatňování styku a okamžitého vrácení dětí po uplynutí doby styku;
- c) zavést spolupráci mezi ústředními orgány, soudními orgány a dalšími orgány s cílem prosazovat a zlepšovat styk mezi dětmi a jejich rodiči, a dalšími osobami majícími rodinná pouta s dětmi.

⁹ Informace Úřadu pro mezinárodně-právní ochranu dětí. Dostupné z: <http://www.umpod.cz/vyzivne/postup-pri-vymahani-vyzivneho/>.

¹⁰ Sdělení Ministerstva zahraničních věcí č. 91/2005 Sb. m. s., o sjednání Úmluvy o styku s dětmi.

Stykem se přitom rozumí nejenom pobyt dítěte, které po určitou dobu zůstává nebo se setkává s osobou, s níž obvykle nežije, ale také jakákoliv forma komunikace dítěte s touto osobou, včetně poskytnutí informací této osobě o dítěti nebo dítěti o této osobě. Podle článku 4 Úmluvy o styku s dítětem mají dítě a jeho rodiče právo navázat a udržovat vzájemný pravidelný styk. Tento styk lze omezit nebo vyloučit pouze tam, kde to je nezbytné v nejlepším zájmu dítěte. V případě, že není v nejlepším zájmu dítěte udržovat styk s jedním z rodičů bez dohledu, je třeba zvážit možnost osobního styku s dohledem nebo jiné formy styku s tímto rodičem. Pokud to je v nejlepším zájmu dítěte, lze rozhodnout o styku mezi dítětem a osobami jinými než jeho rodiči, které mají s dítětem rodinná pouta. Dítě, které má dostatečnou schopnost chápání (pokud toto není zjevně v rozporu s jeho nejlepšími zájmy), má právo dostávat veškeré příslušné informace, být konzultováno a vyjadřovat vlastní názor, přičemž se těmto názorům přikládá náležitá váha. Při řešení sporů ohledně styku mají orgány smluvních států přijmout veškerá vhodná opatření k zajištění toho, aby:

- a) oba rodiče byli informováni o důležitosti, kterou pro dítě a oba z nich má zavedení a udržování pravidelného styku s dítětem;
- b) rodiče a další osoby mající rodinná pouta s dítětem byli motivováni k uzavření smírné dohody upravující styk s dítětem, a zvláště pak aby se k tomuto použila rodinná mediace a další způsoby řešení sporů;
- c) si výše zmíněné orgány před vydáním rozhodnutí zajistily dostatek informací, a to především od osob s rodičovskou zodpovědností, a na jejich základě rozhodly v nejlepším zájmu dítěte.

Smluvní státy jsou povinny vhodnými prostředky povzbuzovat rodiče a další osoby mající rodinná pouta s dítětem k tomu, aby při uzavírání či pozměňování dohod upravujících styk s dítětem dodržovali zásady stanovené Úmluvou o styku dítěte. Upřednostňují se dohody v písemné podobě. Smluvní státy jsou povinny přijmout veškerá vhodná opatření k zajištění vykonatelnosti rozhodnutí o styku s dítětem.

Úmluva o styku s dětmi tedy výrazně preferuje mimosoudní dohody nebo smírné řešení sporů. Zásadním problémem této úmluvy je však (prozatím) skutečnost, že

kromě České republiky je platná pouze v pěti dalších členských státech Rady Evropy, a to v Albánii, Chorvatsku, Rumunsku, San Marinu a Ukrajině. 11 dalších členských států Úmluvu o styku s dětmi podepsalo, nedošlo však zatím k její ratifikaci (jedná se o Rakousko, Belgie, Bulharsko, Kypr, Řecko, Itálii, Maltu, Moldávii, Polsko, Portugalsko a Turecko).

Mnohem širší působnost (v současné době je evidováno 86 signatářských států) má v současné době **Úmluva o občanskoprávních aspektech mezinárodních únosů dětí**, která byla přijata Haagskou konferencí mezinárodního práva soukromého dne 25. října 1980.¹¹ Podle článku 5 této úmluvy:

- a) „právo péče o dítě“ zahrnuje práva vztahující se k péči o osobu dítěte a zejména právo určit místo pobytu dítěte;
- b) "právo styku s dítětem" zahrnuje právo odvést dítě na omezenou dobu do jiného místa, než je obvyklé bydliště dítěte¹².

Přemístění nebo zadržení dítěte se podle této úmluvy považuje za protiprávní, jestliže bylo porušeno právo péče o dítě. Signatářské státy Úmluvy o občanskoprávních aspektech mezinárodních únosů dětí se zavázaly ke vzájemné spolupráci, zejména, aby:

- a) zjistily místo pobytu dítěte, které bylo protiprávně přemístěno nebo zadrženo;
- b) uchránily dítě další újmy a poškození tím, že učiní předběžná opatření nebo zařídí jejich přijetí;

¹¹ Sdělení Ministerstva zahraničí č. 34/1998 Sb., Úmluva o občanskoprávních aspektech mezinárodních únosů dětí.

¹² Podle judikatury Soudního dvora Evropské unie (rozsudek ve věci C- 467/10 PPU „*Barbara Mercredi v. Richard Chaffe*“) je obvyklé bydliště místo, které „*vykazuje určitou míru integrace dítěte v rámci sociálního a rodinného prostředí*“. Pokud jde o nejmenší děti, je třeba přihlédnout k „*trvání, pravidelnosti, podmínkám a důvodu pobytu na území členského státu*“, zeměpisnému a rodinnému původu rodiče, jakož i k rodinným a sociálním vazbám, které rodič a dítě udržují v příslušném státě. Vnitrostátnímu soudu přísluší určit obvyklé bydliště dítěte s přihlédnutím ke všem skutkovým okolnostem v každém jednotlivém případě. Pokud by použití těchto kritérií vedlo k závěru, že obvyklé místo bydliště nelze určit, postupuje se podle kritéria faktického pobytu dítěte.

- c) zajistily dobrovolné vrácení dítěte, nebo aby usnadnily smírné řešení;
- d) v případě potřeby byly vzájemně sdělovány informace týkající se sociálního postavení dítěte;
- e) byly poskytovány obecné informace o právním řádu příslušného státu, týkající se provádění Úmluvy;
- f) zahájily nebo usnadnily zahájení soudního nebo správního řízení za účelem nařízení návratu dítěte, případně umožnily úpravu nebo zajištění účinného výkonu práva styku s dítětem;
- g) zajistily nebo usnadnily, vyžadují-li to okolnosti, poskytnutí právní pomoci a porady, včetně účasti právního zástupce;
- h) učinily taková správní opatření, která jsou nutná a vhodná k zajištění bezpečného návratu dítěte;
- i) vzájemně se informovaly o provádění této úmluvy a (pokud je to možné), vyloučily jakékoliv překážky při jejím provádění.

Článek 21 Úmluvy o občanskoprávních aspektech mezinárodních únosů dětí upravuje postup při řízení o výkonu práva styku a ukládá povinnosti ústředním orgánům, které mají přispět k bezproblémové realizaci práva na styk. Podle výkladu Haagské konference mezinárodního práva soukromého by právo péče pro účely tohoto článku mělo být zásadně vykládáno jako právo zahrnující právo na styk s dítětem. Z toho také vyplývá, že možnost domáhat se práva na styk podle článku 21 Úmluvy o občanskoprávních aspektech mezinárodních únosů dětí by *„neměla být podmiňována existencí rozhodnutí upravujícího styk s dítětem, ale měla by primárně vyplývat ze samotného práva pečovat o dítě (a contrario – styk by neměl být odepírán rodiči, jehož rodičovská práva nebyla soudním rozhodnutím omezena)“*.¹³

V otázkách styku dítěte s rodiči, výživného atd., je důležitá rovněž **judikatura Evropského soudu pro lidská práva**, opírající se o již zmíněný článek 8 Evropské úmluvy o ochraně lidských práv. Podle této judikatury *„být spolu je pro*

¹³ Rogalewiczová (2012), s. 41.

rodiče a jeho dítě jeden ze základních prvků rodinného života, a to i v případě, že se vztah rodičů rozpadl“.¹⁴ Práva rodičů k dítěti bezesporu spadají pod pojem rodinný život. Soud však v těchto sporech zdůrazňuje, že vždy je třeba vzít v potaz nejlepší zájem dítěte, který může převážet zájmy rodičů. Zejména nemá rodič právo na přijetí opatření, které by ohrozilo zdraví nebo vývoj dítěte.¹⁵ Za rodinný život jsou podle judikatury Evropského soudu pro lidská práva považovány vztahy vzniklé na základě manželství nebo i mimo manželství, vztahy osaměle žijícího rodiče a dítěte, ale i vztahy dalších blízkých příbuzných, prarodičů i osob bez biologické příbuznosti, pokud mezi nimi existují faktická rodinná pouta.¹⁶

Státy jsou přitom povinny jednat tak, aby umožnily rozvoj rodinných pout, a měly by přijmout vhodná opatření k navázání styku mezi dotyčným rodičem a jeho dítětem.

Mezi pozitivní závazky státu patří především „povinnost zavedení vhodných a dostatečných právních nástrojů k zajištění legitimních práv zúčastněných osob k plnění soudních rozhodnutí, popř. vhodných zvláštních opatření“. Jedním z vhodných nástrojů dle Evropského soudu pro lidská práva je možnost mediace mezi rodiči.¹⁷ Pokud existuje rozhodnutí opravňující rodiče ke styku s dítětem, státy musí zajistit výkon těchto rozhodnutí. To, že rodiče po svém rozchodu vzájemně nespolupracují, nezbavuje příslušné orgány povinnosti přijmout veškerá nezbytná opatření k tomu, aby byla udržena rodinná pouta. Důležitým faktorem je, zda odpovědné orgány jednaly rychle.¹⁸ Je třeba rovněž podotknout, že nedostatečná spolupráce rodičů s těmito orgány není rozhodující skutečností,

¹⁴ Rozsudek ESLP č. 63627/00 ze dne 29. 6. 2004 ve věci č. „Voleský proti České republice“.

¹⁵ Rozsudek ESLP č. 30943/96 ze dne 8. 7. 2003 ve věci „Sahin proti Německu“.

¹⁶ Například rozsudek ESLP č. 9687/82 ze dne 18. 2. 1986 ve věci „Johnston a další proti Irsku“. Podobně definoval rodinný život i Nejvyšší soud České republiky, a to jako „udržování a rozvíjení vzájemných citových, morálních a sociálních vazeb mezi nejbližšími osobami“ (nález Nejvyššího soudu České republiky ze dne 31. 1. 2008, sp. zn. 30 Cdo 3361/2007).

¹⁷ Rozsudek ESLP č. 16192/06 ze dne 16. 12. 2011 ve věci „Cengiz Kılıç proti Turecku“.

¹⁸ Rozsudek ESLP č. 7550/04 ze dne 18. 6. 2006 ve věci „Reslová proti České republice“.

jelikož nezbavuje příslušné orgány povinnosti uplatnit prostředky, které by umožnily zachování rodinného vztahu.¹⁹

V rámci Evropské unie jsou vyvíjeny snahy o prohloubení **koordinace v otázkách rodinného práva** i na politicko-právní úrovni. Rodinné právo bylo dlouho považováno za výsadní oblast úpravy členských zemí. Praxe však ukázala, že rozhodnutí v rodinných věcech se dotýkají i záležitostí, které jsou primárním cílem evropského sjednocení, tj. zajištění společného hospodářského prostoru a volného pohybu osob. Zasahují totiž mj. do „koordinované“ sféry sociálního zabezpečení. V roce 2001 byla vytvořena Komise pro rodinné právo (*Commission on European Family Law*, CEFL), jejímž cílem je formulace principů evropského rodinného práva. Komise dosud vypracovala a vydala tři okruhy principů:

1. Principy o rozvodu a výživném mezi bývalými manžely („*Principles on Divorce and Maintenance Between Former Spouses*“).
2. Principy o rodičovské odpovědnosti („*Principles on Parental Responsibilities*“).
3. Principy o majetkových vztazích mezi manžely („*Principles on Property Relations between Spouses*“).²⁰

Mnohé z těchto principů se dotýkají vzájemných dohod mezi manžely nebo rodiči. V prvním okruhu jde například o princip č. 1:4., podle něhož se vzájemnou dohodou o rozvodu rozumí souhlas manželů ke zrušení jejich manželství. Souhlas může být vyjádřen buď společným podáním návrhu na rozvod, nebo podáním návrhu jedním z manželů, a to se souhlasem toho druhého. Princip 3:10 přitom konstatuje, že „*zánik, anulace manželství či jiného formálního svazku ani právní či faktické odloučení manželů by nemělo mít dopad na rodičovskou odpovědnost.*“ Rodičovská odpovědnost a její výkon vyvstává z rodičovství, a to navíc nejen biologického, ale především právního, nikoliv tedy z manželství ani jiného vztahu.

¹⁹ Rozsudek ESLP č. 64796/01 ze dne 1. 7. 2004 ve věci „*Couillard Maugery proti Francii*“.

²⁰ Dostupné z: <http://ceflonline.net/principles/>.

Více informací k pojetí výkonu rodičovské odpovědnosti rodičů a třetích osob obsahují principy 3:11 až 3:18. Pro rodiče platí dle Principu 3:11 předpoklad *„sdílené odpovědnosti a rovnosti jejich práv a povinností.“* Nejdůležitější rozhodnutí týkající se dítěte, jako jsou vzdělání, léčba, místo bydliště či správa majetku dítěte, by v případě existence obou rodičů, měla být přijímána společně (tato koncepce se promítla v nové úpravě rodinného práva v České republice, viz kapitolu 3. 1.). V běžných denních záležitostech a také v naléhavých případech může jeden z rodičů jednat samostatně (princip 3:12). Platí ovšem pravidlo, či spíše povinnost neprodleně o tomto jednání informovat druhého rodiče. Princip 3:29 konstatuje právo rodiče nežijícího s dítětem být informován v záležitostech a o osobní situaci dítěte. Je také možné, aby se rodiče na výkonu rodičovské odpovědnosti dohodli (princip 3:13). V případě nemožnosti dohody rodičů rozhodne příslušný orgán. Jak na základě dohody, tak na základě rozhodnutí příslušného orgánu, může být jednomu z rodičů udělen výhradní výkon rodičovské odpovědnosti. V případě existence jen jednoho rodiče, přísluší výkon rodičovské odpovědnosti jen jemu. Princip 3:17 připisuje výkon rodičovské odpovědnosti také třetím osobám. V běžných denních záležitostech dítěte může rozhodovat i partner žijící s rodičem, pokud rodič – nositel rodičovské odpovědnosti nemá námitek (3:18).

Vedle těchto obecných společných zásad vyplývajících z mezinárodních úmluv a na ně navázané judikatury příslušná národní legislativa upravující rozsah rodičovské odpovědnosti a „zákonné zásahy“ do rodinných vztahů odráží rovněž historické tradice, již zmíněné pojetí ochrany dítěte v příslušném systému a další aspekty. Evropské systémy rodinné politiky a rodinného práva lze s určitou mírou zobecnění rozdělit na²¹:

1. **Systém ochrany dítěte**, které považuje dítě za nezávislou entitu s právy na ochranu, také před jeho vlastními rodiči. Intervence jsou zaměřeny na vztah mezi dítětem a jeho rodiči, orientují se na nápravu problémů v rodičovství. Systém spoléhá na expertní, profesionální pracovníky v systému, především

²¹ Sychrová (2012).

na sociální pracovníky. Setkáme se s ním zejména v anglicky mluvících zemích (například Velká Británie).

2. **Systém podpory rodiny**, využívající intervence zaměřené na celou rodinu. Někdy se mluví o tzv. účastném (soucitném) intervenčním modelu. Klade důraz na to, aby rodiny vstupovaly do systému služeb dobrovolně a nemusely tak svou situaci řešit soudní cestou. Systém podpory rodiny existuje například v Nizozemí, Belgii, Německu, Francii, Itálii či Španělsku a ve skandinávských zemích. Ve Francii a Belgii se zdůrazňuje prevence umísťování dětí mimo rodinu pomocí včasné, někdy i dlouhodobé sociální intervence, podpory rodiny a jejího doprovázení. Do své činnosti zahrnuje práci dobrovolníků.

V Analýze mimosoudních dohod o péči jsou zastoupeny oba systémy. Specifickou skupinu představují postkomunistické země, které se potýkají s vysokou mírou institucionalizace a relikty státně direktivních modelů sociální péče. V rámci transformace těchto systémů jsou využívány různé zahraniční inspirace a tendence příklonu k některému z již existujících modelů. V analýze je tento typ zastoupen prostřednictvím popisu řešení výše uvedených témat v České republice (část 3. této analýzy).

2.2. Mezinárodní prvek v oblasti rodinného práva a ochrany dětí

Předchozí kapitola se zaměřovala na skutečnost, že žádný z národních systémů rodinného práva o ochrany dětí nefunguje izolovaně. Bylo zmíněno, že v rámci Evropské unie existují snahy o koordinaci různých oblastí práva, včetně práva soukromého. Potřeba mezinárodní spolupráce je zcela přirozená rovněž kvůli faktu, že v řadě rodin s dětmi je přítomen mezinárodní (resp. „zahraniční“, „přeshraniční“ nebo „cizí“) prvek, rodiny s dětmi se volně pohybují mezi jednotlivými státy Evropské unie a do systému vstupují i občané mimoevropských států. Je proto nutné určovat rozhodné právo, jímž se budou právní vztahy v takovém rodinném uspořádání řídit, jaký soud (v jaké zemi) bude rozhodovat případné spory apod.

Z hlediska problematiky řešené touto analýzou jsou klíčová dvě nařízení Rady Evropského společenství (dále je „Rada ES“) č. 44/2001, o soudní příslušnosti a uznání a výkonu soudních rozhodnutí ve věcech občanských a obchodních (tzv. Nařízení „Brusel I“)²² a č. 2201/2003, o soudní příslušnosti, uznání a výkonu rozsudků ve věcech manželských a ve věcech rodičovské zodpovědnosti obou manželů (tzv. „Nařízení Brusel IIa“, případně „Brusel II bis“)²³. Nařízení Evropského společenství (na rozdíl od směrnic) nevyžadují k vnitrostátní aplikovatelnosti vnitrostátní transpozici (jsou aplikovatelná přímo). Zatímco první nařízení (Brusel I) je relevantní pro oblast sociálního zabezpečení a majetkové vztahy mezi manžely, Nařízení Brusel IIa řeší kromě okruhů obsažených přímo v názvu nařízení také otázky spolupráce mezi ústředními orgány členských států EU ve věcech rodičovské odpovědnosti. V této souvislosti je nutno zmínit zvláštní postavení Dánska, které poté co v roce 1992 odmítlo v referendu Maastrichtskou smlouvu, získalo tzv. Edinburskou dohodou možnost učinit výhrady mj. ve věcech spolupráce v oblasti justice²⁴. Například Nařízení Brusel IIa není pro Dánsko závazné ani použitelné.

Pro účely **Nařízení Brusel I** se rozhodnutím rozumí každé rozhodnutí vydané soudem členského státu bez ohledu na to, je-li označeno jako rozsudek, usnesení, příkaz nebo nařízení výkonu rozhodnutí, včetně rozhodnutí o nákladech řízení vydaného soudním úředníkem. Způsobila k uznání a výkonu jsou i rozhodnutí předběžně vykonatelná. Rozhodnutí jsou uznatelná, aniž by bylo realizováno zvláštní řízení²⁵. Nařízení Brusel I bylo až do roku 2011 využíváno pro řešení otázek spojených s výživným, v současné době tuto problematiku řeší samostatné nařízení (viz níže).

²² Pro Českou republiku se stalo toto nařízení závazným přistoupením k Evropské unii, tj. od 1. 5. 2004.

²³ Toto nařízení zrušilo předchozí Nařízení Rady ES č. 1347/2000 (tzv. Nařízení Brusel II), které řešilo obdobnou problematiku. Ve věcech rodičovské odpovědnosti se však vztahovalo pouze na případy v souvislosti s rozvodovým řízením rodičů. Nařízení Brusel IIa se stalo pro Českou republiku účinné od 1. 3. 2005.

²⁴ Paukertová (2008), s. 33.

²⁵ Tamtéž, s. 161 - 162.

V oblasti rodinného práva je proto výrazně frekventovanější je **Nařízení Brusel IIa**, které se vztahuje na rozhodnutí ve věcech rozvodu (rozluky) manželství, resp. prohlášení manželství za neplatné, a ve věcech přiznání, výkonu, převedení a úplného nebo částečného odnětí rodičovské odpovědnosti. Je použitelné nejenom pro soudní rozhodnutí, ale také pro řízení před správními orgány²⁶, pokud projednávají věci vymezené v demonstračním výčtu v čl. 1 odst. 2 tohoto nařízení:

- a) práva péče o dítě a práva na styk s dítětem;
- b) poručnictví, opatrovnictví a obdobné instituty;
- c) určení osoby, orgánu nebo jiného subjektu odpovědného za dítě či jeho jmění nebo pověřeného zastupováním dítěte či napomáháním dítěti a stanovení jejich úkolů;
- d) umístění dítěte do pěstounské rodiny nebo ústavní péče;
- e) opatření k ochraně dítěte spojených se správou, zachováním a nakládáním se jměním dítěte.

Nařízení obsahuje v čl. 1 odst. 3 i „negativní“ výčet oblastí, na něž se nevztahuje, například na určení nebo popření rodičovství, rozhodnutí spojená s osvojením, věci týkající se příjmení a jména dítěte, vyživovací povinností, správou jmění nebo dědictvím dítěte a opatření přijatá v důsledku trestných činů spáchaných dětmi. Rodičovskou odpovědnost definuje čl. 2 odst. 7 Nařízení Brusel IIa jako *„veškerá práva a povinnosti fyzické nebo právnické osoby týkající se dítěte nebo jmění dítěte, která jsou jí svěřena rozhodnutím, právními předpisy nebo **právně závaznou dohodou**. Tento pojem zahrnuje především právo péče o dítě a právo na styk s dítětem.“*

Další důležitým evropským právním dokumentem je Nařízení Rady (ES) č. 4/2009 ze dne 18. prosince 2008 o příslušnosti, rozhodném právu, uznávání a výkonu

²⁶ Tamtéž, s. 183. „Soudcem“ se rozumí soudce nebo úředník s pravomocemi rovnocennými soudcovským ve věcech spadajících do oblasti působnosti Nařízení Brusel IIa.

rozhodnutí a o **spolupráci ve věcech vyživovacích povinnosti**. K tomuto nařízení se připojila i Velká Británie a Dánsko. Pravidla stanovená nařízením umožňují žalovat povinnou osobu u soudů svého vlastního domovského státu. Příslušnost soudu se řídí primárně místem bydliště, nebo podle příslušnosti soudu k řízení o souvisejících záležitostech (řízení ve věci rodičovské odpovědnosti, rozvodu manželství atd.). V případě, že bylo v téže věci zahájeno více řízení, je příslušným soudem ten, který zahájil řízení jako první. Významné je rovněž pravidlo, podle něhož nemůže povinná osoba podat návrh na změnu rozhodnutí o výživném v jiném členském státě, než bylo vydáno. Rozsudek soudu o výživném z České republiky tak například nelze napadnout u soudu jiné členské země Evropské unie. To všem ovšem netýká předběžných nebo zajišťovacích opatření, která lze navrhnout, přestože běží řízení o určení výživného v jiné členské zemi.

Uznání a vykonatelnost soudních rozhodnutí se odvíjí od toho, zda příslušná země je či není signatářem Haagského protokolu z roku 2007²⁷ o právu rozhodném pro vyživovací povinnosti. Rozhodnutí vydaná v členském státě, který je vázán tímto protokolem, se uzná v jiném členském státě, aniž by existovala možnost jeho uznání napadnout. Je rovněž vykonatelné, aniž by bylo třeba zvláštní prohlášení o jeho vykonatelnosti. Pokud bylo rozhodnutí vydáno v členském státě, který není vázán Haagským protokolem z roku 2007 (což je případ Dánska a Velké Británie), je možné v určitých případech jeho výkon odmítnout.

Poslední z nařízení, které je vhodné v souvislosti s tématy řešenými touto analýzou zmínit, je Nařízení Rady (EU) č. 1259/2010 ze dne 20. prosince 2010, kterým se zavádí posílená spolupráce v oblasti rozhodného práva ve věcech rozvodu (tzn. nařízení **Řím III**). Cílem nařízení je *„poskytnout občanům vhodná řešení, pokud jde o právní jistotu, předvídatelnost a pružnost, chrání slabší partnery během rozvodu a brání účelovému převádění soudní příslušnosti (tzv. problematika „forum shopping“). Umožňuje tím rovněž vyvarovat se komplikovaným, zdlouhavým*

²⁷ Rozhodnutí Rady 2009/941/ES ze dne 30. listopadu 2009 o uzavření Haagského protokolu ze dne 23. listopadu 2007 o právu rozhodném pro vyživovací povinnosti Evropským společenstvím,

*a bolestivým řízením.*²⁸ Nařízení umožňuje, aby se mezinárodní páry předem dohodly, jakým právem se bude řídit jejich rozvod či rozluka pod podmínkou, že zvoleným právem je právo členského státu, k němuž mají úzkou vazbu. Tato dohoda musí být vyhotovena písemně, datována a podepsána oběma manželi. Písemné formě jsou rovnocenná veškerá sdělení elektronickou cestou, která umožňují trvalý záznam dohody (čl. 6 Nařízení Řím III). V případě, že pár nemůže v dané věci dosáhnout shody, mohou soudci pro účely stanovení státu, jehož právo se má použít, postupovat podle společné metody Nařízení Řím III obsahuje i negativní vymezení působnosti, neboť se nevztahuje například na:

- a) na právní způsobilost fyzických osob;
- b) existenci, platnost a uznání manželství;
- c) prohlášení manželství za neplatné;
- d) jméno manželů;
- e) majetkové důsledky manželství;
- f) rodičovskou odpovědnost;
- g) vyživovací povinnosti a svěření a dědění.

Nemá rovněž vliv na uplatňování nařízení Rady (ES) č. 2201/2003 o příslušnosti a uznávání a výkonu rozhodnutí ve věcech manželských a ve věcech rodičovské zodpovědnosti. Jde o nástroj, kterým se mezi zúčastněnými členskými státy provádí posílená spolupráce. Do této spolupráce se však prozatím fakticky zapojila jen část členských zemí Evropské unie²⁹. Mezi země stojící prozatím mimo tuto spolupráci patří nejen Česká republika, ale i Dánsko, Estonsko, Finsko, Irsko, Kypr, Nizozemsko, Polsko, Řecko, Slovensko, Švédsko a Velká Británie.

²⁸ Informace Evropské komise. Dostupné z:

http://ec.europa.eu/justice_home/judicialatlascivil/html/di_information_cs.htm.

²⁹ Podle článku 16 Nařízení Řím III „Zúčastněný členský stát, v němž se na věci, na něž se vztahuje toto nařízení, použijí rozdílné právní systémy nebo soubory pravidel, nemá za povinnost použít toto nařízení v případě kolizí právních norem vzniklých výlučně mezi těmito rozdílnými právními systémy nebo soubory pravidel.“

3. MIMOSOUDNÍ DOHODY O PÉČI A HMOTNÁ PODPORA NÁHRADNÍ PÉČE O DÍTĚ V ČESKÉ REPUBLICE

3.1. Mimosoudní dohody o péči, výživě nebo styku s dítětem

Pro pochopení situace ve vybraných zahraničních právních systémech a pro provedení případné komparace s těmito systémy je vhodné stručně popsat problematiku řešenou touto analýzou z hlediska situace v České republice. Klíčovou právní úpravou je nový občanský zákoník³⁰, který nabyl účinnosti 1. ledna 2014. V otázce rodičovské odpovědnosti nový soukromoprávní kodex dovršil odklon od původní koncepce „odpovědnosti rodičů za výchovu dítěte vůči státu“, která vznikla ve zcela jiných společenských podmínkách³¹. Došlo mj. k omezení ingerence správních orgánů do oblasti rodičovské odpovědnosti. Jediným orgánem, který může v České republice omezit nebo jinak upravit rodičovskou odpovědnost nebo její výkon, je soud.

Nová koncepce se promítá i do oblasti dohody o péči, výživě nebo styku s dítětem. Rodiče jsou obecně podle § 881 občanského zákoníku oprávněni svěřit péči o dítě a jeho ochranu, výkon jeho výchovy, popřípadě některých jejích stránek, nebo dohled nad dítětem jiné osobě. Dohoda rodičů s touto osobou se přitom nemusí dotknout trvání ani rozsahu rodičovské odpovědnosti. Rodiče, kteří se touto dohodou dobrovolně vzdávají části své rodičovské odpovědnosti, se mohou kdykoliv této roli opět ujmout³². § 881 nerozlišuje, zda jde o přechodné svěření dítěte do péče jiné osobě (které je v praxi nejčastější) nebo o přenechání péče

³⁰ Zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník.

³¹ Článek IV. bývalého zákon č. 94/1963 Sb., o rodině, který stanovil, že „rodiče jsou odpovědní společnosti za všestranný duševní a tělesný rozvoj svých dětí a zvláště za jejich řádnou výchovu tak, aby jednota zájmů rodiny a společnosti byla upevňována.“ Tento článek zákona o rodině platil až do 31. 7. 1998.

³² Důvodová zpráva k občanskému zákoníku, konsolidovaná verze, s. 221.

dlouhodobějšího charakteru. Osoba, která dítě přejímá do péče, přitom nemusí disponovat zvláštními předpoklady nebo dokonce speciálním povolením³³, otázka jejího výběru je zcela v kompetenci rodičů.

Podle § 1 odst. 1 občanského zákoníku je „*uplatňování soukromého práva nezávislé na uplatňování práva veřejného*“. Jde-li však o svěření dítěte do péče trvalého (dlouhodobého) charakteru, k určitému prolínání soukromého a veřejného práva dochází. Podle zákona o sociálně-právní ochraně dětí³⁴ (§ 10a odst. 2) vzniká osobě, která přijímá dítě s úmyslem přijmout ho do trvalé péče, povinnost oznámit tuto skutečnost neprodleně orgánu sociálně-právní ochrany na úrovni obecního úřadu obce s rozšířenou působností. Obdobnou oznamovací povinnost mají rodiče v případě, že předávají dítě do péče budoucího osvojitele. V tomto případě tato povinnost vyplývá přímo z občanského zákoníku³⁵. Zákon o sociálně-právní ochraně pouze upřesňuje, že orgánem, jemuž má být oznámení učiněno, je obecní úřad obce s rozšířenou působností³⁶. Porušení těchto povinností je přestupkem na úseku sociálně-právní ochrany dětí.³⁷

Další velmi rozšířenou oblastí mimosoudních dohod týkajících se dítěte, je úprava **styku rodičů s dítětem**, a to jak v případě, kdy rodiče nejsou a nebyli manželé, nebo tehdy, dochází-li k rozvodu manželství. Obdobně jako v případě rozporů v jiných podstatných záležitostech, případné kolize v názoru na uspořádání styku dítěte s rodičem vždy řeší soud. V České republice se rozvodovost podle údajů Českého statistického úřadu pohybuje mezi 45 až 50 %³⁸, jde tedy o poměrně

³³ V českých zemích v minulosti takové povolení existovalo, a to podle zákona o ochraně dětí v cizí péči a dětí nemanželských z roku 1921 a prováděcího nařízení k tomuto zákonu z roku 1930, kdy osoby které nebyly s dítětem v příbuzenském vztahu, musely mít k převzetí dítěte do pěstounské péče povolení okresního soudu nebo Okresní péče o mládež, pokud byla pověřena k výkonu dozoru nad dětmi v cizí péči.

³⁴ § 10a odst. 2 zákona č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí.

³⁵ § 823 odst. 1 občanského zákoníku.

³⁶ § 10a odst. 4 zákona o sociálně-právní ochraně dětí.

³⁷ U osoby, která dítě přebírá, jde o přestupek podle § 59 odst. 1 písm. a) zákona o sociálně-právní ochraně dětí, za nějž lze uložit pokutu až do 50 000 Kč.

³⁸ Dostupné z: <https://www.czso.cz/csu/czso/rozvodovost>.

frekventovaný problém. Rozvodu manželství musí předcházet dohoda o úpravě poměrů dítěte v době po rozvodu a to bez ohledu na to, zda je dítě svěřeno do péče jednoho z rodičů, péče střídavé nebo péče společné. Tato dohoda (i v případě, kdy jde o rozvod tzv. „smluvený“ nebo „nesporný“) podléhá podle § 757 občanského zákoníku schválení soudu. O poměrech dítěte je vedeno zvláštní řízení, jehož výsledkem je meritorní rozhodnutí. § 888 občanského zákoníku, který vychází z mezinárodních úmluv citovaných v předchozí části analýzy, stanoví, že *„dítě, které je v péči jen jednoho rodiče, má právo stýkat se s druhým rodičem v rozsahu, který je v zájmu dítěte, stejně jako tento rodič má právo stýkat se s dítětem, ledaže soud takový styk omezí nebo zakáže; soud může také určit podmínky styku, zejména místo, kde k němu má dojít, jakož i určit osoby, které se smějí, popřípadě nesmějí styku účastnit. Rodič, který má dítě v péči, je povinen dítě na styk s druhým rodičem řádně připravit, styk dítěte s druhým rodičem řádně umožnit a při výkonu práva osobního styku s dítětem v potřebném rozsahu s druhým rodičem spolupracovat.“*

Podle již zrušeného zákona o rodině mohlo být rozhodnutí o úpravě výkonu rodičovské odpovědnosti nahrazeno dohodou rodičů, která ovšem potřebovala schválení soudu (§ 26 odst. 3 zákona o rodině). Dohoda o styku rodiče s dítětem však schválení soudu nepotřebovala³⁹, nebyla však vykonatelná. Nový občanský zákoník upravuje dohodu rodičů obdobným způsobem. § 891 občanského zákoníku nabízí možnost uzavření dohody o způsobu styku s dítětem mezi rodičem pečujícím o dítě a rodičem, který dítě v péči nemá. K její vykonatelnosti je však nutné její schválení soudem. V případě rozvodu musí být dohoda rodičů schválena soudem vždy. Podle § 906 občanského zákoníku *„soud nejprve určí, jak bude každý z rodičů napříště o dítě pečovat, a to s uvážením zájmu dítěte; s tímto zřetelem se od souhlasného stanoviska rodičů soud odchýlí jen tehdy, vyžaduje-li to zájem dítěte. Soud vezme v úvahu nejen vztah dítěte ke každému z rodičů, ale také jeho vztah k sourozencům, popřípadě i k prarodičům. Soud může rozhodnout i tak, že schválí dohodu rodičů, ledaže je zřejmé, že dohodnutý způsob výkonu rodičovské odpovědnosti není v souladu se zájmem dítěte.“*

³⁹ § 27 odst. 1 bývalého zákona o rodině.

Pokud jde o dohodu schválenou soudem (nebo rozhodnutí soudu) nabízí současná právní úprava obsažená v zákoně o zvláštních řízeních soudních⁴⁰ několik nástrojů k **vymáhání plnění rozhodnutí**. V první řadě jde o výzvu soudu k plnění soudního rozhodnutí a dohody o úpravě styku s dítětem, v jehož rámci soud poučí rodiče o následcích neplnění stanovených povinností. Soud může rovněž požádat příslušný orgán sociálně- právní ochrany dětí, aby „vedl povinného k dobrovolnému plnění soudního rozhodnutí nebo soudem schválené dohody o péči o nezletilé dítě a o úpravě styku s ním anebo rozhodnutí o navrácení dítěte, aniž by bylo třeba nařizovat výkon rozhodnutí.“⁴¹

Dalším stupněm je nařízení výkonu rozhodnutí podle § 502 zákona o zvláštních řízeních soudních. Výkon rozhodnutí lze nařídit uložením pokuty a to i opakovaně. Výše jednotlivé pokuty však nesmí přesahovat 50 000 Kč. Je-li to účelné, může soud⁴²:

- a) Tomu, kdo neplní dobrovolně soudní rozhodnutí nebo soudem schválenou dohodu o péči o nezletilé dítě, popřípadě o úpravě styku s ním anebo rozhodnutí o navrácení dítěte, nařídit první setkání s mediátorem v rozsahu 3 hodin.
- b) Nejsou-li dány podmínky pro změnu rozhodnutí, stanovit plán navykacího režimu (je-li to v zájmu dítěte). Plán se stanoví tak, aby byl umožněn postupný kontakt dítěte s osobou oprávněnou ke styku s ním. Soud si zpravidla před stanovením plánu opatří odborné vyjádření o vhodnosti, obsahu, rozsahu a době trvání. Výkonem kontroly plnění plánu soud pověří vhodnou osobu nebo zařízení, neprovádí-li soud výkon kontroly přímo.
- c) Rozhodnout o uložení povinnosti osobám, mezi kterými má být styk realizován, vykonávat ho pod dohledem orgánu sociálně-právní ochrany dětí.
- d) Nařídit povinnému setkání s odborníkem v oboru pedopsychologie.

⁴⁰ § 500 a násl. zákona č. 292/2013 Sb., o zvláštních řízeních soudních.

⁴¹ § 501 zákona o zvláštních řízeních soudních.

⁴² § 503 zákona o zvláštních řízeních soudních.

Nejzávažnější formou výkonu rozhodnutí je odnětí dítěte, které přichází v úvahu tehdy, zůstane-li výše popsaný postup soudu bezvýsledný nebo je-li po zahájení řízení z okolností případu zřejmé, že by „*tento postup zjevně nevedl ke splnění povinnosti*.“ Výkon rozhodnutí odnětím dítěte je nutno provádět proti tomu, u koho dítě podle rozhodnutí nebo dohody nemá být. Jde tedy o předání dítěte osobě, které bylo dítě svěřeno do péče. Rozhodnutí, kterým byl výkon rozhodnutí o odnětí dítěte nařízen, se doručuje povinnému až při provedení výkonu.

Vyživovací povinnost rodičů vůči dětem je v českém právním řádu pojímána jako soukromoprávní záležitost. Je součástí vyživovací povinnosti mezi příbuznými v přímé linii a existuje bez ohledu na věk nebo svéprávnost dítěte až do doby, kdy je dítě schopno se samo živit.⁴³ Vyživovací povinnost k dětem však mají i další příbuzní v případě, že rodiče nemohou tuto povinnost splnit⁴⁴. Práva a povinnosti vyplývající z vyživovací povinnosti jsou nepřevoditelná, práva na placení výživného se nelze vzdát ani do budoucna, ani za dobu minulou⁴⁵. Ze soukromoprávní povahy výživného vyplývá i možnost uzavírání mimosoudních dohod o otázkách výživného. Obecně se předpokládá, že vyživovací povinnost bude ze strany povinných osob vykonávána dobrovolně. Z § 919 občanského zákoníku lze dovodit, že **dohoda rodičů o výživném** nepodléhá přezkumu ze strany soudu. Pokud je dohoda řádně uzavřena a je-li naplňována, neměl by soud zahajovat v této věci řízení z moci úřední. Někteří autoři však s tímto výkladem nesouhlasí s poukazem na situace, kdy uzavřená dohoda je v rozporu se zájmem dítěte. Za této okolnosti může soud (v případě dítěte, které nenabylo plné svéprávnosti) zahájit

⁴³ § 911 občanského zákoníku.

⁴⁴ Otázka vyživovací povinnosti prarodičů je v soudní praxi pojímána nejednotně, což se projevuje především v oblasti náhradní rodinné péče. Rozdíl mezi pěstounskou péčí (tedy péčí, která je podporována dávkami pěstounské péče a nárokovými službami) a péčí jiné osoby dle § 953 a násl. občanského zákoníku spočívá mj. ve skutečnosti, zda je možné rodičům nebo ostatním příbuzným uložit vyživovací povinnost k dítěti (§ 957 občanského zákoníku). Pokud tuto vyživovací povinnost nelze uložit, institut „péče jiné osoby“ nelze při řešení situace dítěte využít (blíže viz kapitolu 3. 2. této analýzy).

⁴⁵ Svoboda (2014), s. 109.

řízení o výživném i bez návrhu a přezkoumat dohodu, která je ve vztahu k dítěti nevyvážená, resp. kdy oprávněné potřeby dítěte jsou vyšší než sjednané výživné⁴⁶.

Pro určení **výše výživného** jsou rozhodné odůvodněné potřeby dítěte. Životní úroveň dítěte má být zásadně shodná se životní úrovní rodičů⁴⁷, toto hledisko přitom předchází hledisku odůvodněných potřeb⁴⁸. V případě, že je dítě svěřováno do péče jiné osoby, je výživné stanovováno rodičům s „*ohledem na jejich možnosti, schopnosti a majetkové poměry*“.⁴⁹ Způsob, jakým soud stanovuje výživné dítěti, které žije jedním s rodičů, a dítěti umístěnému v náhradní rodinné péči, se tedy do určité míry liší. Platí přitom právní domněnka, že průměrný měsíční příjem osoby povinné výživou, která řádně neprokázala v řízení o vyživovací povinnosti řádně své příjmy předložením všech listin a dalších podkladů pro zhodnocení majetkových poměrů a neumožnila soudu zjistit ani další skutečnosti potřebné pro rozhodnutí, činí pětadvacetinásobek částky životního minima jednotlivce (tj. 85 250 Kč dle stavu platného v době zpracování této analýzy).

Nový občanský zákoník tedy v zásadě ponechal určení výše výživného na volném uvážení soudu⁵⁰. Tento postup autoři nového občanského zákoníku odůvodnili následujícím způsobem: „*Již značně dlouhou dobu (totiž již od prvních úvah o legislativní změně zákona o rodině po r. 1989) se lze setkat s návrhy na zakotvení tabulek, vzorců nebo klíčů, které by měly zjednodušit rozhodování soudů o výživném. Stejně naléhavé, jako jsou tyto návrhy, jsou i argumenty jejich odpůrců. Vzhledem k současné, dosud ne zcela urovnané ekonomicko-sociální situaci, se značnými rozdíly mezi jednotlivými regiony státu, jakož i mezi městskými a venkovskými*

⁴⁶ Tamtéž, s. 115.

⁴⁷ Tamtéž s. 133. Povinnost nezletilého dítěte přizpůsobit se životní úrovni rodičů není absolutní. V případě, že by životní úroveň rodičů byla tak nízká, že by dítě nemohli zčásti nebo zcela vyživovat, nemá dítě následovat jejich životní úroveň, ale má právo být vyživováno ze strany svých prarodičů, případně dalších příbuzných. Za takových okolností má dítě právo na zajištění vyšší životní úrovně, než mají jeho rodiče.

⁴⁸ § 913 odst. 1 a § 915 odst. 1 občanského zákoníku.

⁴⁹ § 956 odst. 1 občanského zákoníku.

⁵⁰ Ze systémů, které nejsou podrobněji rozebírány v této analýze, je podobná koncepce uplatňována například ve Francii nebo Kanadě.

*oblastmi, bylo by spíš vhodné doporučit soudům, aby ony samy, shledají-li takovou potřebu, se pokusily pro místo, ve kterém působí, takové tabulky, vzorce nebo klíče vytvořit. Lze očekávat, že právě tento přístup by zaručil, že výše výživného by odpovídala místním podmínkám, a to nejen po stránce majetkových poměrů povinného, ale i v rovině odůvodněných potřeb oprávněného.*⁵¹ Přes tuto právní koncepci slouží pro rozhodování soudů v případech doložení příjmů jako nezávazná pomůcka „Metodický materiál pro sjednocení rozhodovací praxe soudů v otázkách výživného“, vydaný Ministerstvem spravedlnosti⁵², který doporučuje určit **minimální** výživné procentem z čistých příjmů rodiče v závislosti na věku dítěte (od 11 % do 25 %). Minimální výživné je uzákoněno například na Slovensku, kde povinná osoba musí plnit vyživovací povinnost v částce rovnající se alespoň 30 % životního minima stanoveného pro nezaopatřené dítě.⁵³

Soudní praxe tak není v této otázce sjednocena, neboť věci rodinné jsou občanským soudním řádem⁵⁴ vyloučeny z dovolání k Nejvyššímu soudu. Judikatura vyššího stupně tak existuje pouze na úrovni krajských soudů. Některé soudy provádějí výpočet výživného „podílovým způsobem“ a využívají pro výpočet výživného tzv. Gerlichův vzorec z roku 1934, který určuje, že jedna třetina příjmu má patřit na náklady bydlení povinného, jedna třetina na úhradu potřeb a poslední třetina na uhrazení výživného.

Rozhodnutí o výživném patří mezi rozhodnutí s klauzulí „*rebus sic stantibus*“, lze ho tedy revidovat při změně poměrů (§ 163 občanského soudního řádu)⁵⁵. Vyživovací povinnost existuje bez ohledu na to, zda jde určena soudním

⁵¹ Důvodová zpráva k novému občanskému zákoníku. Konsolidovaná verze, s. 231.

⁵² Dostupné z: <http://files.adikia.cz>

⁵³ Zákon č. 201/2008 Z. z., o náhradnom výživnom a doplnení neiktorych zákonov.

⁵⁴ Zákon č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád.

⁵⁵ § 163 Občanského soudního řádu: „*Rozsudek odsuzující k plnění v budoucnu splatných dávek nebo k plnění ve splátkách je možno na návrh změnit, jestliže se podstatně změnily okolnosti, které jsou rozhodující pro výši a další trvání dávek nebo splátek. Nestanoví-li zákon jinak, je změna rozsudku přípustná od doby, kdy došlo ke změně poměrů.*“

rozhodnutím⁵⁶, toto rozhodnutí však má výhodu v uplatnění jeho vykonatelnosti (a to i předběžné) podle § 162 občanského soudního řádu. V případě dětí pak lze přiznat výživné zpětně až za dobu tří let ode dne zahájení soudního řízení (§ 922 odst. 1 občanského zákoníku). Právo na výživné jako takové se přitom nepromlčuje, promlčují se jen jeho jednotlivé splátky. V případě nezletilých dětí může soud takové rozhodnutí o změně výše výživného učinit i bez návrhu (§ 475 odst. 1 zákona o zvláštních řízeních soudních). Nejde však o zkoumání správnosti původního rozhodnutí, ale pouze o zjištění, zda oproti původnímu stavu došlo k podstatné změně okolností. Výkon rozhodnutí je zpravidla realizován prostřednictvím srážek ze mzdy. Podle trestního zákoníku⁵⁷ lze trestně postihnout neplnění vyživovací povinnosti a to i po dobu, kterou nepokrývá rozsudek soudu o výživném. Jednou z forem tlaku na vymáhání dlužného výživného je možnost uložení „přiměřeného omezení“ spočívajícího v zákazu řízení motorových vozidel. Toto omezení mají soudy ukládat zejména tehdy, je-li důvodná obava, že povinnost uhradit dlužné výživné bude mařena nebo ztěžována. Naopak trestní odpovědnost za trestný čin zanedbání povinné výživy zaniká, jestliže *„trestný čin neměl trvale nepříznivých následků a pachatel svou povinnost dodatečně splnil dříve, než soud prvního stupně počal vyhlášovat rozsudek.“*

Jak bylo zmíněno výše, z **hlediska procesního** jsou věci týkající se péče o dítě, jeho výživy nebo styku s dítětem regulovány zejména zákonem o zvláštních řízeních soudních.⁵⁸ Účastníci řízení nemají (pokud to neodůvodňují okolnosti případu) dle § 23 zákona o zvláštních řízeních soudních nárok na úhradu nákladů řízení. Nesporná řízení jsou zároveň osvobozena dle § 11 odst. 1 písm. a) zákona o

⁵⁶ Svoboda (2014), s. 118. Autor cituje i právní názory, podle nichž má rozsudek soudu o výživném pouze deklaratorní charakter.

⁵⁷ § 196 zákona č. 40/2009 Sb., trestní zákoník. *„Kdo neplní, byť i z nedbalosti, svou zákonnou povinnost vyživovat nebo zaopatřovat jiného po dobu delší než čtyři měsíce, bude potrestán odnětím svobody až na jeden rok. Kdo se úmyslně vyhýbá plnění své zákonné povinnosti vyživovat nebo zaopatřovat jiného po dobu delší než čtyři měsíce, bude potrestán odnětím svobody až na dvě léta. Odnětím svobody na šest měsíců až tři léta bude pachatel potrestán, vydá-li činem uvedeným v odstavci 1 nebo 2 oprávněnou osobu nebezpečí nouze.“*

⁵⁸ V případě ostatních typů výživného, například mezi manželi jde naopak o řízení „sporné“, procesně regulované pouze občanským soudním řádem.

soudních poplatcích⁵⁹ od soudních poplatků. Právní úprava tedy nepředstavuje zásadní překážku, aby spory byly řešeny před soudem, resp. nepředstavují zvláštní motivační prvek k tomu, aby byla hledána cesta řešení sporu formou mimosoudní dohody.

Případy, kdy nelze určit příslušnost soudu pro věci výživného a péče o nezletilé dle výše zmíněných předpisů Evropské unie, řeší v České republice zákon o mezinárodním právu soukromém.⁶⁰ Při určení rozhodného práva plně odkazuje na uzavřené mezinárodní smlouvy⁶¹ a upravuje též uznávání cizích rozhodnutí ve věcech nezletilých (resp. v jakém případě je rozhodnutí uznáno bez dalšího). Podle § 56 tohoto zákona *„pokud pravomoc ve věcech vyživovacích povinností a ve věcech rodičovské zodpovědnosti není upravena přímo použitelnými předpisy Evropské unie, je ve věcech výživy, výchovy a dalších věcech péče o nezletilé včetně opatření k ochraně jejich osoby a majetku dána pravomoc českých soudů, jestliže nezletilý má obvyklý pobyt v České republice, nebo jestliže je státním občanem České republiky, i když má obvyklý pobyt v cizině. Český soud nemusí řízení zahájit, stačí-li k ochraně práv a zájmů státního občana České republiky opatření učiněná v cizině.“* Jestliže se koná řízení o rozvodu manželství rodičů nezletilého cizince, který nemá obvyklý pobyt v České republice, avšak zdržuje se v ní, přísluší českým soudům upravit práva a povinnosti rodičů k nezletilému pro dobu po rozvodu, pokud se nezletilý bude zdržovat na území České republiky a pokud orgány příslušného cizího státu neučiní jiné opatření.

3.2. Analýza hmotné podpory náhradní péče o dítě, o které nerozhodl soud

V České republice existuje poměrně rozvinutý systém hmotného zabezpečení náhradní rodinné péče. Tento systém byl podrobně popsán v jiné analýze

⁵⁹ Zákon č. 549/1991 Sb., o soudních poplatcích.

⁶⁰ Zákon č. 91/2012 Sb., o mezinárodním právu soukromém.

⁶¹ Sdělení Ministerstva zahraničí č. 141/2001 Sb. m. s., o Úmluvě o pravomoci orgánů, použitelném právu, uznávání, výkonu a spolupráci ve věcech rodičovské zodpovědnosti a opatření k ochraně dětí, sjednané v Haagu dne 19. října 1996.

zpracovatele⁶², proto jsou v této práci rekapitulovány pouze jeho hlavní zásady. Český systém hmotného zabezpečení dítěte lze rozdělit do dvou skupin. První z nich jsou dávky vyplácené bez ohledu na to, zda je dítě v péči vlastních rodičů nebo cizí osoby (například přídavek na dítě), případně takové, jejichž nárok spolu s péčí o dítě přechází z rodiče na jinou osobu (rodičovský příspěvek, peněžitá pomoc v mateřství). Druhou skupinu tvoří dávky pěstounské péče, které jsou vázány na soudní rozhodnutí o svěřením dítěte do přesně vymezeného typu náhradní péče.

Uzavření mimosoudní dohody o předání péče o dítě podle § 881 občanského zákoníku zpravidla nemá vliv ani na jeden z výše uvedených okruhů dávek. Výjimkou je přídavek na dítě vyplácený podle § 19 zákona o státní sociální podpoře⁶³ osobě, která má dítě v přímém zaopatření. Má-li nezletilé nezaopatřené dítě v přímém zaopatření více osob, vyplácí se přídavek na dítě tomu, kdo je určen na základě dohody těchto osob. U ostatních typů dávek dochází k jejich přechodu (zpravidla) pouze na osoby, jimž bylo dítě svěřeno do péče rozhodnutím soudu, nebo v případě, že došlo k faktickému předání péče o dítě a zároveň je vedeno řízení, jehož výsledkem má být příslušné soudní rozhodnutí. Okruh těchto rozhodnutí lze demonstrovat na ustanovení § 38 zákona o nemocenském pojištění⁶⁴, který ho vymezuje pro účely nároku na peněžitou pomoc v mateřství:

- a) rozhodnutí soudu o svěřením dítěte do péče jiné osoby podle § 953 občanského zákoníku;
- b) rozhodnutí soudu o osvojení dítěte;
- c) rozhodnutí soudu o předání dítěte do péče budoucího osvojitele;
- d) rozhodnutí soudu o předání dítěte osvojiteli do péče před osvojením;
- e) jmenování fyzické osoby poručníkem dítěte;

⁶² Náhradní rodinná péče a systémy její podpory ve vybraných zemích Evropské unie a v České republice. Komparativní studie (2014).

⁶³ Zákon č. 117/1995 Sb., o státní sociální podpoře.

⁶⁴ Zákon č. 187/2006 Sb., o nemocenském pojištění.

- f) rozhodnutí soudu o svěření dítěte do pěstounské péče a do pěstounské péče na přechodnou dobu;
- g) rozhodnutí soudu o svěření dítěte do předpěstounské péče zájemci o pěstounskou péči;
- h) rozhodnutí soudu o nařízení předběžného opatření o péči o dítě;
- i) podání návrhu soudu na zahájení soudního řízení o ustanovení fyzické osoby poručníkem dítěte, jestliže tato osoba o dítě osobně pečuje a nemá k němu vyživovací povinnost, a to po dobu, po kterou probíhá toto soudní řízení.

Okruh příjemců dávek pěstounské péče (odměna pěstouna, příspěvek na úhradu potřeb dítěte, příspěvek při převzetí dítěte, příspěvek na zakoupení osobního motorového vozidla, příspěvek při ukončení pěstounské péče), je striktně vázán na druhy péče vymezené § 4a zákona o sociálně-právní ochraně dětí:

- a) pěstounská péče;
- b) pěstounská péče na přechodnou dobu;
- c) péče o dítě na základě rozhodnutí soudu o dočasném svěření dítěte do péče osoby, která má zájem stát se pěstounem;
- d) osobní péče poručníka;
- e) péče o dítě osobou, která nemá k dítěti vyživovací povinnost, a to po dobu, po kterou probíhá soudní řízení o ustanovení této osoby poručníkem.

Výplata dávek nemá vliv na vyživovací povinnost rodiče. Při předání péče o dítě na základě dohody podle § 881 občanského zákoníku, a rovněž při umístění dítěte do „péče jiné osoby“ podle § 953 občanského zákoníku je výživné hrazeno povinnými osobami přímo osobě pečující o dítě. Rozhodnutí soudu o svěření dítěte do „péče jiné osoby“ je dokonce podmíněno tím, že je možno rodičům nebo jiným povinným osobám uložit vyživovací povinnost. V případě potřeby vydání soudního rozhodnutí ve věci výživného má pečující osoba právo požádat obecní úřad obce s rozšířenou působností o pomoc při uplatňování nároku dítěte na výživné a při

vymáhání plnění vyživovací povinnosti k dítěti, včetně pomoci při podávání návrhu soudu.⁶⁵

V případě svěřením dítěte do pěstounské péče nebo jiných typů péče, které zakládají nárok na dávky pěstounské péče, hradí rodiče a další povinné osoby výživné Úřadu práce ČR.⁶⁶ Ten pak formou dávky „příspěvek na úhradu potřeb dítěte“ poskytuje prostředky dítěti, resp. osobě pečující o dítě. Pokud je výživné vyšší, než příslušná dávka, rozdíl náleží dítěti.⁶⁷

⁶⁵ § 11 odst. 1 písm. e) zákona o sociálně-právní ochraně dětí.

⁶⁶ Podle § 19 odst. 2 zákona o sociálně-právní ochraně dětí „je-li svěřeno dítě do pěstounské péče nebo do předpěstounské péče zájemci o pěstounskou péči, podává krajská pobočka Úřadu práce, která poskytuje příspěvek na úhradu potřeb dítěte, návrh soudu na stanovení výživného na toto dítě, a pokud povinná fyzická osoba neplatí stanovené výživné, podává návrh na výkon rozhodnutí.“

⁶⁷ § 961 odst. 2 občanského zákoníku.

4. DÁNSKO

4.1. Mimosoudní dohody o péči, výživě nebo styku s dítětem

Dánsko je zemí, kde jsou významně preferovány mimosoudní dohody. Většinu záležitostí spojených s výkonem rodičovské odpovědnosti lze řešit v rámci řízení vedených orgány veřejné správy. Základní právní úpravou je zákon o rodičovské odpovědnosti z roku 2007 (*Forældreansvarsloven*).⁶⁸ Rodičovská odpovědnost se vztahuje na děti do 18 let věku, pokud samy neuzavřely manželství. Nositel rodičovské odpovědnosti (*Forældremyndigheden*) je povinen pečovat o dítě a může činit rozhodnutí týkající se osobní situace dítěte. Vychází přitom z potřeb a zájmu dítěte. Může rovněž disponovat se jměním dítěte. Zákon v úvodních ustanoveních zdůrazňuje, že s dětmi musí být zacházeno s ohledem na jejich osobnost a nesmí být vystaveny tělesnému trestu nebo ponižujícímu zacházení.

Dítě narozené v manželství trvajícím nejméně 10 měsíců před porodem je automaticky ve společné péči rodičů. Nabytí rodičovské odpovědnosti u dětí narozených mimo manželství vykazuje oproti právním úpravám jiných evropských zemí specifické znaky. Po narození dítěte je držitelem rodičovské odpovědnosti matka. Například to zda bude či nebude určeno otcovství, není ponecháno jen na vůli rodičů. Pokud není otec určen, matka je povinna poskytnout informace o možném otci (nebo otcích) příslušným úřadům, které zahájí řízení týkající se otcovství. Primární je ovšem dohoda rodičů. Otec může být určen:

- a) společným prohlášením rodičů, že budou pečovat o dítě a sdílet rodičovskou odpovědnost (§ 7 dánského zákona o rodičovské odpovědnosti);
- b) dohodou o rodičovské odpovědnosti (§ 9 dánského zákona o rodičovské odpovědnosti);
- c) prostřednictvím již zmíněného řízení o určení otcovství.

⁶⁸ Dostupné z: <http://www.themis.dk/searchinclude/lovsamling/Foraeldreansvarsloven.html>.

Podmínkou platnosti dohody podle § 9 citovaného zákona je její registrace krajským úřadem. Pokud již ve věci probíhá soudní řízení, může být dohoda předložena také soudu.

Pokud mají rodiče dítě ve společné výchově, musí se dohodnout na všech významných rozhodnutích, týkajících se dítěte. Rodič, s nímž dítě žije, může rozhodovat jen o běžných záležitostech, mezi které patří například určení místa bydliště v rámci Dánska. Změna bydliště do zahraniční (včetně Faerských ostrovů a Grónska, které jsou součástí dánského státu) podléhá souhlasu obou rodičů. I v případě rodičovské odpovědnosti zákon výslovně zmiňuje, že její výkon musí vycházet z nejlepšího zájmu dítěte. Je také nutno přihlížet k názoru dítěte v závislosti na jeho věku a rozumové vyspělosti. To, co je v evropských právních úpravách zpravidla ukládáno orgánům veřejné správy, soudům atd., je v Dánsku uloženo i rodičům. Jakýkoliv rozpor mezi rodiči ve významných záležitostech týkajících se dítěte musí být řešen soudem.

Rodiče, kteří mají dítě ve společné výchově, ale nežijí spolu, se mohou spolu dohodnout, že výhradní péči bude mít jen jeden z rodičů. Také v tomto případě je podmínkou platnosti dohody její registrace krajským úřadem nebo soudem. V případě, že rodič, který nežije s dítětem ve společné domácnosti, nesouhlasí s určením výhradní rodičovské odpovědnosti, musí v této záležitosti rozhodnout soud. Péče o dítě může být se souhlasem krajského úřadu převedena i na jiné osoby (jednotlivce i manželský pár, nebo například nového partnera rozvedeného rodiče). V případě úmrtí jednoho z rodičů, má druhý z rodičů výhradní rodičovskou odpovědnost. Pokud jde o rodiče, který v době smrti nežil ve společné domácnosti dítětem, a je-li to v zájmu dítěte, může o přiznání rodičovské odpovědnosti požádat jiná osoba, k níž má dítě blízký vztah (typicky nový partner rodiče).

Dítě má **právo na styk** s oběma rodiči, včetně rodiče s nímž trvale nežije. Odpovědnost za naplnění tohoto práva mají rodiče (§ 19 dánského zákona o rodičovské odpovědnosti). Pokud se rodič, který s dítětem nežije, domnívá, že

jsou jeho kontakty s dítětem omezovány, může požádat krajský úřad, aby vyvolal jednání o stanovení podmínek styku s dítětem. V případě úmrtí rodičů může být právo dítěte na osobní kontakt převedeno na další blízké příbuzné, k nimž má dítě úzké vazby. Podobně lze (ve výjimečných případech) postupovat i v případě, že dítě nemá kontakt s rodičem pobývajícím v zahraničí. Dánská úprava tedy dbá na to, aby dítě mělo vždy zajištěn kontakt s určitou blízkou osobou. V případě rozporů ve věci styku s dítětem, mohou rodiče požádat krajský úřad o vydání rozhodnutí stanovující podmínky styku. Tento úřad má právo kontakt omezit nebo zakázat, může rovněž revokovat přechozí rozhodnutí o kontaktu. Rozhodnutí se ve výjimečných případech může týkat i jiných forem styku s dítětem (telefonní hovory, dopisy, e- maily apod.). Krajský úřad má rovněž pravomoc poskytnout finanční podporu na úhradu nákladů spojených s dopravou dítěte na místo osobního kontaktu s rodičem.

Rodič, který s dítětem nežije, má **právo na informace** o školní přípravě dítěte (nebo se i účastnit různých školních aktivit dítěte), o záležitostech souvisejících se sociálním a zdravotním systémem včetně informací od zdravotnických zařízení a lékařů. Může rovněž od těchto institucí požadovat předložení příslušných dokumentů, Subjekt poskytující tyto údaje však nesmí sdělit důvěrné informace o rodiči, který o dítě pečuje a může i poskytnutí informací odmítnout, pokud se domnívá, že by jejich sdělení nebylo v souladu se zájmem dítěte. Krajský úřad může rodiči právo na informace odejmout, a to na žádost rodiče nebo subjektů povinných poskytováním informací.

Ve všech řízeních má krajský úřad usilovat především o **dohodu rodičů**.⁶⁹ Je povinen uspořádat za účelem dosažení této dohody společné jednání s výjimkou případů, kdy takové setkání považuje za bezpředmětné nebo nevhodné. Krajský úřad je rovněž povinen nabídnout rodičům a dětem poradenství nebo rodinnou mediaci. Ve všech řízeních je brán v úvahu názor dítěte. Informace od dítěte může krajský úřad získat nejen prostřednictvím osobního rozhovoru, ale rovněž na

⁶⁹ § 31 a násl. dánského zákona o rodičovské odpovědnosti.

základě zpráv sociálních pracovníků dítěte či jiným způsobem. Dítě starší 10 let může samo požádat krajský úřad o svolání jednání ve věci rodičovské odpovědnosti, určení místa bydliště nebo podmínek styku s rodiči⁷⁰. Proti rozhodnutí krajského úřadu se lze odvolat k ministroví pro rodinné záležitosti.

Krajský úřad může rovněž postoupit věc soudu pokud:

- a) Přes poučení a nabídku pomoci ze strany krajského úřadu se nepodařilo dosáhnout dohody, některá ze stran se nechce účastnit odborné pomoci či mediace, nebo jsou tyto metody neúčinné.
- b) Jeden z rodičů se neúčastnil jednání, přestože byl na ně zván (musí jít minimálně o dvě neúčasti).

Za zvláštních okolností, zpravidla na žádost některé ze stran, lze případ přenést na soud, aniž by byla naplněna některá z výše uvedených podmínek.

Výše popsané záležitosti často souvisí s rozchodem rodičů. **Rozvod a rozluka manželství** jsou v Dánsku upraveny zákonem o uzavírání a ukončování manželství č. 256 z roku 1969 (Lov om ægteskabs indgåelse og opløsning).⁷¹ Zatímco rozvod legálně ukončuje platnost manželství, rozluka (*separation*), která předchází rozvodu, ho pouze pozastavuje. Právní účinky rozvodu a rozluky jsou však totožné.

Rozvod a rozluka probíhají před soudem, pokud se však manželé v rámci rozvodu dohodnou na všech souvisejících záležitostech, může být manželství rozvedeno u úřadu krajského guvernéra. V první fázi dochází k dohodě o rozluce. Pokud obě strany se sjednanými podmínkami i nadále souhlasí, nemusí se již znovu na krajský úřad dostavovat. Na základě podmínek uvedených v dohodě o rozluce, podání písemné žádosti o rozvod a uhrazení příslušného poplatku, který činí 500 DKK, je manželství rozvedeno. V případě, že některý z manželů s dohodou nesouhlasí, musí

⁷⁰ § 35 dánského zákona o rodičovské odpovědnosti.

⁷¹ Poslední úplné znění tohoto zákona bylo vyhlášeno pod č. 1096 v roce 2014. Dostupné z: <https://www.retsinformation.dk/forms/r0710.aspx?id=163352>

být případ řešen u soudu. Státní správa však může rovněž nabídnout zprostředkování při sporech o podmínkách pro rozluky a rozvod. Rozvodovost v Dánsku dosahuje téměř 40 %. V průměru dvě třetiny rozvodů tvoří manželství s nezletilými dětmi. Okolo 90 % manželství je však v Dánsku rozvedeno dohodou.⁷² Doba řízení o rozvodu trvá u krajského guvernéra minimálně 1 měsíc.

Součástí uvedené dohody však nemusí být otázka výživného⁷³, které může být určeno krajským guvernérem, ani způsob rozdělení společného majetku. Povinná není ani dohoda o způsobu péče o dítě. V případě soudního sporu o tuto péči pokračuje i po rozvodu manželství společná péče rodičů, a to až do doby pravomocného rozhodnutí soudu v této věci.

Na rozvodu mají manželé právo se dohodnout po 6 měsících trvání rozluky. V Dánsku jsou zákonem taxativně stanoveny důvody, na jejichž základě lze manželství rozvést:

- a) Pokud spolu manželé nežijí déle než 2 roky.
- b) V případě prokázaného cizoložství (zákon stanovuje lhůtu pro uplatnění tohoto práva na 2 roky od okamžiku nevěry a 6 měsíců od chvíle, kdy se druhý z manželů o nevěře dozvěděl).
- c) V případě násilí nebo sexuálního zneužívání spáchaného na manželovi, dětech, nebo další přímých příbuzných. Nemusí jít přitom o spáchání trestného činu, jako důkaz tohoto jednání postačuje zpráva ze zdravotnického zařízení.
- d) Únosu dítěte, resp. pokud je dítě nezákonně odvezeno ze země nebo neoprávněně zadržováno v zahraničí.
- e) Bigamie, která se prokazuje druhým oddacím listem.

⁷² Šmíd & Šínová (2013), s. 266. Administrativní rozvody jsou v rámci Evropy možné kromě Dánska ještě například v Portugalsku (viz část 7. této analýzy), Estonsku, Nizozemí, Švédsku, Rusku a Norsku.

⁷³ Otázky zálohového výživného řeší speciální zákon o dětských dávkách (*Lov om børns forsørgelse*).

Řízení v rodinných věcech jsou neveřejná. Soudní poplatek činí v případě soudního rozvodu a rozluky 900 DKK, pokud jsou v rámci řízení projednávány podmínky úpravy v době po rozvodu, dalších 1000 DKK.⁷⁴ Soudního řízení trvá cca 2 měsíce.

Rodiče mají k dítěti **vyživovací povinnost** bez ohledu na to, zda jsou nebo nejsou manželé, nebo zda mají dítě v péči. Pokud rodiče žijí odděleně, je rodič, který žije mimo společnost domácnost, povinen přispívat na dítě. Je preferováno, aby výživné bylo stanoveno dohodou rodičů. Pokud se rodiče na výši částky nedohodnou, může být výživné stanoveno příslušným orgánem státní správy. Výživné se skládá ze tří částí: pevné základní (resp. minimální) částky, příplatku k této částce a dalšího zvýšení výživného závislého na hrubém příjmu povinného rodiče a počtu dětí.

V roce 2015 činila základní částka 13 692 DKK, příplatek 1 766 DKK za rok, tj. celkem 15 458 DKK za rok (1 289 DKK měsíčně). Výživné se vyplácí do 18 let věku dítěte. V případě, že se dítě připravuje studiem na budoucí povolání, prodlužuje se vyživovací povinnost až do 24. roku věku mladého dospělého. Příslušný orgán státní správy (odbor pro rodinné záležitosti) může rovněž rozhodnout, že otec dítěte uhradí příspěvek na náklady spojené s porodem (příspěvek při narození dítěte), který pro rok 2015 činí 784 DKK, a že bude matku podporovat v době dvou měsíců před a měsíc po porodu. Tato podpora činí 1 366 DKK měsíčně. Rodič pečující o dítě může dále žádat o další příspěvky, například v souvislosti s křtem nebo biřmováním dítěte, nebo při jiných zvláštních příležitostech. V případě neplacení výživného je poskytováno náhradní výživné, které je následně vymáháno na povinné osobě.⁷⁵

4.2. Analýza hmotné podpory náhradní péče o dítě, o které nerozhodl soud

V Dánsku je velmi rozvinutý systém sociálního zabezpečení dítěte, který je poskytován bez ohledu na právní postavení dítěte a formu péče (daňové zatížení

⁷⁴ Informace dostupné z: www.statsforvaltningen.dk/site.aspx?p=6396

⁷⁵ Tamtéž.

v Dánsku je však nejvyšší mezi zeměmi OECD). Základní dávkou je rodinný příspěvek (*børnechecken*), známý též jako dávka pro děti a mládež (*børne- og ungeydelsen*). Dávka je automaticky vyplácena při splnění následujících podmínek:

- a) bydliště v Dánsku;
- b) plná příslušnost k dánské daňové povinnosti;
- c) jde o dítě ve věku do 18 let;
- d) péče o dítě není převzata místní samosprávou;
- e) dítě není vdané/ženaté.

Na rodinný příspěvek má nárok i osoba žijící v Dánsku, která nemá dánskou státní příslušnost, pokud:

- a) pečuje o dítě;
- b) může prokázat rodinné soužití;
- c) je občanem členské země Evropské unie nebo Norska, Islandu, Lichtenštejnska nebo Švýcarska.

V případě, že jde o osobu, která v Dánsku pracuje na základě jiného druhu povolení, rodinné dávky se postupně navyšují v závislosti na odpracované době. Po prvních 6 měsících jde o 25 % výše dávky, po jednom roce o 50 % atd. Plná dávka náleží po odpracování dvou let. Výše dávky závisí na věku dítěte (viz tabulku č. 1).

Tabulka č. 1: Výše rodinného příspěvku v Dánsku pro rok 2016 (v DKK)⁷⁶

Věk dítěte	Ročně celkem	Výše splátky	Období
0 – 2 roky	17 880	4 470	čtvrtletí
3 - 6 let	14 148	3 537	čtvrtletí
7 - 14 let	11 136	2 784	čtvrtletí

⁷⁶ Dostupné z: <http://www.skm.dk/skattetal/beregning/skatteberegning/boerne-og-ungeydelse-i-2015-og-2016>

15 - 17 let	11 076	928	měsíc
-------------	--------	-----	-------

Rodinný příspěvek je vyplácen nejen rodičům, ale také:

- a) pěstounům;
- b) osobám, které pečují o dítě jako jeho budoucí osvojitelé;
- c) dítěti samotnému, pokud příslušný dávkový úřad (*Udbetaling Danmark*) vyhodnotí tento postup jako nejlepší v zájmu dítěte.

Mezi další dávky vyplácené v souvislosti s péčí o dítě patří například dávka pro „vícerčata“, dávka pro osamělé pečující rodiče, dávka pro studující rodiče atd.

Komplexní právní úpravou **náhradní rodinné péče** v Dánsku je zákon o sociálních službách (*Lov om social service, resp. Serviceloven*)⁷⁷. Od 1. ledna 2011 vstoupila v účinnost reforma péče o dítě (*Barnets Reform*), která tento zákon významně změnila. Mezi priority reformy patřilo omezení využívání institucionální péče především rozvojem péče pěstounské⁷⁸. Byla zavedena nová forma pěstounské péče, tzv. komunální (místní) pěstounská péče, která se zaměřuje na děti se speciálními potřebami. Další formou je tzv. síťová forma pěstounské péče spočívající ve vytvoření jakési rodinné sítě osob dítěti příbuzných nebo blízkých⁷⁹. Jde de facto o příbuzenskou péči, v jejím názvu se však odráží priorita vztahu k dítěti před formálním příbuzenstvím. Pěstoun zajišťující síťovou formu péče nemá na rozdíl od klasických pěstounů nebo pěstounů v komunální pěstounské péči nárok na odměnu za výkon pěstounské péče. Dostává pouze příspěvek na pokrytí materiálních potřeb svěřeného dítěte.

Významnou prioritou se stala oblast prevence. Rodiče mohou využívat odlehčovací péči tzv. pomocných rodin (*aflastnings familie*). Rodiče mohou pomocné rodině krátkodobě svěřit dítě do péče. Pomocná rodina informuje o průběhu pobytu

⁷⁷ Dostupné z: <https://www.retsinformation.dk/forms/r0710.aspx?id=167849>.

⁷⁸ Novák & Paleček & Matoušová-Šmídová & Vyskočil & Zuman & Bubleová (2013).

⁷⁹ Tato forma pěstounské péče je však v mnohem větší intenzitě využívána v Norsku nebo Švédsku.

dítěte příslušné orgány ochrany dětí. Klíčovou roli v systému hrají orgány místní správy (nestátní subjekty nedisponují v rámci sociálního systému významnějšími pravomocemi). Jejich kompetence jsou upraveny zákonem o právní ochraně a správě v sociální oblasti (Lov om retssikkerhed og administration på det sociale område)⁸⁰, otázky řízení pak zákon o veřejné správě (Lov om behandlingsmåten i forvaltningssaker, resp. Forvaltningsloven).⁸¹

Většina dětí je umístěna do náhradní rodinné péče na základě dohody mezi rodiči dětí a orgány místní správy. Rozhodnutím soudu resp. správního orgánu (tedy bez souhlasu rodičů) jsou děti do náhradní rodinné péče umísťovány jen zřídka, zejména v případě akutního ohrožení. V případě absence souhlasu rodičů rozhoduje o umístění dítěte do náhradní rodinné péče výbor orgánu místní správy, který je složen ze soudce, dvou poradců s výchovným a psychologickým vzděláním a dvou členů obecní rady. Po umístění dítěte do pěstounské rodiny je zpravidla zachován jeho kontakt s vlastními rodiči, a to na základě tzv. „dohody o přístupu biologické rodiny“, kterou je povinen zpracovat místní úřad. V dohodě je stanovena zejména četnost, místo a další podmínky styku dítěte s rodinou. Dítěti je ustanoven mentor (*støke-kontakt person*), který je často osoba blízká dítěti. Mentor má pozitivně ovlivňovat psychický vývoj dítěte. Pro funkci mentora nejsou stanoveny žádné specifické požadavky z hlediska odborné způsobilosti nebo vzdělání. Mentor je v pravidelném kontaktu se sociálními pracovníky i rodiči dítěte a podílí se na vypracování plánu rozvoje dítěte. Za výkon své funkce dostává odměnu ve výši 100 až 120 DKK za hodinu.

Místní úřad rovněž odpovídá za výběr a přípravu pěstounů. Sociální pracovník tohoto úřadu je ve stálém kontaktu s rodinou a zprostředkovává pro ni další odborné služby (psychologická pomoc atd.). Úřad uzavírá s pěstouny smlouvu

⁸⁰ Dostupné z: <https://www.retsinformation.dk/forms/r0710.aspx?id=173199>.

⁸¹ Tento zákon upravuje správní řízení a dává možnost správním orgánům užít správního uvážení, čímž je zajištěno rozhodování podle okolností případu. Dostupné z: <https://lovdata.no/dokument/NL/lov/1967-02-10>.

o výkonu pěstounské péče. Neexistuje přitom jednotná podoba smlouvy, její obsah se liší podle potřeby. Náklady na výkon pěstounské péče jsou financovány z rozpočtu místního úřadu (z prostředků získaných formou daní). Pěstouni jsou pojištěni v systému sociálního pojištění.

Rozhodnutí, zda dítě bude umístěno do náhradní péče, předchází komplexní posouzení, které provádějí profesionální pracovníci místního úřadu. Vyhodnocení se zaměřuje na všechny stránky života dítěte (vývoj a chování, kvalita rodinných vztahů atd.). Toto posouzení musí být dokončeno nejpozději do 4 měsíců. Jakékoliv rozhodnutí týkající se náhradní péče podléhá souhlasu zákonného zástupce a také dítěte, pokud je starší 12 let⁸². Dítě se v případě umístění do síťové formy péče může vyjadřovat například k osobám pěstounů. Pokud je na základě vyhodnocení přijato rozhodnutí o svěření dítěte do náhradní rodinné péče (nebo do péče ústavní) má orgán místní správy povinnost zpracovat tzv. akční plán.

Všechna rozhodnutí týkající se dítěte, včetně tzv. běžných záležitostí, musí náhradní rodiče nebo služba provádět se souhlasem rodiče a příslušného sociálního pracovníka. Náhradní rodiče nerozhodují o výběru školy pro dítě, frekvenci kontaktů s vlastními rodiči apod. Pěstounská péče je vnímána nikoliv jako náhrada vlastní rodiny dítěte, ale jako její doplněk.

Sociální pracovník nese také odpovědnost za propojení dítěte a pěstounské rodiny. Pěstouni sice vyjadřují své představy o dítěti, ale o výběru rodiny pro dítě rozhoduje sociální pracovník. Sociální pracovník, který náhradní rodinu pravidelně navštěvuje (frekvence je stanovena na minimálně jednu návštěvu ročně), může rozhodovat o pokračování péče nebo o jejím ukončení. Pokud zjistí, že podmínky v náhradní rodině nejsou přiměřené potřebám dítěte, může rozhodnout o přesunu do jiné rodiny nebo do pobytového zařízení. Je také oprávněn rozhodnout o pokračování pěstounské péče, pokud je zjištěno, že vztahy dítěte k náhradním rodičům jsou silnější, než k rodičům vlastním. Příslušnost sociálního pracovníka se

⁸² Hranice 12 let věku byla stanovena v roce 2011, předtím to bylo 15 let.

řídí místem bydliště vlastních rodičů dítěte. Dítě musí mít vždy stejného sociálního pracovníka jako rodiče, proto v některých případech dochází k narušování kontinuity sociální práce.

Pěstouni dostávají za své služby odměnu (tato tradice existuje od 19. století, kdy pěstounské rodiny dostávaly odměnu od obce za péči o sirotky). Příjem pěstounů je srovnatelný s průměrným platem, pěstouni však nemají postavení zaměstnance. Výše odměny pěstouna se odvíjí od náročnosti péče o dítě. Výše odměn je stanovena předpisy vydávanými Celonárodním svazem obcí (*Kommunernes Lædforening*) a pohybují se od 3 700 do 25 000 DKK měsíčně podle charakteru pěstounské péče a potřeb svěřeného dítěte. Odměna pěstouna je předmětem daňové povinnosti. Další dávkou je příspěvek na zajištění materiálních potřeb dítěte (výživa, ošacení, kapesné dítěte atd.), která se odvíjí od věku dítěte a počtu dětí svěřených pěstounovi do péče. Příspěvek na jídlo pro dítě do 10 let věku činí cca 164 DKK denně. Příspěvky jsou osvobozeny od daňové povinnosti.

V současné době jsou vedeny diskuse o změně postavení pěstouna v tom smyslu, že se stane zaměstnancem místní správy. Tato změna má zajistit především rovnoprávnější postavení mezi pěstounem a sociálním pracovníkem. Zároveň v diskusi zaznívá argument, zda profesionalizace pěstounů nebude na úkor vztahu mezi pěstounem a dítětem. Další diskutovanou otázkou je kontinuita vztahu mezi dítětem a jeho vlastními rodiči. Velký důraz byl v minulosti kladen na spolupráci profesionálních sociálních pracovníků s rodiči. V posledních letech se prosazují přístupy zdůrazňující odpovědnost rodiny. Dochází ke změně přístupu v péči o dítě, založeného na ochraně dítěte. Tento přístup se projevuje rozsáhlejším využíváním opatření realizovaných bez souhlasu samotných rodin. Je opouštěna koncepce „bezzásahovosti“ převládající v minulých letech, kdy bylo chráněno soukromí rodiny a kdy byly vztahy dítěte k vlastním rodičům upřednostňovány před vztahy s rodiči náhradními.

5. PORTUGALSKO

5.1. Mimosoudní dohody o péči, výživě nebo styku s dítětem

Rodinné právo je v Portugalsku upraveno občanským zákoníkem z roku 1966 (Código Civil, dále jen „CC“)⁸³, konkrétně ve IV. knize tohoto zákona. Procesní záležitosti upravuje občanský soudní řád (Código de Processo Civil, dále jen „CPC“).⁸⁴ V portugalském právu byl až do roku 2008 používán pojem „rodičovská autorita“. Nově se používá termín „rodičovská odpovědnost“. Tato změna měla signalizovat upřednostnění nejlepšího zájmu dítěte před výhradními právy rodičů. Pojem rodičovská odpovědnost zahrnuje práva a povinnosti rodičovské povahy (právo kontrolovat a zastupovat dítě, povinnost ho respektovat, pomáhat mu a vychovávat ho,⁸⁵ právo a povinnost péče o dítě atd.) a práva a povinnosti majetkové povahy (právo správy majetku dětí, povinnost hmotně pomáhat dítěti atd.). Výkon rodičovské odpovědnosti může být omezen nebo zakázán soudem. K zákazu výkonu rodičovské odpovědnosti dochází v těchto případech:

- a) pravomocné odsouzení z trestného činu, u něhož právní předpisy stanovují jako důsledek zákaz výkonu rodičovské odpovědnosti;
- b) prohlášení o neschopnosti vykonávat rodičovskou odpovědnost z důvodu mentálního znevýhodnění nebo duševního onemocnění;
- c) nezvěstnost rodiče (zmizení osoby, aniž by zanechala jakékoliv údaje o místě svého pobytu).

V otázce péče může být rodičovská odpovědnost omezena v případech, kdy jsou rodiče obviněni z porušování svých povinností vůči dítěti, čímž mu způsobili vážnou újmu, nebo v případech, kdy jsou z důvodu nedostatečných zkušeností, nemoci, nepřítomnosti nebo z jiných důvodů shledáni neschopnými plnit své

⁸³ Zákon č. 47433 z roku 1966. Dostupné například z: www.stj.pt/ficheiros/fpstjptlp/portugal_codigocivil.pdf

⁸⁴ Zákon č. 44 129 z roku 1961. Dostupné z: <http://www.dgpi.mj.pt/sections/leis-da-justica/livro-iii-leis-civis-e/leis-de-processo-civil/codigo-de-processo-civil>

⁸⁵ § 1874 CC.

povinnosti s ohledem na výchovu dětí. Dítě pak může být umístěno do péče třetí osoby nebo do ústavní výchovy.

Dítěti může být rovněž ustanoven opatrovník. Děje se tak vždy pokud:

- a) rodiče zemřeli;
- b) byl rodičům zakázán výkon rodičovské odpovědnosti;
- c) bylo rodičům z jiných důvodů zabráněno vykonávat rodičovskou odpovědnost po dobu více než šesti měsíců;
- d) jestliže rodiče nejsou známi.

V Portugalsku mohou soudy v souvislosti s výkonem rodičovské odpovědnosti (kromě ustanovení opatrovníka) nařídit tato další opatření:

- a) jmenovat osobu, která bude jednat jménem nezletilého, a jmenovat hlavního opatrovníka, který bude nezletilého zastupovat s ohledem na rodičovskou odpovědnost v nesoudních záležitostech;
- b) rozhodnout o výkonu rodičovské odpovědnosti (tj. rozhodnout o zaopatření dítěte, o výživném na dítě a způsobu platby výživného a také o pravidlech, která určí, jak bude udržován kontakt s rodičem, jemuž nebylo dítě svěřeno do výchovy, s tím, že vždy musí být zaručena existence blízkého vztahu);
- c) stanovit výživné na nezletilé děti a nařídit výkon rozhodnutí;
- d) oprávnit právního zástupce nezletilých, aby jednal v určitých záležitostech;
- e) rozhodnout o kauci, kterou rodiče musí složit ve prospěch nezletilých dětí, případně o výkonu a úhradě této kauce;
- f) nařídit úplný nebo částečný zákaz výkonu rodičovské odpovědnosti a stanovit její hranice;
- g) rozhodnout o jménu a příjmení nezletilého v případě rozporu mezi rodiči;
- h) ustanovit opatrovníka pro správu majetku a určit jeho odměnu;
- i) určit zvláštního opatrovníka, který bude zastupovat nezletilého v opatrovnickém řízení.

V **otázkách zvláštní důležitosti** týkající se dítěte rozhodují oba rodiče společně. Každý z rodičů je oprávněn v těchto věcech rozhodovat samostatně pouze v případě naléhavé potřeby, musí však následně neprodleně druhého z rodičů o tomto rozhodnutí informovat (§ 1906 CC). V případě neexistence dohody mezi rodiči o otázkách zvláštní důležitosti o nich musí rozhodnout soud na základě žádosti podané jedním z rodičů, a to po pokusu o smír a po slyšení stanoviska nezletilého. Vyslechnout dítě lze, pokud je starší než 14 let, přičemž okolnosti nesmí být takové, že by zjišťování názoru dítěte bylo proti jeho zájmům. Za otázky zvláštní důležitosti se považují například:

- a) jméno dítěte;
- b) výchova dítěte včetně otázky náboženské výchovy (do 16 let věku dítěte);
- c) závažné lékařské zákroky;
- d) dispozice s majetkem, uzavírání půjček a získání postavení v obchodních společnostech, odmítnutí dědictví atd.;
- e) vycestování do zahraničí;
- f) uzavření manželství apod.

Príslušnost k řízením o otázkách spojených s rodičovskou odpovědností mají specializované soudy pro rodinu a dítě, které jsou ve městech Aveiro, Barreiro, Cascais, Coimbra, Faro, Funchal, Lisabon, Loures, Ponta Delgada, Portimão, Oporto, Setúbal, Seixal, Sintra a Vila Franca de Xira. V oblastech mimo příslušnost těchto soudů mohou případy související s rodičovskou odpovědností řešit „obecné“ okresní soudy.⁸⁶ V případě, že je rozhodování ve věcech rodičovské odpovědnosti spojeno s řízením o rozvodu (viz text níže), přijímá tato rozhodnutí soud, který vede řízení o rozvodu nebo rozluce manželství. Řízení probíhají vyšetřovací formou, proto mohou soudy volně šetřit skutečnosti, shromažďovat důkazy a další informace, které považují za potřebné. Je zaručeno slyšení obou stran. Povoleno je však shromažďování jen takových údajů, které jsou pro rozhodnutí soudu nezbytné. Rozhodnutí je vydáváno do 15 dnů od podání návrhu soudu. Soudce má právo odmítnout procesní návrhy, které jsou bezvýznamné, jejichž provedení není

⁸⁶ § 75 CPC.

možné nebo které mají zjevně věc zdržet. Kritériem pro rozhodování jsou výhradně zájmy nezletilého dítěte. V jakékoliv fázi řízení může soud rozhodnout o prozatímní úpravě některé ze záležitostí. Proti tomuto rozhodnutí soudu není odvolání. Vydaná meritorní rozhodnutí však lze následně změnit, a to na základě zjištění dodatečných okolností, které v původním řízení nebyly zjištěny z důvodu neznalosti nebo z jiných podstatných důvodů. Dovolání k Nejvyššímu soudu portugalská právní úprava ve věcech rodičovské odpovědnosti nepřipouští.

Jestliže v případě nezletilého jeden z rodičů nesplní, co bylo dohodnuto nebo nařízeno, smí druhý rodič požádat soud o přijetí nezbytných kroků v zájmu **výkonu rozhodnutí** a o odsouzení rodiče, který se provinil neplněním, k zaplacení pokuty a náhrady ve prospěch nezletilého (případně i vlastní osoby). Jakmile je žádost podána nebo připojena k již zahájenému řízení, soudce pozve rodiče na jednání, anebo nařídí, aby byl odpůrce informován, nebo aby předložil soudu podklady, které považuje za vhodné. Na jednání se mohou rodiče dohodnout na změně výkonu rodičovské odpovědnosti s ohledem na zájmy nezletilého. Jestliže se toto jednání nekoná, nebo když se na jednání rodiče nedohodnou, soudce nařídí krátké šetření (případně další kroky, které považuje za vhodné) a vydá rozhodnutí. Je-li rodič odsouzen k zaplacení pokuty a nezaplatí ji do deseti dní, je celá věc postoupena obecnému soudu s příslušností k výkonu pokuty.

V případě uznání výkonu rozhodnutí týkajících se rodičovské odpovědnosti, která jsou vydána v jiných členských státech Evropské unie (s výjimkou Dánska) platí v Portugalsku úmluvy a směrnice popsané v kapitole 2. 2. této analýzy. Podle tohoto mezinárodního nástroje každá osoba, která ve smluvním státě získala rozhodnutí o výchově nezletilého dítěte, a která si přeje získat uznání a výkon tohoto rozhodnutí v jiném smluvním státě, smí o uznání a výkon požádat v Portugalsku Institut pro sociální reintegraci (*Instituto de Reinserção Social*). V situacích, na které se úmluva ani zvláštní pravidla nevztahují, se používají zvláštní řízení pro přezkum zahraničního rozsudku. Aby bylo toto rozhodnutí potvrzeno:

- a) nesmí vzniknout žádné pochybnosti o pravosti dokumentu zachycujícího rozhodnutí nebo o duchu rozhodnutí;
- b) rozhodnutí musí být konečné podle právních předpisů země, která ho vydala;
- c) musí pocházet ze zahraničního soudu, jehož příslušnost neporušila zákon;
- d) nesmí se týkat věci spadající do výhradní příslušnosti portugalských soudů;
- e) nejde o námitku k započatému řízení nebo k věci pravomocně rozsouzené na základě věci řešené u portugalského soudu s výjimkou případu, kdy zahájení řízení zabránil zahraniční soud;
- f) odpůrce byl o řízení řádně informován v souladu s právními předpisy země prvotního soudu a řízení muselo respektovat zásady práva na obhajobu a rovnou obranu stran;
- g) nejedná se o rozhodnutí, jehož uznání vede k výsledku, který je zjevně neslučitelný se zásadami veřejného mezinárodního pořádku v Portugalsku.

V Portugalsku jsou rozlišovány rozvody „sporné“ (§ 1775 CC) řešené soudem a rozvody „nesporné“ (§ 1778 CC), které jsou realizovány před příslušným matričním úřadem. **Nesporné rozvody** byly do portugalského práva zavedeny v roce 1995. Původně byly určeny pouze pro rodiče zletilých dětí, bezdětné manžele, nebo ty, kteří měli předem soudně vyřešeny otázky péče o děti. Od roku 2001 je správní rozvod možný i v případě, že manželé vychovávají nezletilé děti a péče o ně není soudně vyřešena. Došlo tak ke zjednodušení rozvodové procedury. Řízení o smluveném (nesporném) rozvodu trvá dva až pět měsíců. Je zahájeno podáním společného návrhu manželů příslušnému matričnímu úřadu. Důvody rozvodu není nutno jakkoliv prokazovat, pokud oba manželé s rozvodem souhlasí. K žádosti se přikládá oddací list, podrobná zpráva o společném majetku, dohoda o dalším výkonu rodičovských práv včetně úpravy péče o dítě a styku s dítětem, dohoda o výživném, předmanželská smlouva (pokud byla sepsána) a dohoda o budoucím užívání dosud společného bydlení (dohoda o trvalém bydlišti rodiny). Při správním rozvodu je otázka rodičovské odpovědnosti stanovena rozhodnutím matričního úřadu, schvalujícím **dohodu mezi rodiči**. Tato dohoda musí pečlivě chránit zájmy dítěte a upravovat různá práva a povinnosti související s výkonem rodičovské odpovědnosti. Před schválením dohody matričním úřadem musí státní zastupitelství při soudu prvního stupně, který má příslušnost v soudním okrese,

kde se matriční úřad nachází, předložit své stanovisko k dohodě. Souhlas s dohodou musí být odmítnut vždy, když dohoda opomíjí zájmy dítěte, včetně udržování blízkého vztahu s rodičem, jemuž dítě nebylo svěřeno do výchovy.⁸⁷

Samotné řízení se skládá z jediného slyšení. Povinností matričního úředníka je pokusit se na tomto jednání o smír. Účast na tomto jednání je povinná, strany se však mohou nechat zastoupit právními zástupci. Pokud nedojde ke smíru a obě strany setrvávají na žádosti o rozvod, matriční úředník schválí všechny předložené dohody a manželství ukončí. Rozhodnutí o rozvodu vydává ředitel matričního úřadu. Poplatek za řízení činí v současné době 280 EUR. Pokud je součástí řízení rovněž dělení společného majetku včetně jeho registrace, poplatek se zvyšuje na 625 EUR. Od platby základního poplatku je však možno manželský pár v případě „rozvodu s dohodou“ částečně osvobodit, pokud jde o osoby v nepříznivé socioekonomické situaci. V takovém případě se poplatek snižuje na polovinu (140 EUR).

Sporný rozvod je zahájen na žádost jednoho z manželů a je řešen ve zvláštním rozvodovém řízení. Podobně jako je tomu v některých jiných evropských úpravách (například v Dánsku), je navrhovatel povinen žádost o rozvod manželství odůvodnit.⁸⁸ Těmito důvody mohou být například vážné porušení manželských povinností (nevěra, domácí násilí, porušení povinnosti úcty⁸⁹), odloučení trvající minimálně tři roky, změna v duševním zdraví jednoho z manželů trvající minimálně tři roky (pokud je soužití s ním neúnosné)⁹⁰, nezvěstnost manžela trvající minimálně dva roky, nespolupráce (odmítání plnění povinnosti pomoci a dalších povinností vyplývajících z rodinného života), porušení povinnosti péče

⁸⁷ § 1776 CC.

⁸⁸ § 1781 CC.

⁸⁹ Sem patří například činy, které se mohou dotknout cti, společenské vážnosti nebo citů druhého z manželů.

⁹⁰ § 1781 CC. Soud však může návrh na rozvod manželství zamítnout, pokud dojde k závěru, že by zhoršil duševní stav druhého manžela.

(neplnění povinnosti přispívat na úhradu potřeb každodenního rodinného života) atd.

Soudem příslušným k rozhodování o rozvodu manželství je soud pro rodinné záležitosti, případně okresní soud, pokud v příslušném místě rodinný soud nepůsobí (u nesporného rozvodu je příslušný matriční úřad určen podle místa bydliště jednoho z manželů nebo na základě výběru obou rozvádějících se manželů). Tento soud může rozvádět civilní i církevní manželství⁹¹. V soudním řízení musí být obě strany zastoupeny právníkem (u nesporných rozvodů to povinné není, ale v praxi se strany obvykle zastupovat nechávají). Sporný rozvod je dlouhodobou záležitostí, trvající až několik let.⁹² Soud může rozhodnout také o rozluce, kterou lze po dvou letech převést na rozvod. Soudní rozluka zbaví manžele povinnosti žít ve společné domácnosti a ukončí veškeré manželské vztahy mezi nimi. Nadále však trvá povinnost vzájemné podpory, včetně vyživovací povinnosti. Tento případ však není příliš častý. Rozhodnutí o rozvodu má různé právní účinky. Rozvedení manželé mají možnost uzavřít nové manželství, ovšem až po uplynutí lhůty 180 dnů u mužů a 300 dnů u žen.

Obě strany si zachovávají rodičovskou odpovědnost ke společným dětem, avšak podmínky této odpovědnosti (péče, výživné, styk s dítětem) musí být rozhodnuty u zvláštního řízení ve věcech rodičovské odpovědnosti.⁹³ K dohodě rodičů může dojít i v případě sporného rozvodu. Soud má povinnost učinit během řízení pokus o smír.⁹⁴ Tomuto jednání předsedá soudce. Pokud rodiče ve věci rodičovské odpovědnosti dosáhnou shody (dohoda se zapisuje do protokolu z jednání), která je v souladu se zájmy dítěte, vydá soud schvalovací rozhodnutí. Ve fázi, kdy jsou prošetřovány příčiny rozporů mezi rodiči a řešena možnost smíru, existuje alternativní možnost uchýlit se k mediaci prostřednictvím Rodinné mediační služby, která byla založena ministerstvem spravedlnosti v roce 1997, nebo

⁹¹ § 1773 CC.

⁹² Šmíd & Šínová (2013), s. 270.

⁹³ § 1905 CC.

⁹⁴ § 1779 CC.

prostřednictvím soukromých rodinných mediačních služeb, které však fungují jen v některých městech. V kterékoli fázi řízení a kdykoli se to považuje za vhodné, může soudce z vlastního popudu (nebo na žádost zúčastněných osob) tuto účast na jednání s mediátorem nařídit.

V případě, že se dohody nepodařilo dosáhnout, rozhoduje příslušný soud na základě skutkové podstaty. V případě rodičů, kteří žijí nebo budou žít odloučeně, jde zejména o stanovení toho, kdo bude „hlavním vychovatelem“ dítěte, jak bude probíhat kontakt s rodičem, jemuž nebylo dítě svěřeno do výchovy, a jaká bude výše a forma výživného. Dítě může být svěřeno i do střídavé výchovy. I v případě svěření dítěte do péče jednoho z rodičů se při rozhodování ve věcech zvláštní důležitosti (viz výše) vyžaduje souhlas obou rodičů. Kromě toho má rodič, jemuž nebylo dítě svěřeno do péče, právo dohlížet na výchovu a životní podmínky dítěte.⁹⁵ Rodiče se však mohou také dohodnout na tom, že určité důležité záležitosti (například nakládání s majetkem) bude řešit jen rodič, kterému bylo nezletilé dítě svěřeno do výchovy. Zákon ukládá rodičům povinnost respektovat druhého rodiče a nezasahovat do vztahu dítěte a tohoto rodiče.⁹⁶

V případě rozvodu má nárok na **výživné**:

- a) Ten z manželů, který nebyl uznán vinným z rozpadu manželství. Pokud je vina na straně obou manželů, pak ten z manželů, který nebyl při prohlášení rozvodu uznán za „hlavního viníka“.
- b) Manžel odpůrce, pokud se rozvod nařídí na základě vážné změny duševního stavu v míře ohrožující možnost společného života.
- c) Kterýkoliv z manželů, pokud byl rozvod nařízen na základě vzájemné dohody.
- d) Nezletilé dítě, nebo dítě zletilé (až do 25 let věku), pokud po dosažení plnoletosti neukončilo své odborné vzdělávání. Tato povinnost zaniká také

⁹⁵ § 1906 CC.

⁹⁶ § 1918 CC.

tehdy, pokud je dítě, ačkoli ještě nedosáhlo 18 let, v situaci, kdy je schopno se samo živit buď z příjmů své vlastní práce, nebo z jiných příjmů (dítě starší 16 let smí legálně vykonávat placenou práci nebo povolání).

Výživné je stanovováno primárně dohodou rodičů. Pokud tato dohoda neodpovídá zájmu dítěte nebo se rodičům nepodařilo dosáhnout v této otázce shody, rozhoduje o něm soud.⁹⁷ Podle portugalského práva termín „výživné“ zahrnuje vše, co je nezbytné pro výživu, ubytování a oblečení jedince. Výživné zahrnuje také náklady na výchovu a vzdělání vyživované osoby, pokud se jedná o nezletilé dítě. Kalkulace výživného je prováděna na základě příjmu povinného rodiče a výdajů, které nese rodič pečující o dítě. Cílem je zajištění proporcionality v otázce nákladů spojených s péčí o dítě. V Portugalsku nejsou uplatňována matematická kritéria či tabulky. Každý případ je posuzován individuálně. Vyměřené výživné se pravidelně navyšuje o inflaci (zpravidla o 3 % ročně).

Pokud povinný neplní své vyživovací povinnosti (tj. částka výživného není zaplacená do deseti dnů od data splatnosti), je výživné vymáháno následujícím způsobem:

- a) Jestliže se jedná o státního úředníka, jsou příslušné částky na žádost soudu odeslanou kompetentnímu úřadu odečteny z jeho platu.
- b) Jestliže se jedná o zaměstnance nebo pracovníka s měsíčním platem, jsou částky výživného rovněž odečteny ze mzdy nebo platu. Zaměstnavatel je za tímto účelem informován a jmenován oprávněným depozitářem.
- c) Jedná-li se o osobu, která má zisky, důchod, podporu, provize, procenta, poplatky, prémie, sdílené zisky nebo podobný příjem, je srážka částky neuhrazeného výživného provedena z těchto částek při jejich výplatě nebo připsání, a to na základě žádosti nebo oznámení podaných za tímto účelem, přičemž informované subjekty (banky, pojišťovny atd.) jsou jmenovány oprávněnými depozitáři.

⁹⁷ § 1905 CC.

Odečtené částky zahrnují také částky výživného, u nichž hrozí, že se stanou dlužnými. Tyto částky jsou placeny přímo věřiteli.

5.2. Analýza hmotné podpory náhradní péče o dítě, o které nerozhodl soud

S výjimkou určitých rozdílů, mají osoby, kterým je svěřena výchova „cizích“ nezletilých dětí, z hlediska sociálního zabezpečení stejná práva a povinnosti jako rodiče. Portugalský systém sociální zabezpečení je založen na kombinaci nepojistných dávek a sociálního pojištění. Hmotná podpora péče o děti má několik forem. První z nich jsou přídavky na děti (*Abono de Família*), které mohou pobírat rodiče dítěte, opatrovník nebo jiný dospělý, který žije s dítětem nebo mladým dospělým. Od 18 let může přídavek na dítě pobírat sám mladý dospělý. Kromě portugalských občanů s obvyklým bydlištěm v Portugalsku, mají nárok na přídavek na dítě:

- a) Portugalští občané pracující v zahraničí, pokud je celý jejich plat nebo jeho část hrazen portugalským státem.
- b) Cizí státní příslušníci, jimž nárok na dávku zakládá mezinárodní dohoda nebo právní předpisy Evropského společenství.
- c) Další cizí státní příslušníci, pokud mají platné povolení k pobytu v Portugalsku.

Přídavek na dítě je vyplácen v případě, že dítě má bydliště v Portugalsku, nemá vlastní příjem z výdělečné činnosti a příjem rodiny je roven nebo nižší než třetina tzv. referenčního příjmu (8 803,62 EUR ročně). Do tohoto příjmu jsou započítávány příjmy všech členů domácnosti. Domácnosti jsou rozděleny do čtyř skupin podle výše referenčního příjmu (viz tabulku č. 2). Dávka je rovněž testována majetkově. Je přiznána v případě, že celková hodnota majetku rodiny (včetně vkladů, akcií či finančních aktiv) nepřesahuje 240 násobek referenčního indexu sociální podpory (*Indexante Dos Apoios Sociais*, dále jen „IAS“). V současné době tato hodnota činí 100 612,80 EUR. V případě neúplných rodin se dávky uvedené v tabulce č. 2 zvyšují o 20 %. Přídavky na děti je podporována zejména péče o nejmenší děti. V případě, že je v rodině více dětí starších než 12 měsíců (ale mladších než 3 roky)

dostává rodina do 3 let věku dětí dvojnásobnou výši přídavku, u tří a více dětí trojnásobnou výši přídavku. Děti a mladí lidé v institucionální péči dostávají přídavky odpovídající 1. příjmovému stupni. Všechny děti z rodin v 1. příjmovém stupni ve věku od 6 do 16 let, které navštěvují školu, dostávají v září (na začátku školního roku) dvojnásobný přídavek na dítě na pokrytí školních potřeb (*montante adicional*).

Tabulka č. 2: Měsíční výše přídavku na dítě v Portugalsku od roku 2014 (v EUR)⁹⁸

Příjmová skupina (roční příjem)	Věk dítěte				
	Do 1 roku	1 – 3 roky			Nad 3 roky
		Počet dětí			
		1	2	3	
0 – 2 934,54	140,76	35,19	70,38	105,57	35,19
2 934,55 – 5 869,08	116,74	29,19	58,38	87,57	29,19
5 869,09 – 8 803,62	92,29	26,54	53,08	79,62	26,34
Více než 8 803,63	0	0	0	0	0

Přídavky na děti jsou vypláceny do 16 let věku. Je možné jejich prodloužení až do 24 let v případě, že se dítě nebo mladý dospělý připravuje na budoucí povolání a do 27 let, pokud jde o dítě se zdravotním znevýhodněním. V případě zdravotně postižených dětí se vedle přídavků na děti vyplácí ještě zvláštní příplatek (*bonificação, por deficiência, do subsídio familiar a crianças e jovens*), a to až do věku 24 let, pokud navštěvují specializované zařízení, ať už ústavního nebo jiného charakteru, nebo vyžadují individuální pedagogickou podporu či zvláštní léčbu. Výše příplatku se mění v závislosti na věku dítěte. V případě rodin jen s jedním rodičem se i tato částka zvyšuje o 20 %.

⁹⁸ Dostupné z: <http://www.seg-social.pt/abono-de-familia-para-criancas-e-jovens>

Studenti středních škol mají dále nárok na stipendium (*Bolsa de Estudo*), pokud:

- a) Žijí v domácnosti s příjmy odpovídajícími první a druhé příjmové skupině (viz tabulku č. 2).
- b) Jsou zapsáni a účastní se vzdělání odpovídajícího desátému až dvanáctému ročníku školy.
- c) Jsou mladší než 18 let. V případě, že student dosáhne tohoto věku v průběhu školního roku, náleží mu stipendium až do konce tohoto školního roku.

Výše stipendia činí 35,19 EUR v 1. příjmové skupině a 29,19 EUR ve 2. příjmové skupině.

Další dávkou je obdoba českého **rodičovského příspěvku**. Tento příspěvek (*Subsídio Parental inicial*) je buď vypočítáván z příjmu, nebo (v popřípadě nízkopříjmových osob nebo osob bez jakýchkoliv příjmů) poskytován jako sociální dávka. Příspěvek odvozený od příjmu pobírají zaměstnanci, osoby samostatně výdělečně činné a účastníci dobrovolného systému sociální zabezpečení. Doba zaměstnání, výdělečné činnosti nebo dobrovolné platby sociálního pojištění musí činit minimálně 6 měsíců.

Rodičovský příspěvek jako sociální dávku pobírají osoby, které nehradí odvody na sociální zabezpečení nebo nesplňují jiné podmínky pro příspěvek odvozený od příjmu. Na příspěvek formou sociální dávky mají nárok osoby s obvyklým bydlištěm v Portugalsku, jejichž movitý majetek nepřesahuje 240 násobek IAS a nemají měsíční příjem vyšší než 335,38 EUR na jednoho člena domácnosti (tj. méně než 80 % IAS). Rodičovský příspěvek je vyplácen 120 nebo 150 dnů podle výběru rodiče. Tato doba může být prodloužena až o 30 dnů v případě péče sdílené oba rodiči, a o dalších 30 dnů, narodí-li se více dětí (viz tabulku č. 3). Prodloužená rodičovská dávka (*subsídio parental alargado*) je další dávka k péči o děti. Vyplácí se buď matce, nebo otci, nebo oběma rodičům střídavě ve 3 měsících bezprostředně po ukončení výplaty počáteční rodičovské dávky nebo rozšířené rodičovské dávky druhého rodiče.

Tabulka č. 3: Doba nároku a výše rodičovského příspěvku v Portugalsku

Typ rodičovské dovolené	Doba pobírání (dny)	Výše příspěvku (% z příjmu)	Výše příspěvku - sociální dávka (EUR/den)
Počáteční	120	100	11,18
Počáteční	150	80	8,94
Sdílená	150	100	11,18
Rozšířená	180	83	9,22
Prodloužená	+ 3 měsíce	25	-

Kromě toho je poskytována podpora určená matce (*subsídio Parental inicial exclusivo da Mae*), která se poskytuje maximálně v délce 72 dnů, a to po dobu tzv. dobrovolné dovolené 30 dnů před porodem a povinné mateřské dovolené 42 dnů po porodu. Tato období jsou zahrnuta v celkové délce nároku na rodičovský příspěvek. Další příspěvek se poskytuje výhradně otci (*subsídio Parental inicial exclusivo do Pai*). Jde o příspěvek pokrývající nárokové volno po dobu celkem 10 pracovních dnů, zahrnujících 5 dnů bezprostředně po narození dítěte a dalších 5 dnů během 30 dnů po narození dítěte. Po uplynutí této doby si lze během počáteční rodičovské dovolené matky vybrat dobrovolnou dovolenou v trvání 10 dnů (v celku nebo po jednotlivých dnech). V případě narození dvojčat a vícčat má otec nárok na prodloužení této doby o dva dny za každé dítě. Zvláštní příspěvek (*subsídio por adoção*) se pak poskytuje při osvojení dítěte mladšího 15 let a to v délce 3 měsíců. Výše příspěvku činí 25 % z příjmu.

V Portugalsku existuje celá řada dalších dávek: pro případy rizikového těhotenství, příspěvek pro těhotné ženy, které pracují v rizikových provozech atd. V případě péče o dítě se zdravotním či mentálním znevýhodněním, která brání rodiči v práci je vyplácen „příspěvek na péči“ (*subsídio para Assistência Filho com deficiência ou*

doença Cronica). Zvláštní dávka je pak vyplácena prarodičům, kteří pečují o dítě nezletilého rodiče mladšího 16 let, pokud s nimi toto dítě žije ve společné domácnosti (*subsídio para Assistência Neto*), nebo i rodiče staršího dítěte, pokud má zdravotní znevýhodnění nebo chronické onemocnění. Tato dávka činí 100 % referenčního příjmu v době 30 dnů po narození dítěte, poté se snižuje na 65 % referenčního příjmu. Je však poskytována nejdéle po dobu nevyčerpané rodičovské dovolené rodiči.

Specifikem portugalského systému je skutečnost, že pokud je nutno zajistit **náhradní péči o dítě**, směřuje dítě v 75 % případu ke svým prarodičům. Do náhradní péče „cizích“ osob je svěřováno jen 0,5 % dětí.⁹⁹ Ostatní děti jsou v péči institucionální. Například v roce 2012 bylo v Portugalsku 5 513 dětí v dlouhodobé pobytové péči a dalších 2 092 v krátkodobé pobytové péči, v péči pěstounské (*Acolhimento Familiar*) pouze 419 dětí¹⁰⁰. O rok později to bylo 374 dětí, z toho 35 % v provincii Porto (ve většině regionů se míra využívání pěstounské péče cizích osob pohybuje mezi 0 – 2 %).¹⁰¹ V pěstounské péči jsou především starší děti, nejčastěji ve věku mezi 9 až 12 lety. Tento stav je důsledkem legislativních změn provedených v minulém desetiletí, kdy přestala být za pěstounskou péči považována péče příbuzných. V Portugalsku neexistuje aktivní vyhledávání náhradních rodičů, síť služeb na podporu výkonu této péče je nedostatečná. Deficity jsou rovněž v oblasti příprav pěstounů na jejich budoucí roli.¹⁰²

Pěstounská péče je považována za dočasný institut, jehož cílem je návrat dítěte do vlastní rodiny. Hmotné zabezpečení pěstounské péče upravuje zákon o pěstounské

⁹⁹ Stanovisko Rady Evropy – fungování systému náhradní rodinné péče. Dostupné z: <http://www.helcom.cz/cs/stanovisko-rady-evropy-fungovani-systemu-nahradni-rodinne-pece-v-kontextu-odebirani-ceskych-i-dalsich-deti/>.

¹⁰⁰ Delgado & Carvalho & Pinto (2013).

¹⁰¹ Výroční zpráva o situaci v oblasti náhradní péče o děti a mládež za rok 2013 (*Caracterização Anual da Situação de Acolhimento das Crianças e Jovens*). Dostupné z: http://www.seg-social.pt/documents/10152/13326/Relatorio_CASA_2013.

¹⁰² Delgado (2010).

péči z roku 2008.¹⁰³ Na úhradu potřeb dítěte svěřeného do pěstounské péče je poskytována jednotná dávka 153,40 EUR měsíčně. Odměna pěstouna je rovněž jednotná a činí 176,40 EUR měsíčně. V případě že pěstoun pečuje o dítě se speciálními potřebami (například se zdravotním znevýhodněním), zvyšuje se jeho měsíční odměna na dvojnásobek tj. 352,80 EUR měsíčně. Při porovnání s výší pěstounských dávek v České republice je hmotné zabezpečení v Portugalsku výrazně nižší. V současné době probíhají v této zemi debaty o reformě pěstounské péče a deinstitucionalizaci péče o ohrožené děti a mládež. Připravují se mj. změny, které mají vést k zajištění péče o nejmenší děti (do 6 let věku) v náhradním rodinném prostředí.

¹⁰³ Zákon č. 11/2008 ze 17. ledna 2008. (Regime de execução do acolhimento familiar). Dostupné například z: http://www.pgdlisboa.pt/leis/lei_mostra_articulado.php?nid=1025&tabela=leis

6. RAKOUSKO

6.1. Mimosoudní dohody o péči, výživě nebo styku s dítětem

Podle § 138 rakouského obecného občanského zákoníku¹⁰⁴ (dále jen „ABGB“) musí být při realizaci opatření na ochranu dítěte v každém konkrétním případě posuzován nejlepší zájem dítěte, mj. z hlediska ochrany rodinného prostředí, zachování a posílení práva dítěte na udržování vztahů v rámci bližšího i širšího sociálního prostředí. Jeho součástí je i právo na bezpečný styk s oběma rodiči a dalšími blízkými osobami a právo na vytvoření bezpečných vazeb s těmito osobami. Dalšími kritérii jsou:

- zajištění výživy, zdravotní péče a výchovy dítěte;
- péče o dítě a jeho bezpečí, zajištění tělesné i duševní integrity dítěte;
- zohledňování zranitelnosti dítěte v závislosti na zdravotním, tělesném či sociálním znevýhodnění;
- možnost dítěte vyjádřit názor, zohledňování tohoto názoru;
- zajištění práva na identitu dítěte;
- ocenění a přijetí dítěte ze strany rodičů;
- podpora nadání a schopností dítěte;
- zabránění újmám, které by dítě mohlo utrpět prosazováním opatření proti své vůli;
- ochrana dítěte před domácím násilím včetně situace, kdy bylo dítě jeho svědkem;
- ochrana před protiprávním přemístěním nebo zadržením dítěte;
- ochrana před konflikty loajality a vytvářením pocitů viny u dítěte.

Dítě má právo (je-li toho s ohledem na svůj věk a rozumovou vyspělost schopno), aby při přijímání a realizaci jakéhokoli opatření byl za jeho účasti a za účasti rodičů (není-li to právně nebo fakticky vyloučeno) posouzen a určen jeho nejlepší zájem dle výše uvedených kritérií.

¹⁰⁴ Zákon č. 946/1811 Sb. zák. soud., obecný zákoník občanský (Allgemeines bürgerliches Gesetzbuch für die gesamten Deutschen Erbländer der Österreichischen Monarchie).

Hlavní odpovědnost za ochranu dítěte nesou rodiče v rámci své **rodičovské odpovědnosti** (resp. opatrovnictví, *Obsorge*). Rodičovská odpovědnost končí podobně jako v České republice dosažením zletilosti v 18 letech dítěte. Součástí rodičovské odpovědnosti je právo a povinnost pečovat o dítě a vychovávat jej, spravovat jeho finance a zastupovat jej při všech jednáních. Při plnění uvedených povinností a výkonu těchto práv musí rodiče jednat společně. Zákon rozlišuje mezi dětmi manželskými, jejichž opatrovníky jsou ze zákona matka a otec a dětmi nemanželskými, kde rodičovská odpovědnost přísluší od narození dítěte matce. Na základě společné žádosti obou rodičů může být toto dítě svěřeno soudem do společného opatrovnictví, pokud rodiče žijí ve společné domácnosti s dítětem a společně se o tuto domácnost starají.

Při společné odpovědnosti je každý z rodičů oprávněn jednat vůči třetím stranám sám (například při zápisu do školy, vydání osobních dokladů atd.). Je tedy oprávněn předkládat různé žádosti, doklady, přihlášky. Pokud se však u příslušného subjektu sejdou dva vzájemně si odporující doklady, není účinný ani jeden z nich. Ve vyjmenovaných záležitostech je k zastupování dítěte nezbytný souhlas druhého rodiče. Tyto záležitosti zahrnují změnu jména nebo příjmení dítěte, převod opatrovnictví na třetí osobu, žádost o udělení občanství a vzdání se občanství. Souhlas soudu může být požadován rovněž ve zvláště důležitých finančních záležitostech. Neshodnou-li se rodiče o podstatných otázkách týkajících se dítěte, může se kterákoli ze stran obrátit na okresní soud, který přijme nezbytná opatření. Příslušnost soudu se řídí místem obvyklého bydliště dítěte (nemá-li dítě bydliště v Rakousku, podle obvyklého bydliště právního zástupce). Odvolacím orgánem je krajský soud. Záležitosti týkající se opatrovnictví jsou projednávány v nesporném řízení. Na rozdíl od České republiky lze v Rakousku podat v rodinných věcech dovolání k Nejvyššímu soudu, ovšem pouze tehdy „*pokud rozhodnutí závisí na posouzení právní otázky, která má podstatný vliv na zachování právního stavu, právní jistoty nebo právního vývoje, například pokud odvolací soud*

*vydal rozhodnutí, které je odlišné od judikatury Nejvyššího soudu, nebo pokud v tomto případě judikatura Nejvyššího soudu neexistuje nebo je nejednotná.*¹⁰⁵

V případě, že péče rodičů nenaplňuje nejlepší zájem dítěte nebo ohrožuje jeho zdravý vývoj, dochází k omezení rodičovské odpovědnosti. Rodiče sami se mohou vzdát rodičovské odpovědnosti dohodou a přenést ho na příslušný orgán veřejné správy (tzv. „nositele pomoci“, *Kinder-und Jugendhilfeträger*). Příslušnost orgánu veřejné správy k ochraně dítěte je řešena legislativou spolkových zemí. Další možností je omezení rodičovské odpovědnosti ze strany soudu. V Rakousku je tedy možné uzavřít mimosoudní dohodu nejen se (soukromými) fyzickými osobami, ale také s orgánem veřejné správy na základě vzdání se části rodičovské odpovědnosti. Tato dohoda může být ze strany rodičů kdykoliv odvolána.

V případě ohrožení zdravého vývoje dítěte může být výkon rodičovské odpovědnosti (opatrovnictví) omezen soudem a opatrovnictví svěřeno jiné osobě. Přednost přitom mají příbuzní dítěte, není-li to možné, osoba dítěti blízká. V případě, že taková osoba není k dispozici, je opatrovnictví svěřeno orgánu veřejné správy („nositeli pomoci“). Je-li dítě v bezprostředním ohrožení, je sociální pracovník povinen přijmout vhodná opatření, přestože se musí následně obrátit na soud. Převedení opatrovnictví na sociálního pracovníka nezávisí na tom, zda rodiče zapříčinili problémy při výchově dítěte sami či nikoliv. Jak bylo řečeno, hlavním účelem tohoto opatření je ochrana zájmu dítěte. Orgán veřejné správy může v rámci výkonu opatrovnictví svěřit dítě do náhradní rodinné péče nebo pobytového zařízení. Podle § 2 bod. 5 rakouského spolkového zákona o pomoci rodině a výchovné pomoci dětem a mládeži (*Bundesgesetz über die Grundsätze für Hilfen für Familien und Erziehungshilfen für Kinder und Jugendliche*, resp. *Bundes-Kinder- und Jugendhilfegesetz*, dále jen „B-KJHG“)¹⁰⁶ je cílem cizí péče vždy reintegrace dítěte do původní rodiny.

¹⁰⁵ Informace Evropské soudní sítě pro občanské a obchodní věci. Dostupné z: http://ec.europa.eu/civiljustice/parental_resp/parental_resp_aus_cs.htm

¹⁰⁶ Zákon č. 9/2013 spolkové sbírky zákonů.

V případě, kdy je péče o dítě předávána cizí osobě přímo rodiči, dochází k prolínání soukromoprávní a veřejnoprávní úpravy. B-KJHG, ukládá v § 21 odst. 1 povinnost požádat o povolení úřadu ochrany dítěte v případě, že je dítě mladší 14 let předáváno do péče cizí osoby a nejde přitom o péči přechodnou¹⁰⁷.

Častou situací, kdy jsou řešeny otázky spojené s péčí o dítě, je rozchod nebo rozvod rodičů. V Rakousku se rozvodovost pohybuje kolem 45 %, mimo manželství se rodí cca 40 % dětí.¹⁰⁸ I zde je rozlišováno, zda jde o dítě manželské nebo nemanželské. Od přijetí zákona z roku 2001, kterým se změnila řada právních předpisů upravujících práva dětí včetně občanského zákoníku¹⁰⁹, mají rodiče několik možností jak upravit opatrovnictví dítěte v době po rozchodu či rozvodu.

V případě **rozvodu manželství**, který upravuje samostatný zákon¹¹⁰, se otázky péče o děti, styku s dítětem a výživy řeší v závislosti na typu rozvodu. Rakouská právní úprava rozlišuje tři druhy rozvodů:

- a) smluvený rozvod se souhlasem obou stran a vypořádáním majetku, který je projednáván jako nesporné řízení (jde o převažující formu rozvodu);
- b) rozvod s rozvratem (veden ve sporném řízení);
- c) rozvod z jiných důvodů (veden ve sporném řízení).

Všechny tyto rozvody jsou realizovány prostřednictvím soudu. Příslušnost okresního soudu se řídí posledním společným bydlištěm manželů, pokud zde alespoň jeden z manželů i nadále bydlí. V opačném případě je rozvod řešen okresním soudem ve Vídni.¹¹¹

¹⁰⁷ V předchozí právní úpravě byla věková hranice stanovena na 16 let.

¹⁰⁸ Podle statistik agentury Eurostat. Dostupné z: [http://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php/File:Live_births_outside_marriage_selected_years_1960%E2%80%932013_\(share_of_total_live_births,_%25\)_YB15.png](http://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php/File:Live_births_outside_marriage_selected_years_1960%E2%80%932013_(share_of_total_live_births,_%25)_YB15.png).

¹⁰⁹ Kindschaftsrechtsänderungsgesetz 2001. Dostupné z: http://www.parlament.gv.at/PAKT/VHG/XXI/I/I_00296/index.shtml.

¹¹⁰ Zákon č. 106/1938 spolkové sbírky zákonů, o manželství (Ehegesetz).

¹¹¹ Šmíd & Šínová (2013), s. 290.

Pro **smluvený rozvod** je třeba naplnit čtyři podmínky:

1. manželé musí žít alespoň šest měsíců odděleně;
2. manželství musí být nenávratně rozvráceno;
3. je uzavřena smlouva upravující péči a výživu dětí a právo styku s dětmi, majetkové vypořádání a výživné mezi manželi po dobu po rozvodu;
4. manželé podají společný návrh na rozvod.

Rozvod s rozvratem připadá v úvahu v situaci, kdy jeden z manželů způsobil rozvrat manželství hrubým pochybením (nevěra, násilí, způsobování psychického strádání, vážné porušení jiných osobních závazků z manželství). Návrh na zahájení řízení lze podat do 10 let od doby, kdy k těmto skutečnostem došlo a do 6 měsíců od chvíle, kdy se druhý z manželů o tomto jednání dozvěděl. **Rozvod z jiných důvodů** je zapříčiněn zejména skutečností, že spolu manželé déle než tři roky nežijí. Tato odluka musí být spojena s nevratným rozvratem manželství. Odpůrce však má v tomto případě nárok podat proti rozvodu námitku, pokud za rozvod manželů může navrhovatel a odpůrce by byl tímto rozvodem poškozen více než navrhovatel. Po uplynutí šesti let odloučeného žití však možnost podat takovou námitku zaniká. Soudní poplatek za řízení o rozvodu činí aktuálně 266 EUR, za řízení o rozdělení majetku užívaného manžely 305 EUR.

V případě rozvodu se **společné opatrovnictví** nezletilého dítěte v zásadě nemění, pokud však chtějí rodiče zachovat společné opatrovnictví jako v manželství, musí příslušnému opatrovnickému soudu v přiměřené lhůtě předložit dohodu o stanovení (hlavního) bydliště dítěte. Soud tuto dohodu schválí, pokud je v souladu se zájmy dítěte. Nepředloží-li rodiče tuto dohodu v „přiměřené“ lhůtě po rozvodu, nebo není-li tato dohoda v souladu se zájmy dítěte, musí soudy ve věci rozhodnout. Povinností soudu je pokusit se nejprve o smír. Tento postup zahrnuje v případě nutnosti i samostatné rozhodčí řízení. Nedojde-li i přes toto řízení ke smíru, soud určí, kterému z rodičů bude dítě svěřeno do výhradního opatrovnictví. Soudy nemohou proti vůli rodičů (nebo jednoho z nich) nařídít společné opatrovnictví. Stejný postup je uplatňován v případě, že jeden z rodičů požádá

soud o zrušení společného opatrovnictví (může tak učinit kdykoliv). Také v tomto případě soud určí v souladu se zájmy dítěte jednoho z rodičů jako výhradního opatrovníka. Rodiče se však na tomto výhradním opatrovnictví mohou předem dohodnout již v době před rozvodem.

Rodič, který není opatrovníkem dítěte, má právo být druhým rodičem informován o důležitých záležitostech, aby mohl sledovat vývoj svého dítěte. Mezi tyto důležité otázky patří nemoci, školní výsledky, dokončení přípravy na výkon budoucího povolání, stejně jako studijní pobyty v zahraničí a jiné dlouhodobé pobyty mimo domov. Patří sem i změna bydliště (jak v rámci Rakouska nebo i do zahraničí), která je možná bez souhlasu rodiče, kterému nebylo svěřeno opatrovnictví. Musí mu však být včas oznámena, aby mohl sdělit případné připomínky ke stěhování. Zásadní rozpor v této záležitosti řeší soud, který rozhodne podle toho, který z názorů lépe vyhovuje zájmu dítěte. Pokud rodič, který je opatrovníkem dítěte, soustavně neplní svou povinnost strpět a podporovat přístup druhého rodiče k dítěti nebo mu neposkytuje příslušné informace, může soud na žádost (nebo i z moci úřední, pokud se dítě ocitlo v ohrožení) přijmout vhodná opatření. Naopak, soud může rovněž omezit nebo zcela vyloučit přístup k dítěti a právo na informace „nepečujícího rodiče“, pokud by jejich výkonem byl ohrožen zdravý vývoj dítěte.

V případě **rozchodu rodičů nemanželského dítěte** (byla-li předtím schválena žádost rodičů o svěření dítěte do společného opatrovnictví) se postupuje stejně jako u rozvodu, rodiče buď mohou uzavřít dohodu podléhající schválení opatrovnickým soudem, nebo (v případě sporu) rozhodne ve věcech rodičovské odpovědnosti tento soud sám. Nežije-li jeden z rodičů ve společné domácnosti se svým nezletilým dítětem, mají tento rodič a toto dítě právo na vzájemný kontakt. Uvedené právo se označuje jako **právo na přístup**. Rodiče musí společně upravit způsob výkonu práv na přístup. Není-li tato dohoda možná, upraví způsob výkonu tohoto práva soud, přičemž řádně zohlední potřeby a přání dítěte a způsob, který nejlépe vyhovuje zájmům dítěte. Je-li to nezbytné, může soud styk s dítětem omezit nebo jej zcela zakázat.

Rakousko má propracovaný systém pro stanovování **výživného**¹¹², který se stal jednou z inspirací pro stanovení zmíněného doporučení Ministerstva spravedlnosti pro soudy v České republice. Výživné má být stanoveno (stejně jako ostatní záležitosti týkající se dítěte) především dohodou rodičů. Pokud k takové dohodě nedojde, je výživné stanovováno rozhodnutím soudu. Soud přitom přihlíží na přiměřenost výše výživného vůči potřebám dítěte a schopnost povinného rodiče platit výživné. Výživné se vypočítává jako procentní část z čistého platu povinného (po odečtení daní, pojistného a částky existenčního minima jednotlivce). Procentní podíl je závislý na počtu dětí a jejich věku. Zohledňuje se rovněž, zda má povinný manžela s vlastními příjmy. Dalším vodítkem pro soud je analýza nákladů dítěte zpracovávaná pravidelně rakouským centrálním statistickým úřadem. Výstupem jsou tabulky „obvyklého výživného“ (*Regelbedarf*, viz tabulku č. 4).

Tabulka č. 4: Měsíční výše výživného v Rakousku pro období 2015/2016 (EUR)¹¹³

Věk dítěte	Procentuální část z čistého příjmu	Obvyklé výživné	Maximální výživné
0 – 3 roky	16	199	597
do 6 let	16	255	765
do 10 let	18	329	987
do 15 let	20	376	1 128
do 19 let	22	443	1 329
do 28 let	22	555	1 665

Za nepřiměřené je přitom považováno výživné, které by dosahovalo 2,5 až 3 násobku obvyklého výživného. Vzhledem k doporučujícímu charakteru tabulek však má soud možnost v individuálním případě vyměřit i výživné vyšší.

¹¹² Základní úpravou je § 231 odst. 1 ABGB, podle něhož „rodiče mají přispět k pokrytí přiměřených životních potřeb dítěte s ohledem na jejich schopnosti, možnosti, potenciál, ale také s ohledem na jeho síly“.

¹¹³ Dostupné z: http://www.jugendwohlfahrt.at/rs_regelbedarf.php.

Judikaturou je totiž v Rakousku zdůrazňováno, že i přes existenci tabulek, musí být výživné vyměřováno a nikoliv vypočítáváno.

V Rakousku existuje rovněž systém náhradního výživného, které je upraveno samostatným zákonem o poskytování záloh na výživném (Unterhaltsvorschussgesetz – UVG).¹¹⁴ Pro nárok na pobírání zálohového výživného musí být splněno několik podmínek:

- a) oprávněná osoba musí mít obvyklé bydliště v Rakousku (může jít o rakouského státního příslušníka i osobu bez státního příslušnictví);
- b) povinný neplní vyživovací povinnosti;
- c) existuje vynutitelný nárok na výživné.

Výše náhradního výživného je stanovena jako procentuální část z vymahatelného nároku. Ta se liší podle věku dítěte. U dětí mladších 6 let jde o 35 % tohoto nároku, u dětí mezi 7 až 14 roky 50 % a u dětí starších 65 %. Horní hranice vyplacené částky zálohového výživného je ohraničena výší sirotčího důchodu (*Waisenpension*). Sirotčí důchod se jako pojistná dávka odvíjí od příjmů zemřelého rodiče (nebo rodičů), zároveň jsou však stanoveny minimální částky tohoto důchodu (viz tabulku č. 5).

Tabulka č. 5: Měsíční výše sirotčího důchodu v Rakousku (EUR)

Věk dítěte (mladého dospělého)	Výše sirotčího důchodu
Do 24 let při úmrtí jednoho z rodičů	320,84
Do 24 let při úmrtí obou rodičů	481,75
Nad 24 let při úmrtí jednoho z rodičů	570,14
Nad 24 let při úmrtí obou rodičů	872,31

¹¹⁴ Dostupné z: [https://www.jusline.at/Unterhaltsvorschussgesetz_\(UVG\).html](https://www.jusline.at/Unterhaltsvorschussgesetz_(UVG).html).

Zároveň je v § 8 zákona o poskytování záloh na výživné uvedena maximální doba 5 let, po kterou může být zálohové výživné vypláceno.

6.2. Analýza hmotné podpory náhradní péče o dítě, o které nerozhodl soud

V oblasti náhradní péče o dítě je nutno rozlišovat, zda jde o obecné (plošné) dávky na podporu péče o dítě nebo o speciální dávky pěstounské péče, mezi něž patří i určitá forma odměny za péči o „cizí dítě“. Hmotné zabezpečení péče o dítě v „obecném systému“ je ze strany státu realizováno zejména prostřednictvím „rodinného příspěvku“ (*Familienbeihilfe*), resp. **přídavku na dítě**, na nějž mají nárok osoby s trvalým nebo obvyklým bydlištěm v Rakousku, které pečují o nezletilé dítě ve své domácnosti, nebo mají hlavní odpovědnost za jeho výživu. Dávku mohou pobírat nejenom vlastní rodiče a osvojitelé, ale také prarodiče dítěte nebo pěstouni. V některých případech může příspěvek pobírat i samo dítě. Příjem těchto osob přitom není rozhodující. Přídavek na dítě je nepojistnou sociální dávkou, jeho výše se odvíjí od věku dítě (viz tabulku č. 6).

Tabulka č. 6: Měsíční výše přídavku na jedno dítě v Rakousku (platná od července 2014, v EUR)¹¹⁵

Věk dítěte	Výše přídavku
0 – 3 roky	109,70
4 - 10 let	117,30
11 - 19 let	136,20
nad 19 let	158,90

V případě péče o dítě se závažným zdravotním znevýhodněním se částka přídavku zvyšuje o 150 EUR měsíčně za každé takto znevýhodněné dítě. Přídavek na dítě je vyplácen do doby dosažení zletilosti dítěte. Nárok je prodloužen až do 24. roku věku v případě přípravy na budoucí povolání, ve výjimečných případech až do 25.

¹¹⁵ Dostupné z: <https://www.help.gv.at/Portal.Node/hlpd/public/content/8/Seite.080714.html>.

roku (těhotné ženy, ženy s jedním nebo více dětmi, branci, osoby se zdravotním znevýhodněním, osoby vykonávající dobrovolnickou sociální službu atd.). Nárok na přídavek zaniká, pokud má zletilá osoba příjmy přesahující 10 000 EUR ročně. V případě péče o větší počet dětí náleží pečující osobě další příplatek (viz tabulku č. 7). Ten se zvyšuje o dalších 20 EUR za každé dítě v případě, že rodina nedosahuje ročního příjmu 55 000 EUR.

Tabulka č. 7: Měsíční výše příplatku k přídavku na dítě v Rakousku (platná od července 2014, v EUR)¹¹⁶

Počet dětí	Výše příplatku na každé dítě
2	6,70
3	16,60
4	25,50
5	30,80
6	34,80
7 a více	50,00

Další formou podpory je daňový bonus (*Kinderabsetzbetrag*), který je upraven daňovou legislativou. Na bonus mají nárok i osoby bez příjmů. Jeho výše je stanovena na 58,40 EUR za dítě a měsíc.

Osoby pečující o dítě mají nárok rovněž na **příspěvek na výchovu dítěte** (*Kinderbetreuungsgeld*), jehož funkce odpovídá českému rodičovskému příspěvku. Má nahradit ušlé příjmy z důvodu péče o malé dítě. Příspěvek se vyplácí vždy na nejmladší dítě v rodině. Podmínkou pro získání plného příspěvku je absolvování celkem deseti bezplatných vyšetření specifikovaných „mateřskou kartou“, z nichž pět je prováděno před a pět po narození dítěte. V případě, že tato vyšetření nejsou absolvována, dochází ke snížení příspěvku na polovinu po dosažení 10, 13, 17 nebo 25 měsíců věku dítěte (podle zvolené délky čerpání příspěvku). Na rozdíl od české

¹¹⁶ Tamtéž.

právní úpravy není doba čerpání příspěvku vázána na přechodí příjmy. Platí však pravidlo, že nárok na příspěvek zaniká, pokud rodič přesáhne 60 % příjmů, které měl před zahájením péče o dítě. Maximální výše příjmů z výdělečné činnosti, kterou lze vykonávat souběžně s pobíráním příspěvku na výchovu dítěte, může dosáhnout 16 200 EUR za rok. Výše příspěvku je stanovena paušální částkou v závislosti na době čerpání podpory (viz tabulku č. 8). Existuje však rovněž zvláštní sazba, podle níž se výše příspěvku vypočítává z příjmů rodiče před narozením dítěte. Podmínkou je však minimálně šestiměsíční doba předchozího zaměstnání. Dobu pobírání příspěvku na výchovu dítěte lze prodloužit v případě, že se rodiče při péči o dítě vystřídají. Způsob čerpání příspěvku lze zvolit pouze jednou, respektovat tuto volbu je nutné i v případě, že došlo ke změně pečující osoby.

Tabulka č. 8: Výše a maximální doba čerpání příspěvku na výchovu dítěte v Rakousku (platná od července 2014, v EUR)¹¹⁷

Výše příspěvku (denní dávka)	Maximální doba pobírání příspěvku (věk dítěte v měsících)	Prodloužení v případě péče druhého rodiče (věk dítěte v měsících)
14,53	30	36
20,80	20	24
26,60	15	18
33	12	14
Podle příjmů	12	14

Pěstounská péče v Rakousku je podobně jako v České republice vykonávána jako krátkodobá, krizová (*Krisenpflege*), nebo dlouhodobá (*Langzeitpflege*), kdy dítě může vyrůstat v pěstounské rodině až do zletilosti. Rodičům zůstává i nadále rodičovská odpovědnost (opatrovnictví) s výjimkou výchovy a péče o dítě. Tato část rodičovské odpovědnosti je převedena na „nositele pomoci“ (Úřad pro mládež, *Jugendamt*), který ho dále převádí na pěstouny. Pěstouni mají právo podávat návrh

¹¹⁷ Tamtéž.

ve věcech opatrovnictví a právo být slyšeni při řízeních o významných záležitostech týkajících se dítěte (například při řešení kontaktů s rodinou, návrzích na návrat dítěte do vlastní rodiny atd.). Cílem pěstounské péče je návrat dítěte do původní rodiny, pokud však jsou po dlouhodobé péči navázány pevné vazby mezi dítětem a pěstounem, mohou pěstouni požádat o osvojení dítěte. V Rakousku bylo v roce 2013 vzato pod ochranu Úřadu pro mládež celkem 37 998 dětí, z toho 10 817 do „plné výchovy“ (*Volle Erziehung*).¹¹⁸ Z těchto cca 11 tisíc dětí vyrůstalo 58,8 % v institucionální výchově a zbytek (konkrétně 4 468 dětí, tj. cca 3 promile z celkové populace dětí v Rakousku) v pěstounské péči. Podíl dětí vyrůstajících mimo vlastní rodinu v náhradní rodinné péči se v jednotlivých spolkových zemích výrazně liší, od 24,9 % v Korutanech po 51,2 % ve Vorarlbersku (nejzápadnější a po Vídni druhá nejmenší spolková země v Rakousku). Největší skupinu tvoří děti mezi 6 a 13 roky.¹¹⁹

Tabulka č. 9: Souhrnné informace o typech smluv o pěstounské péči v jednotlivých spolkových zemích v Rakousku

Země	Smluvní partner	Typ smlouvy
Vídeň	spolek	pracovní smlouva
Dolní Rakousko	spolek	pracovní smlouva
Štýrsko	spolek	smlouva o službě
Horní Rakousko	spolek	pracovní smlouva
Salzburg	země	smlouva o službě
Tyrolsko	země, spolek	smlouva o službě
Vorarlberg	spolek	smlouva o službě
Korutany	spolek	smlouva o službě, pracovní smlouva

¹¹⁸ U ostatních 27 151 dětí jsou prováděna podpůrná opatření při jejich setrvání ve vlastní rodině. Zajímavostí je, že naprostá většina této činnosti je prováděna na základě dohody s rodiči. V roce 2013 bylo v celém Rakousku pouze 319 dětí vzato pod tento typ „ochrany úřadu“ na základě soudního rozhodnutí.

¹¹⁹ Geserick & Mazal & Petric (2015), s. 13.

V oblasti **hmotného zabezpečení** mají pěstouni kromě výše popsaného přídatku na dítě, rodičovské dovolené a mateřské dovolené také nárok na další finanční podporu, která se však v jednotlivých spolkových zemích liší, včetně záležitostí spojených se sociálním pojištěním. V některých spolkových zemích je s pěstouny uzavírána pracovní smlouva, v jiných je tato péče poskytována na základě smlouvy o poskytování služeb. Smluvními partnery jsou jak nestátní organizace či spolky, tak země (například v Tyrolsku nebo Salzburku, viz tabulku č. 9). Rozdíly jsou rovněž v pojetí odměn pěstounů. V některých zemích je „jednotkou“ pro určení výše odměny dítě, v jiných jde o paušální platbu pěstounské rodině. Liší se rovněž četnost, zpravidla je však dávka poskytována 14 x ročně (viz tabulku č. 10).

Tabulka č. 10: Souhrnné informace o finanční podpoře pěstounské péče v jednotlivých spolkových zemích v Rakousku (částky jsou uvedeny v EUR)

Země	Typ pěstounské péče	Výše odměny	Jednotka	Četnost v roce
Vídeň	dlouhodobá	396,31	rodina	14
	krátkodobá	396,31	rodina	14
Dolní Rakousko	profesionální	602,60	podle počtu dětí	14
	krátkodobá	602,60	rodina	14
Štýrsko	dlouhodobá	400,00	rodina	14
	rodinně-pedagogická	460,00	dítě	12
Horní Rakousko	dlouhodobá	409,66	podle počtu dětí	14
	krizová	496,33	podle počtu dětí	14
Salzburg	dlouhodobá	56,00	rodina	12
	krátkodobá	56,00	rodina	12
Tyrolsko	dlouhodobá	70,00	rodina	12
	krizová	21,60 – 28,00	pečující osoba	denně
	pedagogická	1118,24 – 2216,00	dítě	12
Vorarlberg	všechny typy	309,67	dítě	12
Korutany	dlouhodobá	63,55	podle počtu dětí	12
	krizová	plat ¹²⁰	-	14

¹²⁰ Jde o plat zaměstnanců SOS vesniček, bližší údaje nejsou k dispozici.

7. SPOLKOVÁ REPUBLIKA NĚMECKO

7.1. Mimosoudní dohody o péči, výživě nebo styku s dítětem

Ochrana rodiny a rodičovství je v německém právním řádu poměrně silná. Podle článku 6 německého Základního zákona (Grundgesetz) *„manželství a rodina jsou pod zvláštní ochranou státního pořádku.“* Péče a výchova dětí jsou přirozeným právem rodičů a především jim náležející povinností. Nad jejich výkonem dohlíží „státní společenství.“ Odst. 3 tohoto článku stanoví, že *„Proti vůli osob oprávněných k výchově smějí být děti odloučeny od rodiny jen na základě zákona, pokud osoby oprávněné k výchově dítěte zklamou, nebo pokud dítěti z jiných důvodů hrozí zpustnutí“*.¹²¹

Rodičovská odpovědnost (*Elterliche Sorge*) je ve Spolkové republice Německo upravena v § 1626 a násl. Spolkového občanského zákoníku (Bürgerliches Gesetzbuch, dále jen „BGB“). Mezi práva a povinnosti rodičů patří rodičovská péče, správa majetku dítěte, zákonné zastupování, vyživovací povinnost, právo na pravidelný osobní styk s dítětem atd. V případě, že se dítě narodilo v manželství, mají rodiče společné právo péče o dítě. V případě narození dítěte mimo manželství vzniká společná péče prohlášením o péči (*Sorgeerklärung*) podle § 1626a BGB. V případě, že takové prohlášení není učiněno, je dítě ve výhradní péči matky. Otec dítěte se tedy nestává automaticky nositelem rodičovské odpovědnosti. U výhradní péče jednoho z rodičů nemá druhý z rodičů právo rozhodovat o záležitostech dítěte, má však právo na osobní styk a na informace o dítěti. U sdílené rodičovské odpovědnosti rozhodují rodiče společně o záležitostech zásadního významu pro dítě.¹²² V případě, že rodiče nežijí ve společné domácnosti, rozhoduje rodič, u něhož dítě bydlí, o záležitostech každodenního života. Rodičovskou péči lze omezit rozhodnutím rodinného soudu (*Familiengericht*). Péče je přerušena (*ruht*) tehdy, pokud rodič není způsobilý k právním úkonům nebo pokud rodič není schopen po

¹²¹ V České republice se na rozdíl od německé úpravy Listina základní práv a svobod v článku 32 odst. 4 omezuje na obecné konstatování, že *„práva rodičů mohou být omezena a nezletilé děti mohou být od rodičů odloučeny proti jejich vůli jen rozhodnutím soudu na základě zákona.“*

¹²² § 1687 BGB.

delší dobu vykonávat péči o dítě.¹²³ Dojde-li k přerušení výhradní rodičovské péče, pověří rodinný soud péčí druhého z rodičů, je-li to v zájmu dítěte.

Podle § 1 odst. 2 Osmé knihy Sociálního zákoníku (*Sozialgesetzbuch, Achtes Buch Kinder- und Jugendhilfe*, dále jen „SGB VIII“) je péče o děti a jejich výchova přirozeným právem a především povinností rodičů, rodičovská péče však podléhá dohledu ze strany státních institucí. Právní úprava ve Spolkové republice Německo klade důraz na to, aby dítě mohlo vyrůstat ve vlastní rodině. Rodičům jsou nabízeny služby „všeobecné podpory výchovy v rodině“¹²⁴, které zahrnují širokou nabídku od rodinného vzdělávání, přes podporu při spolupráci rodiny s odbornými pracovišti (ale rovněž při svépomocných aktivitách) a poradenství až po volnočasové a rekreační aktivity rodiny (zejména pro rodiny v tíživých situacích). Mezi formy podpory patří například zajištění společného bydlení rodičů a dětí do 6 let. Tato forma podpory je dle § 19 SGB VIII poskytována rodičům, kteří z důvodu úrovně svého osobnostního vývoje potřebují podporu při péči o dítě touto formou. Při této formě služby je od rodičů vyžadováno, aby zahájili školní nebo profesní podporu (případně pokračovali v již započatém vzdělávání) nebo si našli zaměstnání. Zvýšená pomoc je poskytována také rodičům, kteří nemohou o dítě pečovat ze zdravotních důvodů nebo jiných závažných okolností.¹²⁵ Podpora je poskytována i budoucím rodičům před narozením dítěte, služba „společného bydlení“ může být například poskytnuta i těhotné ženě.

V případě **rozpadu rodiny nebo rozvodu** jsou rodiče podporováni za adekvátní účasti dítěte nebo mladistvého při vytváření přijatelné koncepce pro zajištění rodičovské péče a rodičovské odpovědnosti v době po rozvodu. Tato koncepce (*Konzept*) může dle § 17 odst. 2 SGB VIII sloužit jako základ pro vypořádání nebo soudní rozhodnutí v řízení týkajícím se rodinných záležitostí. Poradenství a podpora je poskytována také při podání již zmíněného prohlášení o právu na péči o dítě. Zda je naplňován zájem dítěte (resp. jeho blaho, *Wohl*) kontroluje Úřad

¹²³ § 1673 a 1674 BGB.

¹²⁴ § 16 odst. 1 SGB VIII.

¹²⁵ § 20 SGB VIII.

péče o mládež (*Jugendamt*). Právní úprava rozvodu je upravena v BGB, procesně v zákoně o řízení o věcech rodinně právních¹²⁶, podpůrně pak v civilním soudním řádu¹²⁷. Jde tedy o obdobnou procesně-právní úpravu, jaká existuje v České republice.

Manželství je možno podle § 1565 odst. 1 BGB rozvést jen z důvodu trvalého nezvratitelného rozvratu. Zákon však umožňuje, aby manželé podali návrh společně, pokud spolu alespoň rok nežijí (*Trennungsjahr*). Po uplynutí tří let není společné dohody třeba. Podle německého práva odluka nutně nemusí znamenat, že spolu manželé nežijí v bytě nebo domě. Důležitý je fakt „odděleného žití“¹²⁸. Soud má právo manželství nerozvést, pokud by to mělo závažný dopad na společné nezletilé děti.¹²⁹ Až do roku 1977 bylo podmínkou rozvodu předchozí rozhodnutí o úpravě péče o nezletilé dítě. V současné době pokud žádný z rodičů nepodá návrh na úpravu péče o dítě, zůstává toto dítě ve společné péči obou rodičů i po rozvodu.

Pravomoc k řízení o rozvod manželství mají okresní soudy podle místa společného obvyklého bydliště manželů, případně podle bydliště odpůrce. V případě, že ani jeden z navrhovatelů nemá bydliště v Německu, má výlučnou příslušnost soud v Berlíně – Schönebergu. Jinak se postupuje podle Nařízení Brusel IIa (viz kapitolu č. 2. 2. této analýzy). Řízení o rozvodu je spojeno s řízeními o úpravě ostatních poměrů. Podle § 144 FamFG je povinností manželů být zastoupen advokátem zabývajícím se rodinně-právními věcmi. Hlavní odlišnost od běžných sporných řízení spočívá ve vyšetřovací zásadě při řízení o rodinných věcech. Jeho součástí je výslech všech účastníků řízení, k němuž se musí osobně dostavit. Výslech jednoho z manželů se může udát jen v případě, že je to důležité pro jeho ochranu nebo

¹²⁶ Gesetz über das Verfahren in Familiensachen und in den Angelegenheiten der freiwilligen Gerichtsbarkeit (dále jen „FamFG“)

¹²⁷ Zivilprozessordnung (dále jen „ZPO“)

¹²⁸ § 1567 BGB.

¹²⁹ § 1568 BGB.

z jiných vážných důvodů.¹³⁰ Pokud se manžel nedostaví k výsledku, soud vydá rozhodnutí o rozvodu manželství pro zmeškání. Toto rozhodnutí však nelze učinit, pokud se nedostaví odpůrce.

Povinně jsou vyslýcháni manželé, kteří jsou rodiči nezletilých dětí, a to k otázkám úpravy rodičovské odpovědnosti v době po rozvodu a právu styku s nimi. Této otázce je věnována zvláštní pozornost. Právo na styk s dítětem upravuje § 1684 odst. 1 BGB. Děti a mladiství mají podle § 18 odst. 3 SGB VIII garantovaný nárok na poradenství a podporu při výkonu tohoto práva. Podpora dětí spočívá zejména v zabezpečení toho, aby osoby, které jsou oprávněny ke styku s dětmi, využily toto právo v souladu se zájmem dítěte. O pomoc mohou požádat rovněž osoby, které mají dítě v péči. Tato pomoc se zaměřuje především na výkon soudních rozhodnutí nebo dohod o úpravě styku s dítětem. Využití pomoci může během řízení o rozvodu doporučit nebo nařídit i soud. Je totiž kladen důraz na využití všech možností mimosoudní dohody pro řešení vzájemných poměrů po skončení manželství. Nařízena může být například účast na setkání s mediátorem nebo jiné možnosti mimosoudního řešení u soudem jmenované osoby. V případě nařízeného využití jsou tyto informační pohovory bezplatné. Manželé mají povinnost se jich zúčastnit, o čemž předkládají soudu potvrzení. Proti rozhodnutí soudu o uložení povinnosti se nelze odvolat, je vykonatelné.¹³¹

Soudní řízení trvá cca 10 měsíců. Otázku poplatků řeší obecně § 150 FamFG, konkrétně pak zákon o soudních poplatcích v rodinných věcech (Gesetz über Gerichtskosten in Familiensachen, dále jen „FamGKG“). Poplatek není stanoven paušální částkou, odvozuje se podle hodnoty nároku. Základní výše je stanovena v § 28 FamGKG (viz tabulku č. 11).

¹³⁰ § 127 FamFG. Pokud brání manželovi vzdálenost nebo jiná překážka k tomu, aby se dostavil k výsledku, může být podle § 128 odst. 3 FamFG ustanoven tzv. vyslaný soudce, který manžela vyslechne.

¹³¹ § 130 FamFG.

Tabulka č. 11: Základní výše soudních poplatků v řízeních o rodinných věcech

Hodnota nároku (EUR)	Za každý ... EUR	Poplatek EUR
2 000	500	18
10 000	1 000	19
25 000	3 000	26
50 000	5 000	35
200 000	15 000	120
500 000	30 000	179
Více než 500 000	50 000	180

V příloze FamGKG je pak základní výše poplatku upravena koeficientem podle druhu projednávané věci. Například ve věcech výživného je sazba poplatku násobena koeficientem 3,0 a v manželských věcech 2,0. Ve věcech rodičovství včetně rodičovské péče a úpravy styku dítěte s rodičem je sazba 0,5. Hodnota nároku se určuje následujícím způsobem:

- a) Ve věcech manželství se hodnota řízení stanoví na základě volného uvážení, při zohlednění všech okolností konkrétního případu, zejména rozsahu a závažnosti případu a příjmu a majetkových poměrů manželů. Pokud jde o majetkové poměry, soud zpravidla určí hodnotu řízení na základě trojnásobku čistého příjmu manželů.
- b) Ve věcech týkajících se rodinného práva se hodnota zpravidla řídí výší nároku; ve věcech výživného je pro budoucí výši výživného určující výše nárokovaného výživného, nejvýše jedno roční výživné. K tomu se připočítají nedoplatky do doby podání žádosti.
- c) Ve věcech rodičovství včetně rodičovské péče a úpravy styku dítěte s rodičem se hodnota řízení rovná částce 3 000 EUR.

Za právní zastoupení u soudu se účtují odměny na základě hodnoty řízení, pokud nebyla uzavřena dohoda o výši odměny. Tato hodnota obvykle odpovídá hodnotě řízení, podle níž se určují soudní poplatky. Zákon o odměňování advokátů (Rechtsanwaltsvergütungsgesetz, dále jen „RVG“) přesně stanoví, pro jaké řízení

lze účtovat jaké odměny a v jakých sazbách. V občanskoprávním řízení prvního stupně advokát obvykle obdrží odměnu za zastoupení ve výši 1,3 násobku sazby stanovené přílohou č. 1 RVG a odměnu za soudní jednání ve výši 1,2 násobku sazby. Pokud advokát dosáhne smíru mezi stranami na prvním stupni, obdrží za poskytnuté služby zvláštní odměnu za smír, jejíž sazba je 1,0.

Úprava **styku dítěte s rodičem** je zakotvena v § 1626 BGB, který stanoví, že *„k blahu dítěte náleží zpravidla styk s oběma rodiči. Totéž platí pro styk s dalšími osobami, k nimž má dítě vazby, pokud jejich zachování je potřebné pro jeho vývoj“*. Dalším významným ustanovením je § 1684 BGB, podle kterého má každé dítě právo na styk s oběma rodiči, a každý rodič je oprávněn a zároveň povinen se stýkat se svým dítětem. Toto ustanovení je důležité především v případech, kdy rodiče žijí odděleně. Zákon rodičům ukládá, aby i v těchto situacích dbali na to, aby neohrozili příznivý citový vývoj svých nezletilých dětí. Jsou povinni uspořádat vzájemné vztahy tak, aby děti mohly udržovat pravidelný osobní kontakt s oběma rodiči.¹³² Stejně ustanovení zakotvuje možnost uzavřít dohodu o způsobu styku dítěte s rodičem (stejně jako v dalších záležitostech souvisejících s výkonem rodičovské odpovědnosti). Dosažení dohody v otázkách kontaktu s dítětem je preferováno, neboť na vůli samotných rodičů závisí úspěšná realizace této dohody. Rodiče také mají nejvíce informací o potřebách dítěte, svých časových možnostech atd. V případě, že rodiče nejsou ochotni nebo schopni dohody dosáhnout, rozhoduje v této věci soud. Cílem soudního rozhodnutí je rovněž zaručit právo dítěte na pravidelný styk s oběma rodiči. To v širším pojetí zahrnuje podle § 1685 BGB i právo na kontakt s dalšími blízkými osobami jako jsou například prarodiče nebo sourozenci. Četnost kontaktů závisí na individuálních okolnostech každého posuzovaného případu, soud bere v úvahu věk dítěte, jeho školní či mimoškolní aktivity, citové vazby k druhému rodiči atd.

U dětí do čtyř let věku se styk stanovuje v rozsahu do čtyř hodin měsíčně, obvykle v jeslích nebo předškolním zařízení v době před nebo po poledním spánku, dále na

¹³² § 1628 odst. 2 BGB.

jeden víkend měsíčně, pokud oprávněný rodič žije ve větší vzdálenosti od bydliště dítěte, určuje se jedna víkendová návštěva v domácnosti oprávněného rodiče za dva měsíce, případně je určen styk na delší dobu. U dětí mezi šesti a devíti lety se obvykle umožňuje rodiči návštěva v trvání jeden a půl hodiny jedenkrát za šest týdnů, doplněná o pravidelný styk prostřednictvím delších (zejména víkendových) kontaktů, dále kontaktů o svátcích a prázdninách (obvykle se určuje polovina prázdnin). Pokud oprávněný rodič žije ve větší vzdálenosti od bydliště dítěte, je možné stanovit kontakty v delších časových blocích.¹³³

Podobně jako v české soudní praxi zpravidla není určováno místo, kde má ke styku docházet. Považuje se však za nevhodné, aby styk s dítětem probíhal v bytě rodiče, se kterým dítě trvale žije, mohlo by tak docházet ke zbytečným konfliktům, navíc by tak druhý rodič byl neustále „pod kontrolou“ svého bývalého partnera. Soud může v odůvodněných případech (zejména v případě dřívějšího ohrožování dítěte jedním z rodičů nebo při bránění styku) stanovit, že kontakt bude realizován za přítomnosti orgánu ochrany dětí, nebo že k předání dítěte bude docházet v terapeutickém centru (může zde probíhat i celý kontakt s dítětem). Osobou, která je pověřena asistencí při kontaktu, však nemusí být jen sociální pracovník, ale například i kněz.

Rodič, který má dítě ve své péči, je povinen dítě na styk připravit, tedy vybavit ho potřebným oblečením, školními pomůckami, popřípadě léky, a také na dítě výchovně působit, aby bylo srozuměno s tím, že stráví čas se svým druhým rodičem. Německé soudy judikovaly, že nemoc dítěte není sama o sobě důvodem pro odepření kontaktu s dítětem, rodič by měl informovat bývalého partnera, že dítě je nemocné a že styk se odehraje v jiných podmínkách, nebo se domluvit na náhradním termínu kontaktu. Rodič může s dítětem cestovat, a to i do zahraničí, podle německé judikatury však je povinen informovat druhého z rodičů, kde se bude v cizině s dítětem zdržovat.¹³⁴ Při realizaci své práva na osobní styk

¹³³ Rogalewitzová (2012), s. 75,

¹³⁴ Zdražilová (2007), s. 22. Německé soudy se už zabývaly i otázkou, zda rodič, který má dítě trvale ve své péči, může žádat, aby bylo v době styku dítě možno nepřetržitě telefonicky kontaktovat.

s dítětem nesmí rodič ohrozit zdraví ani mravní a citový vývoj dítěte. Podle § 1684 odst. 2 BGB, se musí rodič ve vztahu k dítěti vyvarovat takového jednání, které by narušilo vztah k druhému rodiči a ztížilo výchovu dítěte. Tuto povinnost musí rodiče dodržovat, i pokud je dítě svěřeno do náhradní rodinné péče.

Bylo již řečeno, že v německé úpravě je explicitně zakotveno, že rodič je ke styku s dítětem povinen. Tuto povinnost je třeba chápat tak, že rodič se ve stanovenou dobu musí dostavit, dítě převzít a strávit s ním určenou dobu. Rodič, který má dítě v péči, se může obrátit soud s návrhem na to, aby stanovil druhému rodiči, kdy a za jakých podmínek je povinen stýkat se s dítětem a to i za předpokladu, že ten o kontakt s dítětem nejevil zájem. Stejně tak lze požádat o výkon rozhodnutí v případě bránění styku. Zákon neobsahuje podmínku opakovaného bránění ve styku, právní literatura se však kloní k názoru, že k neumožnění kontaktu musí dojít minimálně dvakrát. Žádat o výkon při prvním zabránění se nedoporučuje, v těchto případech se jeví účelnější obrátit se na sociálního pracovníka, pokud není dohoda s druhým rodičem možná. Řízení o úpravě styku lze zahájit na návrh, ale může být zahájeno i bez návrhu, pokud to vyžaduje zájem dítěte. Soud rozhoduje rozsudkem.¹³⁵ Podobně jako v české právní úpravě (viz kapitolu 3. 1.) mají německé soudy několik nástrojů pro vymáhání rozhodnutí. Je možno nařídit rodinnou terapii, mediaci nebo uložit některé ze stran sporu pokutu až do výše 25 000 EUR (s možností opakovaného uložení). Pokutu lze uložit nejen za maření rozhodnutí o styku, ale také nevyužití povinné odborné pomoci, neodůvodněné nedostavování se k jednání soudu atd. Místo donucovací pokuty může být dle § 33 odst. 1 FamFG uložena i donucovací vazba. Krajním řešením je pak rozhodnutí o změně výchovného prostředí dítěte.

K omezení nebo zákazu styku s dítětem může soud přistoupit výhradně z důvodu ohrožení blaha dítěte. Za důvod pro omezení nebo zákaz styku tak nejsou považovány např. násilnické sklony oprávněného rodiče, pokud se násilí dopouštěl

Soud dospěl k závěru, že tento požadavek je neopodstatněný. Druhý rodič nemůže určovat další zvláštní podmínky kontaktu nad rámec soudního rozhodnutí.

¹³⁵ Tamtéž, s. 23 – 32.

pouze na pečujícím rodiči, odcizení se mezi dítětem a oprávněným rodičem, pokud k tomuto odcizení došlo v důsledku dlouhodobějšího nevykonávání práva styku, nepřátelské a konfliktní vztahy mezi rodiči. Naproti tomu za důvody ohrožující blaho dítěte jsou považovány prokázaný alkoholismus, pedofilie, prostituce, trestná činnost, příslušnost k sektě, nebo reálná hrozba únosu dítěte oprávněným rodičem, kdy v těchto situacích soud může rozhodnout o omezení nebo úplném zákazu výkonu práva na styk. Pouhá skutečnost, že dítě odmítá se s oprávněným rodičem stýkat, není důvodem pro omezení nebo zákaz styku. V těchto situacích musí soud najít kompromis mezi přáními dítěte a právem oprávněného rodiče. Soud v těchto situacích zkoumá především to, jaké řešení nejlépe odpovídá nejlepšímu zájmu dítěte.¹³⁶

Velká pozornost je v německé právní úpravě věnována otázce **výživného**. Mladý dospělý má podle § 18 odst. 4 SGB VIII až do dovršení 21 let věku nárok na poradenství a podporu při uplatnění nároků na platbu výživného nebo náhrady výživného. Při uplatňování nároku na výživné je poskytováno osamělým matkám poradenství ze strany Úřadu péče o mládež ihned po narození dítěte.¹³⁷ Zvláštní režim výživného je uplatňován v případě péče o dítě s mentálním znevýhodněním. Právní úprava, konkrétně § 1612a odst. 1 BGB, stanovuje minimální výši výživného. Tato výše se odvíjí od daňového bonusu na dítě (viz kapitolu 7. 2. této analýzy) a věku dítěte. Částka daňového bonusu se zdvojnásobí a následně upraví podle procentního koeficientu, který činí 87 % pro dítě do 6 let věku, 100 % pro dítě ve věku od 7 do 12 let a 117 % pro dítě starší než 13 let. Vydělením výsledné částky dvanácti se dojde k měsíční výši minimálního výživného. V praxi se výše výživného se stanovuje na základě tabulek, které si určují sami soudci v jednotlivých spolkových zemích. Nejznámější jsou tzv. Düsselldorfské tabulky (*Düsselldorfer Tabelle*, viz tabulku č. 12), nebo Berlínské tabulky.

¹³⁶ Ragolewiczová (2012), s. 76.

¹³⁷ § 52 SGB VIII.

Tabulka č. 12: Výše výživného podle Düsselldorfských tabulek platných od 1. srpna 2015 (EUR měsíčně)¹³⁸

Čistý příjem	Věk dítěte v letech			
	0 – 5	6 - 11	12 – 17	Nad 18
Do 1500	328	376	440	504
1501 - 1900	345	395	462	530
1901 – 2300	361	414	484	535
2301 – 2700	378	433	506	580
2701 – 3100	394	452	528	605
3101 – 3500	420	482	564	646
3501 – 3900	447	512	591	686
3901 – 4300	473	542	634	726
4301 – 4700	499	572	669	767
4701 – 5100	525	602	704	807
Nad 5101	Podle okolnosti případu			

Otázku zálohového výživného upravuje ve Spolkové republice Německo zákon o zabezpečení výživného pro děti svobodných matek a otců pomocí zálohového výživného z roku 1979 (Unterhaltsvorschussgesetz). Orgánem příslušným pro poskytování náhradního výživného je Úřad pro děti a mládež (*Jugendamt*). Podle § 1 uvedeného zákona musí oprávněná osoba pro čerpání náhradního výživného splňovat následující podmínky:

- jde o děti ve věku do 12 let;
- tyto děti žijí ve společné domácnosti s jedním ze svých rodičů, který je svobodný, ovdovělý nebo rozvedený, nebo který trvale žije odděleně od svého manžela nebo partnera;
- nedostávají vůbec nebo nepravidelně výživné od druhého rodiče, nebo pokud rodič zemřel, sirotčí důchod.

¹³⁸ Dostupné z: http://www.olg-duesseldorf.nrw.de/infos/Duesseldorfer_tabelle/Tabelle-01_08_2015/.

Oprávněné osoby musí mít trvalý pobyt na území Spolkové republiky Německo, případně povolení k pobytu opravňující vykonávat výdělečnou činnost. Zároveň je § 3 zákona o náhradním výživném stanovena maximální doba, po kterou je možné vyplácet zálohové výživné, a to na 72 měsíců, tedy 6 let. Výše zálohového výživného vychází z výše citovaného § 1612a BGB o minimální výši výživného.

Na závěr této kapitoly je vhodné zmínit v souvislosti s rozhodováním soudů v otázkách rodičovské odpovědnosti tzv. **Cochemskou praxi** (podle soudního okresu Cochem). Podstatou Cochemské praxe, která se vyvinula na počátku 90 let minulého století, je meziodvětvová spolupráce (interdisciplinární praxe), která propojuje zástupce následujících profesí:

- a) rodinný soud;
- b) advokáti;
- c) znalci;
- d) orgán ochrany dítěte;
- e) poradenská zařízení (krizová centra, poradny, apod.);
- f) opatrovník dítěte.

Cílem Cochemské praxe je dosáhnout toho, aby rodiče byli schopni společně vykonávat svá rodičovská práva a povinnosti a to i ve vysoce vyhrocených případech. Výše uvedené subjekty ve vzájemné spolupráci působí na rodiče tak, aby výsledkem sporu (i v případě soudního řízení) bylo rozhodnutí, které bude především společným rozhodnutím rodičů. Úkolem všech zúčastněných profesí je pomoci rodičům k tomuto společnému rozhodnutí dojít, přivést jejich konflikt do takového stádia, kdy bude možné obnovit vzájemnou komunikaci rodičů a přimět je si uvědomit, že musí v první řadě jednat v zájmu svého dítěte. V rámci Cochemské praxe byla sestavena pravidla, formulovaná jako „20 proseb dětí“, která by rozcházejícím se nebo rozvádějícím se rodičům měla pomoci uvědomit si, co je důležité pro jejich dítě a jak vzájemným sporem mohou ublížit.¹³⁹

¹³⁹ Rogalewiczová (2012), s. 91.

7.2. Analýza hmotné podpory náhradní péče o dítě, o které nerozhodl soud

Systém sociálního zabezpečení ve Spolkové republice Německo je financován především z příspěvků na státní pojištění odváděných zaměstnavateli a zaměstnanci a prostřednictvím výnosů z daní. Rodinné dávky jsou však nepojistného charakteru. Jde zejména o dva základní typy dávek: přídavky na děti (*Kindergeld*) a rodičovský příspěvek (*Elterngeld*), na který má nárok každá osoba žijící ve Spolkové republice Německo, pokud pečuje o své vlastní děti, adoptované děti nebo děti manžela či manželky (nevlastní děti). V případě nároku na přídavky na děti může jít rovněž o vnoučata nebo děti v náhradní rodinné péči.

Přídavky na děti se vyplácejí na všechny děti do věku 18 let. Po dosažení tohoto věku má na ně dítě nárok, pokud:

- a) nedosáhlo věku 21 let, není zaměstnáno a zaregistrovalo se jako uchazeč o zaměstnání na úřadě práce v Německu nebo v jiném členském státě EU, na Islandu, v Lichtenštejnsku, v Norsku nebo ve Švýcarsku;
- b) nedosáhlo věku 25 let a je studentem nebo se účastní odborné přípravy, nachází se v „přechodném období“ mezi dvěma stupni vzdělávání (v maximální délce 4 měsíců), vykonává veřejnou službu, nebo není schopno začít nebo pokračovat v učňovském vzdělávání z důvodu nedostatku učilišť;
- c) není schopno si zajistit své potřeby z důvodu tělesného, mentálního nebo psychologického postižení, jež nastalo před dosažením věku 25 let.

Jestliže dítě absolvovalo vojenskou službu nebo náhradní civilní službu, lze přídavky vyplácet i po překročení výše uvedených věkových limitů. V takovém případě se konec posuzovaného období prodlužuje o dobu trvání této služby (během vojenské služby nebo náhradní civilní služby se přídavky na děti nevyplácejí).

Aktuální výše přídatku na dítě činí (s účinností od 1. ledna 2016) 190 EUR měsíčně na první a druhé dítě, 196 EUR měsíčně na třetí dítě a 221 EUR na čtvrté a každé další dítě.¹⁴⁰

Rodičovský příspěvek je vyplácen matce (nebo i otci za předpokladu, že oba rodiče žijí s dítětem ve stejné domácnosti a sami je vychovávají). Rodiči je tato dávka vyplácena, pokud nevykonává výdělečnou činnost v rozsahu přesahujícím více než 30 hodin týdně. Může být vyplácen až do doby, kdy dítě dosáhne věku 14 měsíců. Nárok mají i další osoby pečující o dítě formou náhradní rodinné péče, a to jak na základě dohody s rodiči nebo rozhodnutí příslušného orgánu. Totéž se týká příbuzných do třetího stupně, jestliže se rodiče kvůli obtížné situaci (nemoc, zdravotní postižení nebo úmrtí rodičů) nemohou o dané dítě starat sami. Na adoptované děti a děti přijaté do předadopční péče lze rodičovský příspěvek vyplácet až po dobu 14 měsíců. Toto období 14 měsíců začíná v okamžiku, kdy je dítě přijato do péče budoucích osvojitelů. Nárok lze uplatnit nejpozději do 8 let věku dítěte.

Rodiče mohou pobírat rodičovský příspěvek po dobu nejméně 2 měsíců (minimální rozhodná doba) a nejvýše po dobu 12 měsíců. V zásadě mají oba rodiče společný nárok na celkem 12 měsíčních plateb přiznávaných za každý měsíc věku dítěte. O další dvě platby se doba pobírání rodičovského příspěvku prodlužuje v případě společné péče rodičů (tzv. společné měsíce, *Partnerschaftbonus*). Rodiče samoživitelé mohou pobírat rodičovský příspěvek jako náhradu příjmu po maximální dobu 14 měsíců. Výše rodičovského příspěvku pokrývá 67 % čistého příjmu, maximálně však 1 800 EUR měsíčně. V případě čistého příjmu nad 1 200 EUR měsíčně se procentuální částka rodičovského příspěvku snižuje nejméně na 65 %. Plátcí tzv. „daně z bohatství“ (*Reichensteuer*), tj. osamělé osoby se zdanitelným příjmem 250 000 EUR nebo rodiče s příjmem 500 000 EUR v kalendářním roce před narozením dítěte, nárok na rodičovský příspěvek nemají.

¹⁴⁰ Informace dostupné z: <http://www.kindergeld.org/>.

Naopak nízkopříjmovým rodinám je hrazeno až 100 % předchozího příjmu. Nejnižší sazba příspěvku činí 300 EUR. Rodiny s více malými dětmi pobírají příplatek na sourozence do výše 10 % rodičovského příspěvku, na který mají nárok (minimálně 75 EUR měsíčně). Novinkou je Rodičovský příspěvek Plus (*Elterngeld Plus*), který je možno využít pro děti narozené po 1. červenci 2015. Je určen pro rodiče, kteří chtějí i během rodičovské dovolené pracovat na částečný úvazek (každý 25 až 30 hodin týdně). V tomto případě se celková doba společného rodičovského příspěvku (*Partnerschaftbonus*) prodlužuje až na 4 měsíce.¹⁴¹

Pro rodiny v sociální nouzi je dále určen systém **dávek sociální pomoci** (obdoba českého systému pomoci v hmotné nouzi). Tyto dávky se liší podle jednotlivých spolkových zemí, je však stanoven jejich minimální standard (*Regelsätze*). V současné době činí tyto dávky:

- a) pro děti ve věku do 6 let 234 EUR měsíčně;
- b) pro děti ve věku 6 až 14 let 267 EUR měsíčně;
- c) pro děti ve věku 14 až 18 let 302 EUR měsíčně.¹⁴²

Standardní sazby mohou být rozšířeny o další příplatky.

- příplatky na zvláštní potřeby pro určité skupiny (neúplné rodiny, těhotné ženy, osoby vyžadující zvláštní výživu z důvodu určitých chorob atd.);
- jednorázové dávky nezařazené jako paušální sazba do sazby standardní, určené na pořízení základního nového oblečení (včetně oblečení v případě těhotenství a porodu) nebo základního vybavení domu (včetně domácích spotřebičů);
- vzdělávací balíček (*Bildungs- und Teilhabepaket*) pro děti a mladé lidi, z něhož jsou hrazeny zejména náklady na školní výlety, školní potřeby,

¹⁴¹ Dostupné z: www.elterngeld.nrw.de/elterngeld/.

¹⁴² Informace dostupné z: http://www.betanet.de/betanet/soziales_recht/Regelsaetze-der-Sozialhilfe-329.html#ue4.

dopravu do školy, obědy v rámci hromadného stravování, sportovní a kulturní aktivity a činnosti ve volném čase a za určitých podmínek i náklady na podporu vzdělávání.

Jednou z forem pomoci při výchově dítěte je podle § 33 SGB VIII **náhradní rodinná péče**. Zákon stanovuje, že v případě této formy pomoci (stejně jako při využití institucionální výchovy) musí pečující osoby a rodiče spolupracovat pro blaho dítěte nebo mladistvého. Díky poradenství a podpoře by se měly podmínky pro výchovu v původní rodině během přiměřené doby natolik zlepšit, aby rodina mohla znovu dítě samostatně vychovávat. Dítě může být podle § 42 SGB VIII do náhradní rodinné péče svěřeno i formou předběžného opatření. K jeho provedení je oprávněn Úřad péče o mládež, v případě:

- a) jestliže dítě nebo mladistvý požádá Úřad péče o mládež o „převzetí do péče“ (*Inobhutnahme*);
- b) je-li předběžné opatření nutné kvůli hrozícímu nebezpečí pro blaho dítěte nebo mladistvého a osoby s právem péče nevznesou námitky (nebo pokud rozhodnutí soudu pro rodinné záležitosti nemůže být zajištěno včas);
- c) přicestuje z cizího státu dítě nebo mladistvý bez doprovodu a ve Spolkové republice Německo nejsou žádné osoby s právem péče nebo výchovy (v takovém případě je dítěti povinně jmenován opatrovník nebo poručník).

V případě realizace předběžného opatření projednává Úřad péče o mládež s dítětem během převzetí péče situaci a objasní mu možnosti poskytnutí pomoci. Dítě má právo neprodleně kontaktovat osobu, které důvěřuje. Úřad péče o mládež je během převzetí péče oprávněn provádět veškeré právní úkony, které jsou nutné pro blaho dítěte nebo mladistvého, přiměřeným způsobem přitom zohledňuje domnělou vůli osoby s právem péče nebo výchovy. Jestliže osoby s právem péče nemají námitky proti převzetí péče, je Úřad péče o mládež povinen zahájit řízení o vypracování plánu poskytnutí pomoci. V případě nesouhlasu s předběžným opatřením musí úřad předat těmto osobám dítě zpět do péče v případě, že nehrozí ohrožení dítěte nebo jsou tyto osoby ohrožení připraveny a schopny odvrátit. V opačném případě je úřad povinen obrátit se na soud pro rodinné záležitosti se

žádostí o vydání rozhodnutí. V průběhu předběžného opatření zajišťuje Úřad péče o mládež hmotné zabezpečení dítěte (viz text níže).

Náhradní rodinná péče je zajišťována prostřednictvím péče pěstouna nebo pěstounské rodiny (*Pflegepersonen, Pflegefamilie*), případně formou osvojení dítěte (*Annahme als Kind*).¹⁴³ Vedle toho existují další instituty na ochranu dětí, zejména poručnictví (*Vormundschaft*).¹⁴⁴ Termínem *Pflegschaft*, který bývá někdy ne zcela přesně překládán jako „pěstounství“, je míněna péče ve zvláštních případech, resp. v záležitostech, které přesahují možnosti rodiče nebo poručníka (např. správa majetku).¹⁴⁵ Za určitou dobu tohoto institutu lze označit opatrovnictví pro správu jmění dítěte podle § 948 a násl. českého občanského zákoníku. Jako opatrovnictví (*Rechtliche Beutreuung*) je označováno zastupování zletilých jedinců.¹⁴⁶ Nejde-li o osvojení, je právní postavení náhradních rodičů obdobné jako v České republice. Rodičovská odpovědnost zůstává vlastním rodičům zachována, dokud jim není soudem podle § 1666 BGB částečně nebo zcela odebrána. V takovém případě nastupuje na místo rodičů poručník.

V případě, že zákonný zástupce prohlášením podle § 1688 odst. 3 BGB omezí pravomoc pečující osoby takovým způsobem, že není možné zaručit výchovu dítěte nebo mladistvého v souladu s jeho zájmem, nebo v případě jiných názorových rozporů, se podle § 38 SGB VIII musí strany sporu obrátit na Úřad péče o mládež. K poskytování náhradní rodinné péče je nutné zvláštní povolení, které vydává Úřad péče o mládež.¹⁴⁷ Povolení nepotřebují:

- a) poručníci nebo opatrovníci dítěte, pokud je péče o dítě v jejich působnosti;
- b) příbuzní dítěte a osoby sešvagřené do třetího stupně;
- c) je-li péče o dítě kratší než 8 týdnů;

¹⁴³ § 1741 až § 1772 BGB.

¹⁴⁴ § 1773 až § 1895 BGB.

¹⁴⁵ § 1909 až § 1921 BGB.

¹⁴⁶ § 1896 až § 1908k BGB.

¹⁴⁷ § 44 SGB VIII.

- d) jde-li o výměnný pobyt školáků nebo studentů;
- e) v případě adopčního řízení podle § 1744 BGB.

Povolení se nevydává také v případě, kdy je náhradní péče zprostředkována přímo Úřadem péče o mládež v rámci poskytnutí pomoci při výchově nebo pomoci při začlenění mentálně znevýhodněných dětí.

Pěstouni a poručníci mají nárok na pravidelné poradenství a podporu ohledně výchovných potřeb svěřených osob. Kontrolu výkonu náhradní rodinné péče vykonává podle § 53 SGB VIII Úřad péče o mládež. Podílí se na ní rovněž poručník (*Gegenvormund*).

Ve Spolkové republice Německo existuje rovněž hromadné poručenství, které může vykonávat právně způsobilý spolek disponující povolením od Zemského úřadu péče o mládež. Poručníky mohou být rovněž zaměstnanci Úřadu péče o mládež. Na výběru poručníka se podílí i dítě, odpovídá-li tomu jeho věk a rozumová vyspělost. Úředníkovi, který je pověřen pouze výkonem poručenství a opatrovnictví, může být podle § 55 odst. 2 SGB VIII přiděleno maximálně 50 případů. K hromadnému poručenství je místně příslušný Úřad péče o mládež podle obvyklého bydliště matky dítěte. V případě změny bydliště může úřad, který již poručenství vykonává, požádat u nově příslušného Úřadu péče o mládež o pokračování funkce. V případě, že je poručenství nebo opatrovnictví vykonáváno na základě rozhodnutí soudu, řídí se místem obvyklého bydliště dítěte.¹⁴⁸

K zajištění podpory pěstounů a poručníků (fyzických osob) podle § 53 SGB VIII je místně příslušný Úřad péče o mládež, v jehož obvodu mají obvyklý pobyt pečující osoby. U pomoci svěřenému dítěti dochází k přechodu působnosti až tehdy, žije-li u pěstouna po dobu dvou let a lze-li očekávat, že umístění dítěte do náhradní rodinné péče bude mít trvalý charakter. Do té doby je místně příslušným úřadem ten, v jehož obvodu mají obvyklý pobyt rodiče dítěte. Sociální zákoník obsahuje

¹⁴⁸ § 87c SGB VIII.

ustanovení, na jehož základě i při změně místní příslušnosti hrazeny náklady na péči dříve místně příslušným Úřadem péče o mládež.

Zvláštní pozornost je v sociálním zákonodárství Spolkové republiky Německo věnována dětem s mentálním znevýhodněním.¹⁴⁹ Během doby poskytování náhradní rodinné péče těmto dětem musí být docíleno upevňování vztahu dítěte nebo mladistvého k původní rodině.¹⁵⁰ Zacielení náhradní rodinné péče ve Spolkové republice Německo je tedy obdobné jako v případě pěstounské péče nebo péče jiné osoby v České republice (§ 967 občanského zákoníku). V případě umístění dítěte do náhradní péče je zpracováván plán poskytnutí pomoci. Úřad péče o mládež kontroluje, zda pěstoun zajišťuje výchovu dítěte nebo mladistvého pro jeho blaho. Pěstoun má povinnost informovat tento úřad o všech důležitých záležitostech, které se týkají dítěte.

Hmotné zajištění náhradní rodinné péče o děti s mentálním znevýhodněním v obecné rovině řeší § 39 SGB VIII. Příspěvky na zajištění péče o dítě nebo mladistvého mimo domácnost rodičů zahrnují náklady na věcné výdaje a na péči a výchovu. Příspěvky zahrnují také přiměřenou částku v hotovosti pro osobní potřebu dítěte nebo mladistvého. Stanovení konkrétních částek příspěvků je delegováno na úřad, jehož příslušnost je určena zemskými právy. Spolková legislativa však určuje základní parametry těchto příspěvků. Jednorázové dávky mají být určeny především pro první vybavení, důležité osobní potřeby nebo pro dovolené a prázdninové cesty dítěte nebo mladistvého. Opakující se dávky:

- a) jsou odstupňovány podle věkových skupin;
- b) jsou vypláceny na základě skutečných výdajů, přičemž nesmí překročit přiměřený rozsah;
- c) zahrnují doložitelné náklady za platby na úrazové pojištění a polovinu nákladů na přiměřené zabezpečení pečující osoby ve stáří.

¹⁴⁹ § 36 a násl. SGB VIII.

¹⁵⁰ § 37 odst. 1 SGB VIII.

V případě, že je pečující osoba s dítětem nebo mladistvým v příbuzenském vztahu v přímé linii, může být výše příspěvků odpovídajícím způsobem snížena. Do opakovaných dávek se (v případě prvního dítěte svěřeného do náhradní rodinné péče) rovněž započítává polovina částky, která je vyplácena na dítě podle § 66 zákona o daních z příjmů. U dalších dětí svěřených do péče jde o čtvrtinu částky.

8. VELKÁ BRITÁNIE

8.1. Mimosoudní dohody o péči, výživě nebo styku s dítětem

Ve Velké Británii se pojetí záležitostí souvisejících s rodičovskou odpovědností v určitých aspektech v jednotlivých částech soustátí liší. Pro popis systému Velké Británie byla proto využita právní úprava platící v Anglii a Walesu. Oblast rodičovské odpovědnosti zde upravuje především část I. Zákona o dítěti z roku 1989 (*Children Act*).¹⁵¹ Rodičovská odpovědnost zahrnuje všechna práva, povinnosti, oprávnění a pravomoci, kterou má rodič ze zákona vůči dítěti a jeho majetku. V případě manželů mají oba rodiče společnou rodičovskou odpovědnost. U nemanželských dětí mají rodičovskou odpovědnost neprovdané matky. Otcové ji mohou získat dohodou s matkou nebo na základě rozhodnutí soudu. Od 1. prosince 2003 mohou neženatí otcové nabýt rodičovskou odpovědnost také v případě, pokud se při narození dítěte zaregistrují společně s matkou. Pokud rodiče nejsou schopni vykonávat rodičovskou odpovědnost, soud jmenuje dítěti opatrovníka.

Dohoda rodičů o otázkách rodičovské odpovědnosti musí naplňovat zákonem stanovené požadavky. Vzorová dohoda (stejně jako vzory podání k dalším rodinným záležitostem) jsou k dispozici na stránkách Soudních služeb (*HM Courts & Tribunals Service*).¹⁵² Rodičům se doporučuje, aby před uzavřením dohody vyhledali právní poradenství. Podmínkou pro uzavření dohody je prokázání totožnosti smluvních stran (podpisy musí být ověřeny oprávněným pracovníkem soudu jako svědkem) a doklady o rodičovství (rodný list atd.). Dohoda rodičů se následně odesílá na Hlavní registrační úřad pro rodinu (*The Principal Registry of the Family Division*). Registrační úřad dohodu zaznamená a založí její originál. Potvrzené kopie jsou odesílány zpět každému z rodičů na adresu uvedenou v dohodě. Registrace dohody jmenovaným úřadem je podmínkou její platnosti a

¹⁵¹ Dostupné z: <http://www.legislation.gov.uk/ukpga/1989/41/contents>.

¹⁵² Dostupné z: <http://hmctsformfinder.justice.gov.uk/HMCTS/FormFinder.do>.

vykonatelnosti. Za registraci dohody o rodičovské odpovědnosti se nevybírání žádný poplatek. Pokud se jedná o více než jedno dítě, je dohoda uzavírána pro každé dítě zvlášť.

V případě **rozvodu** rodičů nebo rozchodu nesezdaného páru (v případě, že otec získal rodičovskou odpovědnost dohodou nebo rozhodnutím soudu) si oba rodiče zachovávají rodičovskou odpovědnost, pokud jim není odejmuta soudem. Pro uzavření dohody v této záležitosti jsou k dispozici mediační služby, které mají rodičům pomoci při nalezení oboustranně přijatelného uspořádání vztahů v době po rozvodu či rozchodu. Každou dosaženou dohodu je však nutno registrovat u příslušného místního nebo okresního soudu podle místa obvyklého bydliště dítěte. V případě soudního jednání rozhoduje soud o následujících záležitostech:

- a) Místo bydliště dítěte.
- b) Úprava styku dítěte s rodičem, který nemá dítě v péči. Podíl času, který dítě tráví s rodičem, se přitom odráží v částce výživného.
- c) Úprava styku dítěte se širší rodinou.
- d) Další záležitosti týkající se výchovy dítěte (například jakou školu bude dítě navštěvovat).
- e) Jméno dítěte (je zpravidla ponecháno dosavadní jméno dítěte, pokud soud nerozhodne jinak).

Doporučuje se, aby rodiče vždy dosáhli dohody o styku, přestože o místě bydliště dítěte musí rozhodnout soud. Soud může v rámci rozhodnutí stanovit různá omezení výkonu rodičovské odpovědnosti (například zákaz styku). V případě zachování společné rodičovské odpovědnosti spadá do rozhodovací kompetence soudů také například záměr rodiče odstěhovat se s dítětem trvale z území příslušné soudní pravomoci (v tomto případě Anglie a Walesu). Do příslušnosti soudu naopak nespádají otázky výživného, které je stanovováno samostatnou procedurou. Při řízení může být rodičům k dispozici právní pomoc (*Legal Aid*). Proti rozhodnutím vydaným u místních soudů se lze odvolat k soudu příslušného hrabství (*County Court*), prvoinstanční rozhodnutí soudu hrabství jsou

přezkoumatelná soudem vrchním (*High Court*). Výkon rozhodnutí je možný pouze soudní cestou.

Ve Velké Británii jsou velmi podrobně upraveny soudní poplatky za jednotlivé typy úkonů a soudních řízení. Poplatky jsou stanovovány pro každý kalendářní rok ministrem financí. Jako příklad lze uvést aktuální výši „vstupního“ poplatku při podání návrhu na rozvod, která činí 410 GBP, spory ve věcech rodičovského odpovědnosti jsou zatíženy soudním poplatkem ve výši 210 GBP, atd.¹⁵³

Výživné je ve Velké Británii stanovováno především dohodou rodičů. Pokud tak neučiní, mohou se podle zákona o výživném na dítě z roku 2008¹⁵⁴ obrátit na agenturu *Child Maintenance Service and Child Support*, který výši výživného vypočte podle zákona o podpoře dítěte z roku 1991 (*Child Support Act*). Sazba výživného se odvíjí od aktuálního příjmu rodiče, který žije mimo společnou domácnost. Pokud informace o příjmu tohoto rodiče nejsou k dispozici, stanoví se přechodné výživné z průměrného hrubého příjmu v posledním zdaňovacím období. Výživné se vypočte procentem z těchto příjmů. Je tedy stejně jako v Rakousku či Německu používána tabulková metoda. Pro stanovení výživného je určeno pět sazeb (viz tabulku č. 13).

Tabulka č. 13: Sazby výživného ve Velké Británii v závislosti na výši příjmu

Týdenní příjem (v GBP)	Sazba
Méně než 7	Nulová
Od 7 do 100	Minimální
Od 100,01 to 199,99	Snížená
Od 200 do 800	Základní
Od 800,01 do 3 000	Zvýšená sazba

¹⁵³ Dostupné z: <http://www.justice.gov.uk/courts/fees/si-in-force>.

¹⁵⁴ Child Maintenance and Other Payment Act.

Na základě těchto sazeb dochází k dalšímu propočtu. Například u základní sazby (*Basic*, příjem od 200 do 800 GBP týdně) se vypočítá výživné jako 12 % příjmu za jedno dítě, 16 % za dvě děti nebo 19 % za tři a více dětí. V případě zvýšené sazby (*Basic plus*, od 800,01 do 3 000 GBP týdně) se k základní sazbě připočte dalších 9 % z příjmu nad 800 GBP u jednoho dítěte, 12 % při dvou dětech a 15 % při třech a více dětech. Pokud rodič sám pečuje o další nezletilé dítě, je možno tyto podíly snížit. K příjmu vyššímu než 3 000 GBP týdně se nepřihlíží. Naopak nulovou sazbu mají například nezletilí rodiče, nebo rodiče studenti, vězni, osoby žijící v pečovatelských domech atd. Rodiče mají k dispozici (kromě pomoci služeb výše zmíněné agentury, za kterou je hrazen poplatek ve 20 GBP za podání žádosti a další poplatky od 50 do 300 GBP dle typu rozhodnutí) také veřejně dostupný „kalkulátor“ obvyklého výživného.¹⁵⁵

8.2. Analýza hmotné podpory náhradní péče o dítě, o které nerozhodl soud

Součástí systému sociálního zabezpečení ve Spojeném království jsou rodinné dávky a program daňového kreditu pro děti. Jednou z nepojistných dávek je **přídavek na dítě**, na který má nárok osoba pečující o jedno nebo více nezaopatřených dětí mladších 16 let, nebo 20 let, jestliže dítě navštěvuje vzdělávání s denní docházkou (s výjimkou studia na univerzitě nebo jiné formy vyššího vzdělání) nebo jiné nehrazené oficiální vzdělání. Podmínkou pro výplatu přídatku na dítě je bydliště nebo povolení k pobytu ve Spojeném království. Existují dvě různé výše rodinných přídatků, přičemž vyšší částka se vyplácí na nejstarší (či jediné) dítě:

- a) 20,30 GBP (cca 25 EUR) týdně na nejstarší dítě;
- b) 13,40 GBP (cca 17 EUR) týdně na každé další dítě.

Dalším typem finanční podpory je **mateřská dávka**. Ta je hrazena zpravidla zaměstnavatelem a závisí na výši příjmu. Poskytuje se nejdéle po dobu 39 týdnů. Po dobu prvních 6 týdnů činí 90 % průměrného hrubého týdenního platu bez

¹⁵⁵ Dostupné z: <https://www.gov.uk/child-maintenance>.

omezení horní hranicí. Po zbývajících 33 týdnů jsou dávky vypláceny ve výši standardních příspěvků hrazených zaměstnavatelem (135,45 GBP týdně) nebo ve výši související s příjmem, pokud je nižší než mateřská dávka vypočtená při standardní sazbě. Základní příspěvek v otcovství hrazený zaměstnavatelem se vyplácí ve standardní výši, která činí 135,45 GBP týdně, nebo ve výši 90 % průměrného týdenního platu, pokud je takto vypočítaná částka nižší než 135,45 GBP. Je možno zvolit si délku pobírání těchto příspěvků (jeden nebo dva po sobě následující týdny) a také den zahájení jejich vyplácení od narození dítěte až po 8 týdnů po narození dítěte. Doplnkový příspěvek v otcovství hrazený zaměstnavatelem se vyplácí ve stejné výši. Tento příspěvek lze pobírat 20 týdnů po narození dítěte, pokud se matka dítěte vrátila do zaměstnání. Výplata končí při návratu otce do zaměstnání nebo na konci doby výplaty mateřských dávek matky (podle toho, který okamžik nastane dříve).

Hmotné zabezpečení **pěstounské péče** je upraveno v obecné rovině již zmíněným zákonem o dětech, který obsahuje ustanovení o minimálních odměnách pěstouna (*National minimum fostering Allowance*). Tyto odměny pokrývají veškeré výdaje spojené s poskytováním péče (náklady na domácnost, krytí potřeb dítěte, platba pěstounovi za poskytovanou péči atd.). Aktuální výše minimálních týdenních odměn pro období 2015/2016 je uvedena v tabulce č. 14.

Tabulka č. 14: Výše týdenních odměn pěstouna v Anglii a Walesu pro období 2015/2016 (v GBP)

Oblast	Věk dítěte				
	Do 2 let	2 – 4	5 - 10	11- 15	16 – 17
South-East	142	145	163	184	216
Londýn	136	140	156	177	208
Ostatní části	123	126	139	159	185

Nad rámec této odměny však pěstoun může dostávat další příspěvky na speciální vzdělávací potřeby dítěte, respitní péči, náklady na dopravu atd. Formy podpory

pěstounů se liší podle podmínek místních úřadů a agentur, které je při jejich činnosti doprovází.

9. KRÁTKÝ POHLED DO MIMOEVROPSKÝCH SYSTÉMŮ

Tato analýza se zaměřuje primárně na evropské systémy. Pro získání doplňujících informací o možných přístupech k rodičovské odpovědnosti jsou na závěr této analýzy ve stručnosti popsány dva mimoevropské systémy reprezentující odlišné pohledy na vztahy mezi rodiči a dětmi a ochranu práv dětí. Jde o Spojené státy americké a Austrálii.

Ve **Spojených státech amerických** je jako rodičovská odpovědnost označován soubor práv a povinností ve vzájemném vztahu mezi dítětem a rodičem. V této souvislosti je vhodné zmínit, že Spojené státy (jako jediný vyspělý stát) doposud neratifikovaly Úmluvu o právech dítěte¹⁵⁶ a jsou vedeny bouřlivé diskuse o pojetí rodičovské odpovědnosti (právo „rodičovské moci“ vs. práva dětí). Od roku 2007 byl do Kongresu několikrát předkládán návrh dodatku k Ústavě Spojených států, který měl posílit pozici rodičů (*The Parental Rights Amendment to the United States Constitution*), resp. zajistit, aby rodiče mohli svobodně vychovávat děti bez ingerence federálních úřadů a Úmluvy o právech dítěte. Článek 6 návrhu stanoví, že základní právo rodiče na svobodnou výchovu nemůže být omezen žádnou mezinárodní úmluvou. Tento dodatek nebyl přijat, reprezentuje však zásadní střet v pojetí práv dětí a práv rodičů probíhající ve Spojených státech.¹⁵⁷

Rodičovská odpovědnost trvá do zletilosti dítěte. Obvykle jí sdílejí oba rodiče, kteří mohou ve všech záležitostech souvisejících s jejím výkonem uzavřít mezi sebou dohodu. V případě sporu (včetně určení výhradní rodičovské odpovědnosti)

¹⁵⁶ Spojené státy americké Úmluvu o právech dítěte podepsaly v roce 1995.

¹⁵⁷ Informace o návrhu dodatku jsou dostupné např. z: <http://www.parentalrights.org>.

rozhoduje soud. Za adekvátní výkon rodičovské odpovědnosti je považováno zajišťování základních životních potřeb, péče o bezpečnost dítěte a jeho zdraví a rovněž emocionální podpora dítěte. Součástí rodičovské odpovědnosti je však ve Spojených státech rovněž odpovědnost za škodu způsobenou dítětem (například v důsledku protiprávního jednání). Rodičovská odpovědnost se neomezuje jen na „biologické“ rodiče. Prostřednictvím osvojení může být přenesena i na jiné osoby. V některých státech (Kalifornie, Washington D. C., Connecticut, Massachusetts) mohou uzavírat partnerství (*domestic partnership*, resp. *same sex marriage*) i páry stejného pohlaví. Toto partnerství umožňuje mj. například adoptovat vlastní dítě partnera.

Zabezpečení péče o dítě je výhradní odpovědností rodičů. Vzhledem k relativně malé podpoře ze strany státu jsou vytvářeny sítě pomoci na komunitní úrovni (často jde o svépomocné aktivity). Dávky na podporu péče o dítě jsou vždy příjmově a majetkově testované. Spojené státy jsou jednou z mála zemí, kde neexistují přídavky na děti. Systém sociální pomoci rodinám s dětmi, který fungoval v letech 1935 až 1995 (*Aid to Families with Dependent Children*, AFDC), jehož součástí byli kromě finanční podpory rovněž dotace na nájem a potravinové poukázky, byl přehodnocen, protože vedl k závislosti na sociálním systému. Od roku 1996 byl nahrazen systémem dočasné pomoci (*Temporary Assistance to Needy Families program*, TANF)¹⁵⁸, který je upraven částí A hlavy IV. Zákona o sociálním zabezpečení (Social Security Act). Podpora je poskytována maximálně po dobu 5 let sociálně potřebným rodinám. Jde o systém federální pomoci, který je distribuován jednotlivým státům formou blokového grantu. Výše pomoci činí od roku 2006 částku 2,92 mld. USD. Ty pak stanovují konkrétní podmínky pro přiznání pomoci. Podmínkou pro udělení federální pomoci je skutečnost, že i samy státy uvolní vlastní prostředky. Program má čtyři cíle:

¹⁵⁸ Informace o programu jsou dostupné z: <http://www.acf.hhs.gov/programs/ofa/programs/tanf>.

- a) Poskytnout pomoc sociálně potřebným rodinám, tak aby mohly pečovat o děti (prevence umístování dětí do náhradní péče).
- b) Snížit závislost rodičů na sociálním systému podporou vlastní aktivity, pomocí při vyhledávání zaměstnání atd. („podpora snahy“, *maintenance of effort*).
- c) Předcházet narození dětí mimo manželství.
- d) Podporovat vznik a udržení úplných rodin.

Zákon o sociálním zabezpečení řeší rovněž otázku služeb pro rodiny (část B IV. hlavy zákona). Jejich úkolem je:

- a) ochrana a podpora dobrých životních podmínek všech dětí;
- b) ochrana proti zanedbávání, zneužívání či vykořisťování dětí;
- c) podpora ohrožených rodin prostřednictvím služeb, které umožňují dětem, aby mohly bezpečně setrvávat v péči vlastních rodičů, nebo (v případě umístění dítěte do náhradní péče) se mohly navrátit do vlastní rodiny;
- d) podpora bezpečí, stability péče a blaha dítěte svěřeného do pěstounské péče nebo adopce;
- e) podpora profesního rozvoje a vzdělávání pracovníků, kteří pečují o děti.

Na podporu služeb je ročně poskytováno z federálního rozpočtu 325 mil. USD. Speciální programy jsou pak určeny pro podporu služeb pomáhajících při vymáhání dlužného výživného nebo při vyhledávání dítěte v případě mezinárodního únosu (část C IV. hlavy zákona o sociálním zabezpečení). Zákon o sociálním zabezpečení řeší rovněž základní parametry hmotné podpory pěstounské péče (podrobnosti opět stanoví příslušný stát).

Jako další příklad mimoevropské země, ovšem s velmi odlišným přístupem, než je uplatňován ve Spojených státech amerických, lze uvést **Austrálii**. Otázky rodičovské odpovědnosti řeší zákon o rodinném právu z roku 1975 (Family Law Act, dále jen „FLA“).¹⁵⁹ Právní úprava australského rodinného práva se stala jednou

¹⁵⁹ Podrobné informace o právní úpravě rodinného práva v Austrálii jsou dostupné například z: <http://www.familycourt.gov.au>.

z inspirací při tvorbě principů CEFL (viz kapitolu 2. 1. této analýzy). Rodičovskou odpovědnost mají oba rodiče, a to až do 18 let věku dítěte. Zákon obsahuje právní domněnku, že je v zájmu dítěte, aby rodiče tuto odpovědnost sdíleli společně. Měli by tedy ve shodě rozhodovat o všech významných otázkách v životě dítěte, jako je vzdělávání, zdravotní péče atd. Společná rodičovská odpovědnost ovšem není synonymem pro společnou péči, jde především o zmíněné rozhodovací procesy. Výjimkou ze zásady sdílení rodičovské odpovědnosti jsou případy, kdy bylo dítě zneužíváno rodičem nebo jinou osobou s postavením odpovídajícím rodiči, došlo-li k násilí v rodině, nebo pokud sdílení rodičovské odpovědnosti není v nejlepším zájmu dítěte.

Australský systém klade velký důraz na dohodu rodičů. Je proto k dispozici celé spektrum služeb, které mají pomáhat při řešení problémů v rodině nebo ve specifických situacích života dítěte. Jednou z nich jsou „dětské kontaktní služby“ (*Children's contact services*), které pomáhají dětem odloučených rodičů v případech, kdy by styk s rodičem dítě nějakým způsobem ohrožoval. Na komunitní bázi jsou realizovány programy na podporu těchto dětí (*Supporting Children after Separation Program*). Řada služeb pomáhajících řešit konflikty je k dispozici rovněž rodičům. Cílem těchto služeb je předejít projednávání těchto záležitostí u soudu. Jsou k dispozici různé poradenské služby (včetně telefonických služeb), existuje však i možnost právní pomoci, které doprovází dvojice například při majetkovém vypořádání, řešení otázek spojených s rodičovstvím atd. Dvojicím, jimž hrozí rozchod, je k dispozici program na podporu rodinných vztahů (*Family Relationships Services Programme*). Tento program je financován Úřadem generálního prokurátora (*Attorney-General*) a Ministerstvem sociální péče. Sociální služby se zaměřují především na otázky rodinných vztahů, kontaktů mezi členy rodiny atd.

Pokud se tuto dohodu nepodaří uzavřít, probíhá jednání před specializovanými rodinnými soudy. Soudní jednání jsou nutná v případě rozvodu manželství. Předním hlediskem v rozhodování soudů jsou zájmy dítěte (§ 60CA FLA). Soud

rovněž musí přihlížet k názoru dítěte, nesmí však vyžadovat, aby se dítě muselo k jakékoliv záležitosti vyjadřovat (§ 60 CE FLA).

Austrálie má velmi široký systém dávek na podporu rodin s dětmi. Jde však vždy o cílené formy podpory. Sociální dávky jsou poskytovány převážně na základě testování majetkových poměrů a jsou zaměřeny na klienty s nízkými příjmy. Jednou z forem jsou přídavky na děti (*Childcare Allowance*), které jsou koncipovány jako pomoc rodinám na pokrytí výdajů spojených s výchovou dětí a péčí o zdraví. Druhý ze zmíněných aspektů nabyl na významu v letošním roce, kdy byl nárok na přídavky navázán na povinnost očkování dětí¹⁶⁰. Přídavky na děti pobírají rodiče do 15 let věku dítěte, v případě, že dítě dále studuje a nechodí do práce, mohou pobírat přídavky na děti do 18 let věku dítěte. Další formou podpory jsou daňové úlevy. Nárok na rodinné dávky mají nejen rodiče a osvojitelé, ale také osoby pečující o děti formou pěstounské péče nebo v určitých případech i prarodiče dítěte.

Australský sociální systém poskytuje rovněž finanční podporu při narození dítěte nebo při jeho osvojení. Další účelovou rodinnou dávkou je podpora pro velmi mladé rodiče (do 19 let věku). Specifikem australského systému jsou rovněž dávky na podporu zdravotní péče. Ty pokrývají jak situace vážného onemocnění dítěte mladšího 7 let, tak například stomatologickou péči (od 2 do 17 let). Příspěvky jsou vypláceny rovněž rodinám pečujícím o dítě s mentálním znevýhodněním nebo duševním onemocněním. Zvýhodněna je rovněž náhradní rodinná péče o děti se zdravotním nebo mentálním znevýhodněním.¹⁶¹

¹⁶⁰ Dostupné z: www.rodina.cz/scripts/detail.asp?id=10128.

¹⁶¹ Podrobné informace o systému sociální zabezpečení rodin v Austrálii jsou k dispozici například z: <http://www.australia.gov.au/information-and-services/benefits-and-payments/families>.

10. SEZNAM LITERATURY A PRÁVNÍCH PŘEDPISŮ

Bundesgesetz über die Grundsätze für Hilfen für Familien und Erziehungshilfen für Kinder und Jugendliche (rakouský spolkový zákon o pomoci rodině a výchovné pomoci dětem a mládeži).

Bürgerliches Gezetzbuch (Občanský zákoník Spolkové republiky Německo)

Código Civil (portugalský občanský zákoník)

Código de Processo Civil (portugalský občanský soudní řád)

Delgado, P. (2010). A reforma do acolhimento familiar de crianças: conteúdo, alcance e fins do novo regime jurídico. *Análise Social*, XLV, (196), 555-580.

Delgado, P., & Carvalho, J., & Pinto, V. S. (2013). Foster care in Portugal. Evidence of the present, challenges for the future. Dostupné z: [http://www.outcome-network.org/paper/317:foster care in portugal evidence of the present challenges for the future](http://www.outcome-network.org/paper/317:foster%20care%20in%20portugal%20evidence%20of%20the%20present%20challenges%20for%20the%20future).

Důvodová zpráva k občanskému zákoníku, konsolidovaná verze (2012).

Ehegesetz (rakouský zákon o manželství)

Family Law Act (australský zákon o právu rodinném)

Forældreansvarsloven (dánský zákon o rodičovské odpovědnosti).

General comment No. 14 on the right of the child to have his or her best interests taken a primary consideration (art. 3, para. 1) (2013). New York: OSN. Dostupné z: <http://www.crin.org/docs/GC.14.pdf>.

Geserick, Ch., & Mazal, W., & Petric, E. (2015). Die rechtliche und soziale Situation von Pflegeeltern in Österreich. Juristische Expertise und empirische Erhebung. Wien: Österreichisches Institut für Familienforschung an der Universität Wien.

Gesetz über das Verfahren in Familiensachen und in den Angelegenheiten der freiwilligen Gerichtsbarkeit (německý zákon o řízeních ve věcech rodinně-právních)

Gesetz über Gerichtskosten in Familiensachen (německý zákon o soudních poplatcích v rodinných věcech)

Grundgesetz (Základní zákon Spolkové republiky Německo)

Children Act (anglický zákon o dítěti)

Child Maintenance and Other Payment Act (anglický zákon o výživném na děti)

Kindschaftsrechtsänderungsgesetz 2001. Dostupné z:
http://www.parlament.gv.at/PAKT/VHG/XXI/I/I_00296/index.shtml.

Listina základních práv a svobod. Usnesení předsednictva České národní rady č. 2/1993 Sb. o vyhlášení Listiny základních práv a svobod jako součásti ústavního pořádku České republiky

Lov om ægteskabs indgåelse og opløsning (dánský zákon o uzavírání a ukončování manželství).

Lov om behandlingsmåten i forvaltningssaker (dánský zákon o veřejné správě)

Lov om retssikkerhed og administration på det sociale område (dánský zákon o právní ochraně a správě v sociální oblasti)

Lov om social service (dánský zákon o sociálních službách)

Macela, M., & Hovorka, D., & Křístek, A., & Trubačová, K., & Zárasová, Z. (2015). Zákon o sociálně-právní ochraně dětí. Komentář. Praha: Wolters Kluwer.

Matějková, B., & Paloncyová, J. (2005). Rodinná politika ve vybraných evropských zemích II. Syntéza z monografií uvedených ve studii „Rodinná politika ve vybraných evropských zemích I“ s ohledem na situaci v České republice. Praha: Výzkumný ústav práce a sociálních věcí.

Náhradní rodinná péče a systémy její podpory ve vybraných zemích Evropské unie a v České republice. Komparativní studie (2014). Hradec Králové: Institut projektového řízení.

Nález Nejvyššího soudu České republiky ze dne 31. 1. 2008, sp. zn. 30 Cdo 3361/2007.

Nařízení Rady ES č. 44/2001 ze dne 22. prosince 2000, o soudní příslušnosti a uznávání a výkonu soudních rozhodnutí v občanských a obchodních věcech

Nařízení Rady ES č. 2201/2003 z 27. listopadu 2003 o soudní příslušnosti, uznání a výkonu rozsudků ve věcech manželství a ve věcech rodičovské zodpovědnosti.

Novák, O., & Paleček, J., & Matoušová-Šmídová, O., & Vyskočil, F., & Zuman, J., & Bubleová, V. (2013). Náhradní péče o děti v Dánsku, Anglii a Walesu, na Slovensku a v Polsku. Praha: Středisko náhradní rodinné péče. Dostupné z: <http://www.nadacesirius.cz/cs/ops-centrum-podpory/projekt-centrum-podpory-nrp-i/vyzkum>.

Pauknerová, M. (2008). Evropské mezinárodní právo soukromé. Praha: C. H. Beck.

Regime de execução do acolhimento familiar (portugalský zákon o pěstounské péči)

Rechtsanwaltsvergütungsgesetz (německý zákon o odměnách advokátů)

Rogalewiczová, R. (2012). Realizace práva na styk s dítětem v České republice a v Německu. Rigorózní práce. Brno: Masarykova univerzita, Právnická fakulta.

Rozhodnutí Rady 2009/941/ES ze dne 30. listopadu 2009 o uzavření Haagského protokolu ze dne 23. listopadu 2007 o právu rozhodném pro vyživovací povinnosti Evropským společenstvím.

Rozsudek Soudního dvora Evropské unie sp. zn. C- 467/10 PPU „Barbara Mercredi v. Richard Chaffe“.

Rozsudek ESLP č. 63627/00 ze dne 29. 6. 2004 ve věci č. „Voleský proti České republice“.

Rozsudek ESLP č. 30943/96 ze dne 8. 7. 2003 ve věci „Sahin proti Německu“.

Rozsudek ESLP č. 9687/82 ze dne 18. 2. 1986 ve věci „Johnston a další proti Irsku“.

Rozsudek ESLP č. 16192/06 ze dne 16. 12. 2011 ve věci „Cengiz Kılıç proti Turecku“.

Rozsudek ESLP č. 7550/04 ze dne 18. 6. 2006 ve věci „Reslová proti České republice“.

Rozsudek ESLP č. 64796/01 ze dne 1. 7. 2004 ve věci „Couillard Maugery proti Francii“.

Sdělení Federálního ministerstva zahraničních věcí č. 104/1991 Sb., o Úmluvě o právech dítěte

Sdělení Federálního ministerstva zahraničních věcí č. 209/1992 Sb., o Úmluvě o ochraně lidských práv a základních svobod

Sdělení Ministerstva zahraničí č. 34/1998 Sb., Úmluva o občanskoprávních aspektech mezinárodních únosů dětí.

Sdělení Ministerstva zahraničních věcí č. 54/2001 Sb., o přijetí Evropské úmluvy o výkonu práv dětí

Sdělení Ministerstva zahraničí č. 141/2001 Sb. m. s., Úmluva o pravomoci orgánů, použitelném právu, uznávání, výkonu a spolupráci ve věcech rodičovské zodpovědnosti a opatření k ochraně dětí

Sdělení Ministerstva zahraničních věcí č. 91/2005 Sb. m. s., o sjednání Úmluvy o styku s dětmi

Social Security Act (zákon o sociální zabezpečení ve Spojených státech amerických)

Sozialgesetzbuch, Achtes Buch Kinder- und Jugendhilfe (osmá kniha německého sociálního zákoníku).

Stanovisko Rady Evropy – fungování systému náhradní rodinné péče. Dostupné z: <http://www.helcom.cz/cs/stanovisko-rady-evropy-fungovani-systemu-nahradni-rodinne-pece-v-kontextu-odebirani-ceskych-i-dalsich-deti/>.

Svoboda, K. (2014). Rodičovství, osvojení a výživné dětí po rekodifikaci soukromého práva. Praha: Wolters Kluwer.

Sychrová, A. (2012). Pohledy na praxi zahraničních systémů péče o ohrožené děti. In Aktuální otázky sociální politiky (6), 8 – 19. Pardubice: Univerzita Pardubice.

Unterhaltsvorschussgesetz (rakouský zákon o náhradním výživném)

Vyhláška ministra zahraničních věcí č. 33/1959 Sb., o Úmluvě o vymáhání výživného v cizině

Vyhláška ministra zahraničních věcí č. 132/1976 Sb., o Úmluvě o uznání a výkonu rozhodnutí o vyživovací povinnosti

Výroční zpráva o situaci v oblasti náhradní péče o děti a mládež za rok 2013 (Caracterização Anual da Situação de Acolhimento das Crianças e Jovens). Dostupné z: http://www.seg-social.pt/documents/10152/13326/Relatorio_CASA_2013.

Wagnerová, E. (2007). Dítě mezi dvěma vychovateli? Rodina a rodičovství. Sborník z konference o rodinné politice: Raná péče o děti mezi rodinou a státem.. Ministerstvo práce a sociálních věcí, 29 – 37.

Zákon č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád

Zákon č. 94/1963 Sb., o rodině

Zákon č. 549/1991 Sb., o soudních poplatcích

Zákon č. 117/1995 Sb., o státní sociální podpoře

Zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí

Zákon č. 187/2006 Sb., o nemocenském pojištění

Zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákoník

Zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník

Zákon č. 91/2012 Sb., o mezinárodním právu soukromém

Zákon č. 292/2013 Sb., o zvláštních řízeních soudních

Zákon č. 946/1811 Sb. zák. soud., obecný zákoník občanský (Allgemeines bürgerliches Gesetzbuch für die gesamten Deutschen Erbländer der Österreichischen Monarchie)

Zákon č. 201/2008 Z. z., o náhradnom výživnom a doplnení neiktorych zákonov

Zdražilová, Z. (2007). Úprava styku dítěte s rodičem a jinými osobami ve srovnání se zahraničními právními úpravami. Diplomová práce. Brno: Masarykova univerzita, právnická fakulta.

Zivilprozessordnung (německý spolkový civilní soudní řád)

11. SEZNAM ZKRATEK

AFDC	Aid to Families with Dependent Children
BGB	Bürgerliches Gesetzbuch (Občanský zákoník Spolkové republiky Německo)
B-KJHG	Bundesgesetz über die Grundsätze für Hilfen für Familien und Erziehungshilfen für Kinder und Jugendliche (rakouský spolkový zákon o pomoci dětem a mládeži)
CC	Código Civil (portugalský občanský zákoník)
CEFL	Commission on European Family Law
CPC	Código de Processo Civil (portugalský občanský soudní řád)
DKK	Dánská koruna
EHP	Evropský hospodářský prostor
ES	Evropské společenství
EU	Evropská unie
EUR	Euro
FamFG	Gesetz über das Verfahren in Familiensachen und in den Angelegenheiten der freiwilligen Gerichtsbarkeit (německý zákon o řízeních ve věcech rodinně-právních)

FamGKG	Gesetz über Gerichtskosten in Familiensachen (německý zákon o soudních poplatcích v rodinných věcech)
FLA	Family Law Act (australský zákon o právu rodinném)
GBP	Libra šterlinků
GG	Grundgesetz (Základní zákon Spolkové republiky Německo)
IAS	Indexante DOS Apoios Sociais (referenční index sociální podpory v Portugalsku)
OECD	Organization for Economic Cooperation Development (Organizace pro hospodářskou spolupráci a rozvoj)
PPU	Procédure préliminaire d'urgence
Sb.	Sbírka zákonů
SGB	Sozialgesetzbuch (Sociální zákoník Spolkové republiky Německo)
RVG	Rechtsanwaltsvergütungsgesetz (německý zákon o odměnách advokátů)
TANF	Temporary Assistance to Needy Families program
USD	Americký dolar
UVG	Unterhaltsvorschussgesetz (rakouský zákon o zálohách na výživém)
ZPO	Zivilprozessordnung (německý spolkový civilní soudní řád)
Z. z.	Zbierka zákonov